

**UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA**

SAVREMENA DJELATNOST OBAVJEŠTAVANJA KAO FUNKCIJA DIPLOMATSKIH MISIJA

MASTER RAD

**Mentor
Doc. dr Matej Savić**

**Kandidat
Ognjen Sredojević**

Banja Luka, April 2020. godina

**UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE**

CONTEMPORARY INTELLIGENCE GATHERING AS A DIPLOMATIC MISSIONS FUNCTION

MASTER THESIS

**Mentor
PhD Matej Savic**

**Candidate
Ognjen Sredojevic**

Banja Luka, April 2020

Mentor: Doc. dr Matej Savić, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci

Naslov master rada: Savremena djelatnost obavještavanja kao funkcija diplomatskih misija

Rezime: Ovaj rad treba da ukaže na ostvarivanje savremenih oblika obavještajne djelatnosti, kako u pogledu legalnog rada tako i u prekoračenju aktivnosti diplomatskih misija, a koje su od značaja za realizaciju strateških interesa države. U tom pravcu, ovaj rad razrađuje načine i oblike legalne obavještajne djelatnosti od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika i ostalog osoblja angažovanog u diplomatskim misijama. Takođe ovaj rad razrađuje načine i oblike prekoračenja diplomatske funkcije obavještavanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti, kao i ulaska u novu oblast ilegalne obavještajne djelatnosti, a što za posljedicu ima negativnu refleksiju u pogledu međunarodnih odnosa između država.

U radu će se sa posebnom pažnjom ukazati na značaj prekoračenja diplomatske funkcije obavještavanja od strane zaposlenih u diplomatskim misijama, odnosno izazova, rizika i prijetnji kako po bezbjednost istih, tako i opasnost od otkrivanja, njihove posljedice, a što dalje dovodi do narušavanja međunarodnih odnosa, odnosno narušavanju odnosa među državama. Takođe postoji realna procjena da država kao subjekt međunarodnog prava ima značajnu ulogu u pojavi motivisanosti i sprovođenju prekoračenja legalnih obavještajnih djelatnosti usmjerenim prema drugim državama.

U pogledu izvršenja funkcija obavještavanja diplomatskih misija, odnosno diplomatsko-konzularnih predstavnika koje dozvoljava međunarodno pravo, kao i mogućnostima svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještavanja, može se navesti, da se zloupotrebe diplomatskih i konzularnih prava, privilegija i imuniteta prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti u praksi najčešće manifestuju: u obavljanju klasične obavještajne djelatnosti države imenovanja prema državi prijema tzv. „diplomatska špijunaža“, a kao posljedica svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještavanja, zatim sprovođenju obavještajne djelatnosti prema trećim državama, obavljanju propagandne aktivnosti koja je usmjerena prema državljanima države prijema i državljanima trećih država u interesu njihovog pridobijanja za vrijednosti koje su odlika društvenih odnosa u državi imenovanja, propagandno-subverzivnoj aktivnosti usmjerenoj prema državljanima države prijema, potom političkim, ekonomskim i drugim prijetnjama i pritiscima, uspostavljanju čvrste veze u pogledu pružanja različite pomoći opozicionim grupama, institucijama i organizacijama u državi prijema, a koje djeluju protiv postojećeg državnog poretka i aktulene političke vlasti, kao i organizovanom odvođenju stručnih

i naučnih kadrova države prijema tj. “krađa mozgova” u sopstvenu državu, a radi jačanja naučne i tehnološke osnove sopstvene države i slabljenju države prijema na istim osnovama i drugo.

Prekoračenja diplomatske funkcije obavještavanja pratile su međudržavne odnose tokom razvoja međunarodne zajednice, naročito u XX, te u prvim decenijama XXI vijeka, a što se danas potvrđuje u svijetu savremenih informacionih tehnologija i njihovoj trci u medijskom obavještavanju javnosti. Prekoračenja diplomatske funkcije obavještavanja imaju za posljedicu političku nestabilnost i previranja kako u državama ponaosob, tako i u odnosima među državama, a sve navedeno jeste suštinska prepreka za uspostavljanje i održavanje prihvaćenih međunarodnih normi ponašanja i odnosa između država.

Ključne riječi: Diplomacija, diplomatska misija, diplomatska služba, diplomatska špijunaža, Corpus diplomaticus, ambasada, konzulat, kodifikacija, obavještajna djelatnost, subverzija.

Naučna oblast: Političke nauke

Naučno polje: Političke nauke

Klasifikaciona oznaka: S 170

Tip odabrane licence Kreativne zajednice: CC BY-NC-ND

Mentor: PhD Matej Savic, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

Master Thesis Title: Contemporary intelligence gathering as a diplomatic missions function

Summary: This paper aims at indicating the ways of realization of contemporary forms of intelligence gathering activities by diplomatic missions in order to accomplish strategic interests of their states, both in the framework of their legal work and as exceeding the authorities. To this end, this paper elaborates the methods and forms of legal intelligence gathering activities by the diplomatic and consular officials and other staff members engaged in diplomatic missions. In addition to that, this paper analyses the forms of the diplomatic function transgression in conducting the foreign policy, as well as the introduction of a new area of illegal intelligence activities, which reflects in adversarial fashion to the mutual relationships of the states.

Particular emphasis in this paper is put on the importance of exceeding the boundaries of the regular diplomatic function to provide information by the staff members engaged in diplomatic missions, that is, the challenges, risks and threats to their safety, as well as the danger of being exposed, and the consequences of it, which leads to further deterioration of the international relations, that is, the deterioration of the relations between the states. Also, it is realistic to assume that the state, as an international law subject, has an important role to play in creation of motivation and practical implementation of the activities by which the limits of the legal intelligence-gathering are exceeded.

Related to discharge of the diplomatic missions' function to provide information, that is, the activities of the diplomatic and consular representatives allowed for by the international law, as well as the possibility of their intentional exceeding the limits of this lawful information collecting function, it could be mentioned that the abuse of diplomatic and consular rights, privileges and immunity in carrying out the duties falling within the foreign policy realm is in practice most frequently manifested in the following: practice of a classic intelligence gathering by the sending state toward the receiving state, so-called „diplomatic espionage“ as a result of an intentional exceeding the permitted limits of information provision function, then intelligence activities toward third states, propaganda activities toward the citizens of the receiving state and the citizens of third countries in order to instill the values featuring the social relations characteristic for the sending state in them, propaganda-subversion activities toward the receiving state, then political, economic and other threats and pressures, establishment of firm links with and provision of various forms of assistance to the opposition groups, institutions and

organizations in the receiving country, which are engaged in activities against the current social order and actual political power holders, as well as organizing the emigration of highly qualified professionals and scientists from the receiving country, so-called “brain drain” into the own country in order to strengthen its scientific and technological potential at the same weakening it in the receiving country etc.

Exceeding the diplomatic function of providing information was characteristic for the mutual relations between the different countries, in particular in XX, and the first decades of XXI century, and it is corroborated in modern world of contemporary information technologies and the competition between media outlets to attract as large the audience and the consumer body as possible. Exceeding the diplomatic function of providing information results in political instability and turmoil, both in individual states and in their relationships, and is an obstacle for the establishment and maintenance of generally accepted norms of behavior, and relations between the states.

Key words: Diplomacy, diplomatic mission, diplomatic service, diplomatic espionage, Corpus diplomaticus, embassy, consulate, codification, intelligence gathering, subversion.

Branches of Science: Political sciences

Field of Science: Political sciences

Common European Research Information Format: S 170

Creative Commons: CC BY-NC-ND

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	5
2.1. Preliminarno određenje predmeta istraživanja.....	5
2.2. Teorijsko određenje predmeta istraživanja.....	7
2.3. Prostorno određenje predmeta istraživanja.....	11
2.4. Vremensko određenje predmeta istraživanja.....	11
2.5. Disciplonarno određenje predmeta istraživanja.....	12
3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	13
4. POJAM DIPLOMATIJE I DIPLOMATSKE MISIJE.....	15
4.1. Pojemno određenje i definisanje diplomatije.....	15
4.2. Pojemno određenje i definisanje diplomatske misije.....	20
4.3. Kodifikacija diplomatskog i konzularnog prava – pojemno određenje i značaj.....	23
4.4. Corpus diplomaticus.....	24
4.5. Diplomatska služba.....	27
4.6. Pravo poslanstva.....	28
5. FUNKCIJE DIPLOMATSKE MISIJE.....	39
5.1. Utvrđivanje funkcija diplomatske misije.....	40
5.1.1. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima.....	40
5.1.2. Bečka konvencija o konzularnim odnosima.....	43
5.1.3. Njujorška konvencija o specijalnim misijama.....	46
5.1.4. Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera.....	48
5.2. Diplomatsko obavješćavanje (komuniciranje, informisanje, izvješćavanje).....	49
5.2.1. Sloboda opštenja sa predstavnicima trećih država.....	52
5.2.2. Uloga sredstava javnog informisanja.....	53
5.2.3. Korištenje elektronskih sredstava za izviđanje.....	55
5.2.4. Sloboda opštenja sa pojedincima.....	55
5.2.5. Neposredno posmatranje (opserviranje).....	57
6. OBAVJEŠTAJNA DJELATNOST.....	59

6.1. O bezbjednosti uopšte.....	60
6.2. Obavještajna služba u diplomatiji.....	64
6.3. Obavještajna djelatnost – pojmovno određenje i definisanje.....	67
6.4. Oblici prekoračenja funkcija diplomatskih misija.....	69
6.4.1. Diplomatska špijunaža.....	70
6.4.2. Subverzivne djelatnosti.....	81
6.4.2.1. Psihološko-propagandna aktivnost.....	84
6.4.2.2. Politička agentura.....	85
6.4.2.3. Tajno pomaganje opozicionih subjekata.....	86
6.4.2.4. Izazivanje i korištenje društvenih kriza.....	86
6.4.2.5. Distanciona dejstva.....	87
6.5. Sveobuhvatna bezbjednosna preventiva.....	95
6.6. Izazovi i budućnost savremene diplomatije.....	98
7. ZAKLJUČAK.....	101
8. BIBLIOGRAFIJA.....	106

1. UVOD

U radu će se izvršiti sveobuhvatna analiza funkcija diplomatskih misija u savremenoj obavještajnoj djelatnosti, a zatim i analiza oblika svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti.

Takođe, analizirati će se da li je, i koliko je efikasna strategija savremene obavještajne djelatnosti u diplomatskim misijama, odnosno aktivnosti diplomatskih predstavnika koji su akreditovani u državi prijema ili pri međunarodnoj organizaciji u sprovođenju spoljne politike.

S obzirom na to, jedan od ciljeva samog istraživanja je i identifikacija indikatora koji ukazuju na rizike prekoračenja obavještajnog rada, odnosno sprovođenja klasične obavještajne djelatnosti od strane države (slanja) imenovanja, kao i efikasne zaštite i presretanja prekoračenja obavještajne djelatnosti od strane druge države, tj. države prijema.

U ovom radu će se analizirati naučna i društvena (ne)opravdanost, koja se odnosi na prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja u diplomatskim misijama, a što za posljedicu ima narušavanje odnosa između država u vidu slanja diplomatskih nota, protjerivanju diplomatsko-konzularnih predstavnika od strane države primateljice kao i samom prekidu diplomatskih odnosa.

Takođe obrazložiće se sveobuhvatna bezbjednosna preventiva, kao posebna bezbjednosna cjelina na međunarodnom nivou u pogledu prevencije i suzbijanja prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika.

Kao opšti cilj istraživanja u radu će se analizirati da li je, i koliko je zastupljeno prekoračenje dozvoljenih granica funkcije obavještanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti diplomatskih misija država imenovanja prema državama prijema, zatim i eventualne posljedice koje mogu nastupiti u međunarodnim odnosima između istih.

Na osnovu opšteg cilja istraživanja, predložiti adekvatne mjere prevencije i suzbijanja prekoračenja dozvoljenih granica obavještajne djelatnosti, a što može dovesti do ozbiljnih političkih kriza između država.

Imajući u vidu dosad navedeno, postavlja se osnovni cilj u formi hipoteze: *Utvrđiti ciljeve savremene obavještajne djelatnosti u diplomatskim misijama.*

Radna hipoteza:

Unaprijed utvrđenim funkcijama i u granicama dozvoljenog rada, savremena djelatnost obavještanja ima ključnu ulogu u radu diplomatskih misija.

Pomoćne hipoteze:

- 1) Utvrditi ciljeve savremene obavještajne djelatnosti u diplomatskim misijama.
- 2) Da li je na međunarodnom planu prisutna i ako jeste, u kojoj mjeri, naučna i društvena (ne)opravdanost, a koja se odnosi na prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja u diplomatskim misijama?
- 3) Utvrditi način i učestalost reagovanja države prijema, a prilikom otkrivanja prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika države (slanja) imenovanja.
- 4) Utvrditi koje su stvarne posljedice za države prekoračenja legalnog obavještajnog rada, odnosno prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja.
- 5) Da li su konvencije o diplomatskim i konzularnim odnosima, specijalnim misijama i o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, na adekvatan način definisali ulogu funkcija diplomatskih misija?
- 6) Utvrditi stvarni karakter savremene obavještajne djelatnosti.

Osnovne metode koje su korištene u radu, a prilikom istraživanja su:

- 1) Opšti naučni metod, odnosno statistički metod koji se primjenjuje u cilju utvrđivanja učestalosti prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja, od strane diplomatskih predstavnika koji su akreditovani u državi prijema.
- 2) Empirijski metod koji se odnosi na traganje za motivima, pojavnim oblicima i rizicima prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja, kao i oblika narušavanja međunarodnih odnosa, odnosno narušavanju odnosa između država. Takođe ovim metodom se vrši pozivanje na različite teorijske i empirijske radove i crpljenje relevantnih informacija u pogledu prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja.
- 3) Metoda analize koja obuhvata analizu ključnih dokumenata u pogledu uspostavljanja funkcija i djelokruga legalnog rada u diplomatskim misijama.
- 4) Metoda strukturalne analize koja će se koristiti u svrhu prikupljanja podataka za bolje razumijevanje savremenih oblika obavještajne djelatnosti, kako u pogledu legalnog rada

tako i u prekoračenju aktivnosti diplomatskih misija, a koje su od značaja za realizaciju strateških interesa države.

- 5) Uporedni metod, tj. poređenje konkretnih primjera iz prakse kao i učestalost prekoračenja diplomatske funkcije obavješćavanja, vršene od strane diplomatskih predstavnika koji su akreditovani u državi prijema, fokusirajući se prvenstveno na evropsko prostorno određenje ali bez ograničenja, tj. uključujući kako regionalni, tako i međunarodni nivo.
- 6) Metoda sinteze koja uključuje razmatranje uticaja obavezujućih međunarodnih normi definisanih u međunarodnim konvencijama o diplomatskim i konzularnim odnosima, a u cilju ostvarivanja savremenih oblika obavještajne djelatnosti.
- 7) Deduktivni metod, odnosno izvođenje zaključaka na bazi analize sadržaja i korištenja ostalih metoda, a sa ciljem utvrđivanja opravdanosti postojanja međunarodnih konvencija o diplomatskim i konzularnim odnosima, uključujući i druge konvencije.

Ovaj rad se bavi razmatranjem i analizom unaprijed utvrđenih funkcija, koje koriste diplomatske misije u pogledu legalnog rada, ali i utvrđivanja prekoračenja aktivnosti diplomatskih misija, koje su od značaja za realizaciju strateških interesa svake države.

Može se sa sigurnošću reći da diplomatija predstavlja jedan oblik obavještajnog sistema države. Diplomatsko-konzularno osoblje angažovano u diplomatskim misijama, odnosno jednom rječju diplomate, osim što predstavljaju državu, oni prikupljaju različite informacije, zatim obrađuju podatke o državi prijema, a zatim iste šalju različitim "kanalima" u državu koju zastupaju, a radi završne realizacije strateškog interesa svoje države. Ambasade i konzulati nesumljivo predstavljaju jedan oblik obavještajnih centara koji imaju u hijerarhijskoj organizaciji svoje obavještajne podcentre, punktove i agenture, a koji su joj povjereni za uspostavljanje i održavanje zaštićenih „tajnih“ diplomatskih kontakata, a zarad ostvarivanja strateškog interesa svoje države.

Upravo navedeno diplomatsko djelovanje, kako u segmentu predstavljanja, kao i pribavljanja određenih informacija i podataka, će pokazati karakter i dobronamjernost spoljnopoličkog djelovanja konkretne države prema državi prijema, odnosno državi domaćina.

Ako se spoljnopoličko djelovanje konkretne države odnosi na legalan rad, onda ne postoji bojazan za narušavanje međudržavnih odnosa između države imenovanja prema državi prijema.

Takođe, kada je na djelu prekoračenje diplomatske funkcije obavještanja, tada diplomate u državi prijema posežu za različitim aktivnostima, recimo špijunažom, korišćenju subverzivnih metoda i aktivnosti, a koje su u suprotnosti sa ustavom i svakom drugom obliku uređenja države prijema, ali i u suprotnosti sa međunarodnopravnim aktima, što zasigurno kao jednu od mnogih posljedica može dovesti do ozbiljnih političkih kriza između država. Političke krize mogu da eskaliraju na incidentne situacije, pa sve do posezanjem za vojnim intervencijama i rata, što opet dovodi do humanitarnih kriza, a sve navedeno ima dalekosežne posljedice za obe države i njihovo stanovništvo, zatim stanovništvo trećih država, za region, kao i na cjelokupnu međunarodnu zajednicu.

Svaka država samostalno određuje putem svoje bezbjednosne politike, koji su joj politički ciljevi u diplomatskom predstavljanju, a takođe ciljeve i sadržaje prikupljanja informacija i podataka. U svijetu „visoke“ političke scene, koja je nekada značila nepoznanicu za lokalno političko djelovanje malih država, kao i za širu javnost, predstavljala je upravo diplomatija. Upravo se tu javila dilema gledajući na stvarnu ulogu, ciljeve i sadržaje diplomatije, ali se takođe javio nerijetko i lični interes za djelatnost u kojoj su bile uključene samo visoko odabrane i uticajne ličnosti.

2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog završnog rada, odnosno njegova naslovna tema je *Savremena djelatnost obavještanja kao funkcija diplomatskih misija*, sa osvrtom na njeno djelovanje i posljedice koje proizilaze prilikom prekoračenja diplomatske funkcije obavještanja.

2.1. Preliminarno određenje predmeta istraživanja

Iz teorijskog pristupa pokušaće se pristupiti problemu istraživanja funkcija diplomatskih misija u pogledu legalnog rada kao i prekoračenja aktivnosti diplomatskih misija, a koje su od značaja za realizaciju strateških interesa države.

Kada su u pitanju prekoračenja diplomatskih funkcija obavještanja, koje su pratile međudržavne odnose tokom razvoja međunarodne zajednice, uzimaće se vremenski period XX i prve decenije XXI vijeka.

Država kao subjekt međunarodnog prava, zasigurno ima (ne)opravdan motiv u sprovođenju prekoračenja legalnih obavještajnih djelatnosti koje su usmjerene prema ciljanim državama. Kako je već naprijed navedeno, a u pogledu mogućnosti prekoračenja dozvoljenih granica diplomatskih funkcija, jeste da se zloupotrebe diplomatskih i konzularnih funkcija u praksi najčešće manifestuju između ostalog u sprovođenju klasične obavještajne djelatnosti prema državi prijema, a koja je rezultat svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja, sprovođenju obavještajne djelatnosti prema trećim državama, zatim propagandnoj aktivnosti usmjerenoj prema državljanima države prijema i državljanima trećih država. Gore navedeno se preduzima sve u cilju njihovog pridobijanja za vrijednosti koje su odlika društvenih odnosa u državi imenovanja, propagandno-subverzivnoj aktivnosti usmjerenoj prema državljanima države prijema, potom političkim, ekonomskim i drugim prijetnjama i pritiscima, uspostavljanju veza i pružanju pomoći na svim poljima opozicionim grupama, institucijama i organizacijama u državi prijema, koje djeluju protiv postojećeg državnog poretka, kao i organizovanom odvođenju stručnih i naučnih kadrova države prijema tj. „krađa mozgova“ u sopstvenu državu radi jačanja naučne i tehnološke osnove sopstvene države i slabljenju države prijema na istim osnovama i drugo.

Upravo takav rad koristi se samo za „visoke i zatvorene“ političke domene, u praksi bez upoznavanja domaće javnosti, a što je u suprotnosti sa načelom transparentnosti. U XXI vijeku potrebe i zahtjevi savremene diplomatije su se značajno izmjenili. U svjetskoj javnosti istakao se bitan uticaj u razvoju i usavršavanju međunarodnih diplomatskih odnosa, a zatim i postavljanju novih zadataka i traženju novih standarda.

U međunarodno priznatom „*Diplomatskom priručniku*“¹ britanskog autora R.G.Felthama, istaknuto je, da je na diplomatiju i međunarodne odnose imao najveći uticaj pad nekadašnjeg Sovjetskog saveza (SSSR-a), a što je predstavljalo revoluciju političke prirode. To je predstavljalo završetak mogućeg globalnog nuklearnog rata u svijetu. Taj događaj doveo je do raspada postojećih vojnih saveza i blokova, a koji su predstavljali alternativu u slučaju da diplomatija ne ispuni očekivanja u rješavanju svjetske političke krize. Završio se totalitarni sistem u Evropi, uz mogućnost postavljanja novih saveza i rađanja novog svjetskog poretka. Po mišljenju autora, nakon pada Sovjetskog saveza, naredna revolucija je bila iz oblasti ekonomske prirode, koja se odnosila na smanjenje carinskih i trgovinskih ograničenja, ekonomskih migracija, zaposlenosti, stvaranju svjetskog tržišta i međunarodnih odnosa. Dovala je diplomatije država i njihovo spoljnopoličko djelovanje u novi segment u pogledu potrebnih znanja, ciljeva, ljudskih resursa, stručnih profila i diplomatske tehnike. Na poslijetku se javila i informaciona revolucija, koja je donijela savremeni protok, razmjenu i brzinu komunikacije i obavještanja svjetske javnosti.

Raznovrsnost informacionih izvora i korištenje savremenih tehnologija, doveli su do značajne razmjene dostupnih i tajnih dokumenata, informacija i podataka. Savremeni i mnogobrojni izvori kao što su internet, televizija, radio, naučni i stručni časopisi, naučni skupovi, knjige, prijemi, zatim susreti diplomatskih predstavnika, prisustvo vojnim ceremonijama, predavanja od strane eksperata iz oblasti politike, nauke i drugo, obezbjeđuju da diplomatska misija u državi prijema, na legalan način prikuplja potrebne obavještajne informacije koje dalje provjerava, obrađuje i plasira u sopstvenu državu.

U istraživanju će se ukazati kako diplomatske misije iz mnogobrojnih, a legalnim načinom pribavljenih informacija, podataka i dokumenata o državi prijema, će obezbjeđiti „onu pravu“ i blagovremeno pristiglu informaciju, za potrebe svoje države, odnosno vlade ali i načine

¹ Šire v. *Diplomatski priručnik* (1996), britanskog autora R.G.Felthama jedno je od najznačajnijih djela iz područja međunarodnih odnosa, u kome su obrađene sve najvažnije teme diplomatske struke.

kako do njih doći. Zasigurno su u pitanju stručnost kadrova i njihove sposobnosti u diplomatskim misijama različitih država. Značajnu diplomatsko profesionalnu tajnu ima način, na koji se vrši analitička obrada informacija i podataka, obezbjeđenih iz mnogobrojnih legalnih izvora, a koji se odnose na državu prijema.

Iako postoje mnogobrojni izvori koji obezbjeđuju prikupljanje povjerljivih informacija, teško je doći do informacija i dokumenata, a koji predstavljaju za državu prijema političku, vojnu, službenu, ekonomsku, tehnološku i svaku drugu državnu tajnu. Za pribavljanje takvih informacija nerijetko se pribjegava svjesnom prekoračenju dozvoljenih granica funkcije obavještanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti, od strane predstavnika diplomatskih misija.

U ovom radu će se navesti i obrazložiti načini i oblici pribavljanja povjerljivih informacija i dokumenata, a kao rezultat svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja. Države putem svojih specijalizovanih obavještajnih službi pribavljaju najosjetljivije i povjerljive informacije. Imajući u vidu da određene poslove ne mogu same da realizuju, obavještajne službe usmjeravaju se na saradnju, pomoć i učestvovanje diplomatskih misija, odnosno diplomatsko-konzularnog osoblja. Saradnja i učestvovanje diplomatskih misija u nelegalnim poslovima obavještajnog rada nije rijedak slučaj u svjetskoj praksi.

2.2. Teorijsko određenje predmeta istraživanja

U ovom predmetu istraživanja, teorijska saznanja mogu se izvesti iz već poznatih naučnih saznanja, a koja su u vezi sa konkretnim problemom istraživanja.

Naučna istraživanja iz oblasti međunarodnih odnosa i diplomatije, pokazala su da je savremena diplomatija, funkcije i djelokrug rada, jedan od glavnih alata ostvarivanja i održavanja komunikacije u međunarodnim odnosima.

Kako bi se jasnije razumio predmet istraživanja, definisati i obrazložiti će se kategorijalni pojmovi koji će se koristiti u radu. Ovdje će preovladavati sljedeći pojmovi:

Ambasada predstavlja institucionalizovani oblik izražavanja bilateralnih (dvostranih) diplomatskih odnosa između dvije države. Predstavlja oblik stalnog predstavljanja države

imenovanja (slanja) u državi prijema. Osim svoje diplomatske djelatnosti, ambasada obavlja i konzularne poslove, pa se zato naziva i diplomatsko-konzularno predstavništvo (DKP).²

Bezbjednosni izazovi su mogući, potencijalni oblici ugrožavanja stabilnosti i suvereniteta države i identiteta pojedinca i društva. Oni su izvorište rizika i prijetnji kao i njihova širina uticaja rasprostire se kroz vojnu, političku, ekonomsku, socijetalnu i ekološku dimenziju bezbjednosti. Vrijednost izazova početno je neutralna po opstanak države i društva, i zavisno od reagovanja na nju može da ima pozitivan predznak – u razriješenju, ili negativan – u daljem stepenovanju kroz rizike i prijetnje.³

Bezbjednosni rizici su bliži, vidljiviji i jasnije mjerljivi oblici ugrožavanja suvereniteta i identiteta država i društva. Izvorišta su bezbjednosnih prijetnji, a širina njihovog uticaja ima jasniji pojavni oblik. Imaju negativan predznak jer ugrožavaju opstanak države i društva, ali uz mogućnost izbjegavanja negativnih posljedica i njihovo povoljno rješenje po objekat međunarodne bezbjednosti.⁴

Bezbjednosne prijetnje su neposredni oblici ugrožavanja države i društva. To je vrsta pritiska, činilac krize ili nekog sukoba, kojim želi da se nanese šteta ili neko zlo sa pozicija sile, da bi se objekat prijetnje prisilio na neke ustupke. Prijetnje imaju jasne, predvidljive i određene oblike ugrožavanja kao što su rat, ekonomske sankcije ili teroristički napadi i negativne su po opstanak države i društva. To su konačni, najdirektniji izvod izazova i rizika.⁵

Bezbjednosna politika je upravljačka i konkretna djelatnost političkih subjekata, koja je usmjerena prema dostizanju što višeg stepena nacionalne bezbjednosti.⁶ Takođe ona obuhvata funkciju, aktivnosti, poslove i mjere bezbjednosti, kao i strategiju i političko odlučivanje za njihovu primjenu.

Diplomatija (grč. diplo, diploma – presaviti, što označava akt suverena presavijen na dvoje) je višeznačna riječ. Pod diplomatijom u širem smislu podrazumijeva se nauka o vanjskim (spoljnim, inostranim) odnosima država, a u užem smislu to je nauka i vještina zastupanja države i pregovaranja između subjekata međunarodnog prava.⁷

² Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, Beograd, 2013, str. 114.

³ Ilić, P.: *Bezbjednosni izazovi, rizici i pretnje ili činioci ugrožavanja bezbjednosti*, Pravne teme, Godina 1, broj 2, Beograd, 2015, str. 35.

⁴ Isto.

⁵ Isto, str. 36.

⁶ Mijalković, V., S.: *Nacionalna bezbjednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009, str. 283.

⁷ Avramov, S., Kreća, M.: *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008, str. 144.

Diplomatska služba (Diplomatic Service) – U užem smislu, pod diplomatskom službom se podrazumijevaju samo diplomatske misije (ambasade i stalne misije), sa svojim osobljem, kao vanjski državni organi zaduženi za vršenje diplomatskih poslova u državi prijema, odnosno u datoj međunarodnoj organizaciji. U širem smislu, u sastav diplomatske službe ulaze i konzulati, sa svojim osobljem, bez obzira na to što se konzularne funkcije razlikuju od diplomatskih, jer i oni (konzulati) spadaju u vanjske organe države zadužene za sprovođenje vanjske politike države imenovanja u državi prijema.⁸

Diplomatska misija kao izraz ima više značenja. Ona podrazumijeva određeni broj ljudi iz jedne države ili međunarodne organizacije prisutne u drugoj državi, a koja predstavlja državu ili međunarodnu organizaciju koja se šalje zvanično u državi prijema. Kada je praksa u pitanju, diplomatska misija obično označava rezidentnu misiju, odnosno ambasadu, kao glavna kancelarija diplomatskih predstavnika države imenovanja u glavnom gradu države prijema. Takođe predstavlja stalno diplomatsko predstavništvo jedne države pri međunarodnoj organizaciji. Države otvaraju diplomatska predstavništva uzajamno (svaka od dvije države prima diplomatsku misiju one druge, a uspostavlja u njoj sopstvenu misiju) ali to nije obavezno.⁹

Konzulat podrazumijeva svako konzularno predstavništvo države imenovanja u državi prijema. Konzulat (konzularno predstavništvo ili konzularna misija) predstavlja ustanovu (organ) države imenovanja u državi prijema, ovlaštena da na svom jurisdikcionom području obavlja raznovrsne administrativno-upravne, pravne i druge poslove.¹⁰

Međunarodni subjekti koji se u diplomatskoj praksi i političkoj teoriji nazivaju subjekti međunarodnih odnosa i međunarodnog prava, predstavljaju subjekte (jedinke) kojima međunarodno pravo priznaje prava i dužnosti, koji djeluju po odredbama međunarodnog prava, a podvrgnuti su međunarodnom pravnom poretku. Ovi subjekti ostvaruju svoja prava kroz parničnu sposobnost.¹¹ Za opštu sposobnost subjekta jednog pravnog poretka podrazumijeva se da on kao posebna jedinka (ličnost-lice, entitet) učestvuje aktivno u pravnim odnosima i da se javlja kao nosilac prava i obaveza i time određuje prirodu i obim njegovog pravnog subjektiviteta. Da bi se jedinke mogle definisati kao subjekti u pogledu svog statusa, zatim prava i obaveza, one moraju biti i pravno formalizovane. To podrazumijeva da moraju ispunjavati

⁸ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 83.

⁹ Krivokapić, B.: *Međunarodno javno pravo*, Poslovni i pravni fakultet, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2017, str. 584.

¹⁰ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 160.

¹¹ Avramov, S., Kreća, M., cit. dj., str. 77.

uslove za koje pravni poredak propisuje, kako bi mogli biti nosioci pravnih obaveza i pravnih ovlaštenja. Na savremenoj političkoj sceni kao subjekti međunarodnog prava prisutni su države, zatim subjekti u državama (fizička i pravna lica) i subjekti izvan država (druge države, međunarodne organizacije, međunarodne nevladine organizacije, vjerske organizacije, politički pokreti i dr.).¹²

Međunarodni odnosi predstavljaju pravila ponašanja, uzajamnih veza i odnosa međunarodnih subjekata na međunarodnoj sceni. Oni uključuju i aktivnosti međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i multinacionalnih korporacija. Bave se analizom i formulacijom vanjske politike države. Takođe, povezuju različite oblasti poput političkih nauka, ekonomije, filozofije, sociologije, kulturoloških studija i drugih društvenih nauka. Međunarodna zajednica se javlja kao centralni pojam u definicijama međunarodnih odnosa. Ne može se negirati da se nauka o međunarodnim odnosima bavi odnosima između subjekata međunarodnog prava.¹³

Obavještajno (sa)znanje u smislu obavještajne djelatnosti, je znanje do kojeg je upotrebom obavještajnih metoda došla obavještajna služba, a koje je državnom rukovodstvu neophodno za donošenje racionalnih političkih odluka na putu dostizanja i zaštite nacionalnih vrijednosti i interesa, tj. koje je obavještajnoj službi neophodno radi zaštite njenih potencijala i ostvarivanja njene misije.¹⁴

Obavještajni podatak predstavlja viši nivo znanja, supstrat i sirovina iz koje se proizvodi obavještajna informacija.¹⁵

Obavještajne informacije predstavljaju posebna znanja koja su estrahovana iz obavještajnih podataka, koja su neophodna za rješavanje konkretnih bezbjednosnih problema i za realizovanje nacionalnih interesa.¹⁶

Obavještajna djelatnost (intelligence) predstavlja jedinstvo više faza djelovanja, u koje spadaju opažanje obavještajnog problema, definisanje konkretnih potreba i zahtjeva, prikupljanje

¹² Savić, M.: *Teorijske koncepcije međunarodnog subjektiviteta*, Pravni život, broj 12/2018, Banja Luka, 2018. Dostupno na: https://www.academia.edu/38788827/TEORIJSKE_KONCEPCIJE_ME%C4%90UNARODNO_PRAVNOG_SUBJEKTIVITETA, (oktobar 2019.)

¹³ Ibler, V.: *Međunarodni odnosi*, Politička misao, Zagreb, 1971, str. 671. i 672.

¹⁴ Mijalković, S., Milošević, M.: *Obavještajno-bezbjednosna djelatnost i službe*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2011, str. 125.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto, str. 126.

obavještajnih podataka, njihova obrada i analiza, tj. procjena, interpretacija, integracija i tumačenje, kao i distribucija obavještajnih informacija.¹⁷

Obavještajna djelatnost obavještajnih službi realizuje se tajnim, prikrivenim i legalnim metodama obavještajnih službi, kao i prikupljanje podataka preko obavještanja diplomatskih-konzularnih predstavnika.¹⁸

Vanjska (spoljna) politika podrazumijeva odnose, djelatnost i djelovanje, države u odnosima sa drugim državama, zatim sa međunarodnim organizacijama kao i drugim subjektima međunarodnih odnosa i međunarodnog prava, a slijedeći prvenstveno svoje nacionalne interese u okviru datog sistema odnosa u međunarodnoj zajednici.¹⁹ Ona podrazumijeva i politička nastojanja organa unutar države kako bi ostvarila prednost u odnosu na druge subjekte međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, da bi kontrolisala razvoj događaja na međunarodnoj sceni i unaprijedi položaj sopstvene države u konkretnoj međunarodnoj situaciji.

2.3. Prostorno određenje predmeta istraživanja

U ovom radu diskusija savremene obavještajne djelatnosti u diplomatskim misijama odnosi se prvenstveno na evropsko prostorno određenje bez ograničenja, što podrazumijeva regionalni i međunarodni nivo, zatim uključujući teorijska i opšteprihvaćena tumačenja i saznanja o bezbjednosti uopšte, diplomatskim misijama kao i njihovom prekoračenju obavještajnog djelovanja.

2.4. Vremensko određenje predmeta istraživanja

U diskusiji rada u pogledu oblika prekoračenja dozvoljenih granica funkcija obavještanja diplomatskih misija, a koji su pratili međudržavne i međunarodne odnose, pažnja će biti posvećena na period prvih decenija XXI vijeka, ali nepostavljajući uslovna ograničenja u vidu osvrta na navedeni period.

¹⁷ Isto, str. 134.

¹⁸ Isto, str. 146.

¹⁹ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 53.

2.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Potrebno je utvrditi način proučavanja predmeta istraživanja (diskusije), zatim potrebno je odrediti principe koji bi se trebali poštovati radi postizanja cilja istraživanja.

Veliki broj radova je uspješno izvršio sistematizaciju po pitanju znanja iz ove oblasti. Takođe došlo se do niza utvrđenih i opšteprihvaćenih stavova u pogledu međunarodnih odnosa, kao što je nacionalni i strateški interes, spoljnopolitičko djelovanje, načini odlučivanja u vanjskoj politici, ulozi savremene diplomatije u međunarodnim odnosima i drugo.

Međunarodno pravo, diplomatsko i konzularno pravo, diplomatska nauka (diplomacija), međunarodna politika, zatim različite bezbjednosne nauke, kao i druge nauke koje čine osnovu diskusije ovog rada, pokazuju da se sa sigurnošću može zaključiti, da je diskusija (istraživanje) interdiciplinarnog karaktera.

3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja javljaju se u dva oblika:

- Naučni ciljevi i
- Pragmatski ciljevi.

Ciljevi istraživanja uopšteno zavise od stepena prethodnog saznanja o predmetu i dimenzionim svojstavima predmeta istraživanja. Ovdje je riječ o empirijskom istraživanju, koje se odnosi na usvajanje kako empirijskog, tako i teorijskog saznanja. Ciljevi istraživanja su naučni, odnosno imaju ulogu, funkciju i mjesto u naučnom saznanju, a takođe su i pragmatski, tj. imaju osnovu za praktičnu primjenu.

Sa naučnog aspekta cilj istraživanja je da ukaže na uticaj funkcija diplomatskih misija u pogledu legalnog rada, kao i uticaj prekoračenja aktivnosti diplomatskih misija.

Istraživanjem se mogu utvrditi i faktori koji utiču na prihvatanje prekoračenja aktivnosti diplomatskih misija u državama prijema.

Ovo istraživanje ima za cilj da se dođe do podataka koji su relevantni, odnosno koji će pomoći da se razumije, zašto države kao subjekti međunarodnog prava, imaju (ne)opravdan motiv da vrše prekoračenja funkcija obavještjanih djelatnosti preko diplomatskih misija, a koje su usmjerene prema državama prijema.

Takođe ovo istraživanje ima za cilj da se obezbjede provjerene informacije, koje bi ukazale na aktuelno i stvarno stanje u pogledu diplomatskog opštenja između država u međunarodnim odnosima.

Cilj istraživanja ovog rada jeste razmatranje istinitosti postavljenih hipoteza. To pretpostavlja sveobuhvatnu analizu funkcija diplomatskih misija u savremenoj obavještajnoj djelatnosti, a zatim i analizu oblika svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja prilikom vršenja spoljnopolitičke djelatnosti.

U radu će se analizirati da li je, i koliko je efikasna strategija savremene obavještajne djelatnosti u diplomatskim misijama, odnosno aktivnosti diplomatskih predstavnika koji su akreditovani u državi prijema ili pri međunarodnoj organizaciji, a gdje im je povjerena nadležnost vanjske politike.

S obzirom na to, jedan od ciljeva samog istraživanja je i identifikacija indikatora koji ukazuju na rizike prekoračenja obavještajnog rada, odnosno sprovođenju klasične obavještajne

djelatnosti od strane države imenovanja, kao i efikasne zaštite i presretanja prekoračenja obavješćajne djelatnosti od strane druge države, tj. države prijema.

U ovom radu će se analizirati naučna i društvena (ne)opravdanost, koja se odnosi na prekoračenja diplomatske funkcije obavješćavanja u diplomatskim misijama, a što za posljedicu ima narušavanje odnosa između država u vidu slanja diplomatskih nota, povlačenju svojih diplomatskih i konzularnih predstavnika i samom prekidu diplomatskih odnosa.

Takođe obrazložiti će se sveobuhvatna bezbjednosna preventiva, kao posebna bezbjednosna cjelina na međunarodnom nivou u pogledu prevencije i suzbijanja prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavješćavanja prilikom vršenja spoljopolitičke djelatnosti od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika.

Kao opšti cilj istraživanja u radu će se analizirati da li je, i koliko je zastupljeno prekoračenje dozvoljenih granica funkcije obavješćavanja prilikom vršenja spoljopolitičke djelatnosti diplomatskih misija država imenovanja prema državama prijema, zatim i eventualne posljedice koje mogu nastupiti u međunarodnim odnosima između istih.

Na osnovu opšteg cilja istraživanja, predložiti adekvatne mjere prevencije i suzbijanja prekoračenja dozvoljenih granica obavješćajne djelatnosti, a što može dovesti do ozbiljnih političkih kriza između država.

Imajući u vidu dosad navedeno, postavlja se osnovni cilj u formi hipoteze: Utvrditi ciljeve savremene obavješćajne djelatnosti u diplomatskim misijama.

4. POJAM DIPLOMATIJE I DIPLOMATSKE MISIJE

Tokom istorijskog razvoja čovječanstva pa sve do danas, odnosi između država kretali su se od njihove saradnje i nadmetanja, pa sve do međusobnih oružanih sukoba. Oružani sukobi su bili najprisutniji fenomen kroz istorijski razvoj čovječanstva. Oružani sukobi koji su se desili u istoriji, bili su rezultat nemoći odnosa između država. Takve sukobe predstavnici država nisu uspjeli spriječiti mirnim putem na mnogim sastancima i konferencijama koji su se održavali u vidu pregovora, dogovora, ugovora, sporazuma, itd.

Ipak formiranjem i priznanjem država, a zatim i formiranjem međunarodne zajednice, javila se težnja da se definišu pravila koja bi regulisala međunarodne odnose između država.

Diplomatsko pravo i njegova istorija nisu stariji u odnosu na diplomatske odnose, a koji su se javili u vrijeme nastanka različitih društvenih zajednica. Sama želja država da se njihovi međusobni odnosi razvijaju u pozitivnom smjeru, rezultiralo je uspostavljanjem diplomatskog prava, a koji će dostići međunarodne okvire. Sve do 1961. godine, tačnije do potpisivanja Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, odnosi između država bili su zasnovani i vođeni običajnim pravom. Protokom vremena i nerijetko izmjenom diplomatskih predstavnika između država, došlo je i do uspostavljanja stalnih diplomatskih misija, a koje će se sa svojim funkcijama djelovati u interesu svojih država.

4.1. Pojmovno određenje i definisanje diplomatije

Istorija diplomatije stara je koliko i istorija ljudske zajednice, društva, države, prava, politike i međunarodnih odnosa uopšteno. Ona je kao sredstvo vanjske politike država poznata i primjenjivana od formiranja međunarodnih odnosa.

Takođe za diplomatiju se može reći da se razvijala paralelno sa društvom i državom, zatim je postala zasebna grana državne politike, koja će se početi baviti zastupanjem interesa države u drugim državama i u međunarodnim organizacijama, a pri tome koristeći organizaciju i čitav mehanizam sredstva kako bi obezbjedila ostvarivanje svoje funkcije.

Riječ diplomatija potiče od grčke riječi *diploma*, koja znači “dvostruko presavijen akt izdat od suverena”. Riječ diploma u vrijeme Rimske imperije se upotrebljavala za označavanje zvaničnih putnih dokumenata. Zatim je poprimila šira značenja, označavajući službeni dokument

(ugovor, sporazum, povelju i dr.) kada je nakon završetka pregovora predstavnika država, jedna strana uručivala drugoj na svečan način, a kao znak uspješno okončanja međudržavnog posla. Učesnike takvih pregovora su nazvali *diplomata* (*diplomats*), dok je takva uspješnost u pregovaranju definisana "*diplomatijom*" (*diplomacy*). Ni danas ne postoji u pravnoj i političkoj teoriji opšteprihvaćena i univerzalna definicija diplomatije. Kako u stručnoj, tako i u naučnoj literaturi, prisutne su mnoge definicije diplomatije, koje pokušavaju da objasne smisao njenog značenja, odnosno prirode. Iz jednog ugla posmatranja diplomatija bi se mogla definisati kao skup znanja i sposobnosti u vođenju pregovora iz domena vanjske politike subjekata međunarodnog prava, a ujedno i aktivnosti u razvijanju međunarodnih odnosa.²⁰

U toku XVII i XVIII vijeka najviše se od strane državnika posvjećivala pažnja u tumačenju i razmatranju starih diploma, dok u XIX vijeku počinje se baviti međunarodnim ugovornim ispravama i dokumentima koji se počinju nazivati diplomatskim ispravama, kako bi državnik mogao tražiti u njima oslonac u vođenju diplomatskih pregovora i njihovim rezultatima (ugovorima), a zatim da bi imao određenu formu pismene isprave ili dokumenta.

Kako smatraju mnogi teoretičari, pojam diplomatija je prvi upotrijebio francuski kardinal Rišelje (Armand Jean du Plessis de Richelieu) koji je od 1624. do 1642. godine bio predsjednik vlade i stvarni gospodar Francuske.²¹ Rišelje je 1626. godine osnovao prvo ministarstvo vanjskih poslova u obliku tijela za potrebe vođenja poslova iz domena međunarodnih odnosa. Nakon Francuske i druge države počinju osnivati svoja ministarstva vanjskih poslova.

Termin diplomatija – *diplomacy*, a čiji je suštinski kvalitet najbliži savremenom značenju riječi diplomatija, upotrijebio je 1794. godine irski državnik i filozof Edmund Berk (E.Berk). On je posebne aktivnosti državnih organa predstavljanja, kao što su prikupljanje informacija, objašnjavanje namjera i pridobijanje naklonosti nazvao zajedničkim imenom *diplomacija*. Daljim razvijanjem međudržavnih odnosa, rezultiralo je, da obim aktivnosti državnih organa i poslovi državnih zvaničnika su se postepeno proširili. Danas se diplomatija shvata kao sinonim za mnoge različite discipline, koje objedinjuju aktinosti djelovanja države u segmentu njene vanjske politike, a u okviru međunarodnih odnosa i međunarodnog prava. Takođe, djelovanje države u međudržavnim odnosima, zatim odnosima sa međunarodnim organizacijama i uopšte njeno postupanje u međunarodnoj zajednici, obuhvaćeno je pojmom diplomatije. Danas u XXI vijeku za

²⁰ Dašić, Đ., D.: *Istorija diplomatije*, Beograd, 2012, str. 27. i 28.

²¹ Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2016, str. 64.

zvanične aktivnosti države u međunarodnoj zajednici se smatraju: 1) vanjskopolitičko predstavljanje države, odnosno njeno pravo poslanstva, 2) vođenje vanjskopolitičkih odnosa države putem službenog komuniciranja od strane određenih državnih organa sa određenim organima drugih država, 3) sposobnost – znanje i umijeće vođenja pregovora sa drugim državama, 4) organizovani aparat države za vođenje vanjskopolitičkih odnosa, 5) zvanična aktivnost šefova država, vlada i specijalnih organa vanjskih poslova za realizaciju zadataka i ciljeva vanjske politike, kao i 6) nauka ili vještina koja objedinjuje sve prethodne sadržaje i aktivnosti diplomatije.²²

Intresantno je, da do danas među brojnim teoretičarima ne postoji saglasnost o mnogim pitanjima koja se odnose na diplomatiju. Pojam diplomatija različito se definiše. Većina teoretičara ima formalistički pristup pri definisanju ovog pojma. Pojedini autori diplomatiju smatraju kao “sredstvom vanjske politike”, “vještinom dobrog vođenja poslova između država”, “vještinom predstavljanja vlade, interesa svoje države kod stranih vlada”, “vještinom predstavljanja vođenja ili praćenja diplomatskih pregovora” itd. Drugi definišu diplomatiju kao “nauku o vanjskim odnosima koja je zasnovana na opštoj teoriji pregovora po određenoj proceduri i pravilima” ili samo kao “nauku o vanjskim odnosima država” itd. Bilo koja definicija koja opisuje diplomatiju u sebi sadrži određenu teorijsku i praktičnu primjenjivost i opravdanje, a uzimajući različitost ili međusobnu sličnost između njih, može se reći da im je zajedničko, da sve one dotiču ljudska prava i slobode, vanjsku politiku, mir i bezbjednost, zatim međunarodno pravo, međunarodne odnose i dr.

Kada je riječ o razvoju diplomatije, tu je nemoguće izvršiti oštru granicu između perioda njenog razvoja jer se oni međusobno prepliću. Ipak, razvoj diplomatije dijeli se na dva istorijska perioda, a koja razgraničava XV vijek.

Cijelo razdoblje do XV vijeka, odnosno period u kome nisu postojala stalna diplomatska predstavništva država, naziva se *diplomatijom starog doba* ili *stara diplomatija (Old Diplomacy)*. U doba renesanse i Vizantijskog carstva javljaju se prvi znakovi diplomatije, te se razvija ustanova stalne diplomatije. Do razvoja diplomatije doći će u periodu Rimskog carstva, odnosno nakon njegove podjele 395. godine na poznato Istočno i Zapadno, tj. za vrijeme postojanja Vizantijskog carstva. U to vrijeme italijanski gradovi kao što su Firenca, Milano, Venecija, Toskana uvode imenovanje diplomatskih izaslanika, odnosno predstavnika.

²² Isto, str. 15. i 16.

Vladari su slali i primali diplomatske izaslanike od slučaja do slučaja. Diplomatski odnosi i poslovi između država bili su povremeni i privremeni. Takođe u to vrijeme nisu postojale stalne diplomatske misije. Taj period obuhvata diplomatiju antičkog doba, odnosno Vavilonskog, Egipatskog i drugih tadašnjih carstva, zatim Imperijalne Kine, Drevne Rusije i Indije, Antičke Grčke i Starog Rima, a potom vizantijsku, papsku, mletačku (venecijansku), dubrovačku diplomatiju i druge.²³ U to doba diplomatija je predstavljala povremenu ili *ad hoc*²⁴ diplomatiju (Ad Hoc Diplomacy).

Razdoblje od XV vijeka naovamo, odnosno kada je počelo stvaranje velikih centralizovanih država u Zapadnoj Evropi, naziva se *diplomacijom modernog (novog) doba* (*New Diplomacy*). To podrazumijeva da u odnosima između suverenih država je uspostavljena ustanova stalne diplomatske misije, uvodi se praksa stalnih diplomatskih predstavnika, otvaranje stalnih diplomatskih predstavništava država i diplomatska aktivnost funkcioniše na trajnoj osnovi. Stalni diplomatski predstavnici dobijaju jasna i određena prava i dužnosti njihovog djelovanja.

Razvoj diplomatije u modernom dobu, odnosno od XV vijeka do danas, označile su promjene u pogledu diplomatskih odnosa i obliku njegovog organizovanja. Najznačajniju promjenu donijela je Versajska mirovna konferencija koja je održana 1919. godine. Prije potpisivanja Versajske mirovne konferencije, a u diplomatiji modernog doba, preovladavalo je postojanje *stalne bilateralne diplomatije* – *Bilateral Diplomacy* (ili dvostrana diplomatija, koja izražava diplomatske odnose između dvije države), tj. postojanje stalnih diplomatskih predstavništava, odnosno ambasada i *povremene multilateralne diplomatije*, koja je podrazumijevala povremeno održavanje međunarodnih kongresa, konferencija i dr. Ova dva oblika diplomatije mogu se nazvati *klasična diplomatija* (*Classical Diplomacy*) ili *diplomacija tranzicije od stare do nove diplomatije* (*Transition from the old to New Diplomacy*). Prilikom održavanja Versajske mirovne konferencije (1919) kojom je okončan Prvi svjetski rat (1914 –

²³ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 59.

²⁴ *ad hoc* (lat.) – je latinski izraz koji u prevodu znači „zbog ovog” ili „zbog ove svrhe”. Ovaj se izraz najviše koristi u pravu i diplomatiji. U opštem smislu *ad hoc* označava neko rješenje koji se odnosi za neki specifični problem ili zadatak koji se ne generalizuje, te koji se ne smije primjenjivati u druge svrhe. Dostupno na: <https://velikirecnik.com/2017/11/11/ad-hoc/>, (oktobar 2019.)

Izraz *ad hoc diplomatija* (Ad Hoc Diplomacy) u današnjem smislu označava povremenu i privremenu diplomatiju, koja funkcioniše preko povremenih, privremenih ili specijalnih misija (delegacija) koje država imenovanja šalje u državu prijema, a radi ostvarivanja specifičnih vanjskopolitičkih i drugih ciljeva, nezavisno da li udrugoj državi postoji ili ne postoji stalno diplomatsko-konzularno predstavništvo. Ona je u svakom slučaju korisna dopuna stalne diplomatije. Dostupno na: <https://studenti.rs/skripte/politicke-nauke/specijalne-misije-3/>, (oktobar 2019.)

1918) i na kojoj je osnovano Društvo (Liga) naroda, tj. osnovana prva univerzalna međunarodna organizacija, označen je početak institucionalizovanja *stalne multilateralne diplomatije* – *Multilateral diplomacy* (ili višestrana diplomatija, koja predstavlja diplomatske odnose koji se uspostavljaju između više država), koja je nastavila dalje da se razvija. Nakon Versajske mirovne konferencije ona je dobila svoj stalni institucionalni oblik organizacionog i političkog predstavljanja. Ustanova stalne diplomatske misije, pored svog bilateralnog oblika predstavljanja (ambasada), dobija i svoj multilateralni oblik predstavljanja (stalna misija pri međunarodnoj organizaciji). Stalna multilateralna diplomatija doživljava svoj puni razvoj poslije završetka Drugog svjetskog rata. Krajem rata, umjesto Društva naroda koje je prestalo da funkcioniše uoči samog rata, na njegovim temeljima osnovane su Ujedinjene nacije (1945), a nakon njih i mnoge druge međunarodne i međudržavne organizacije, koje će započeti oblikovati pravnu, ekonomsku i političku suštinu savremenih međunarodnih odnosa.²⁵ Svemu tome uticao je ubrzan rast subjekata međunarodnog prava, kako država, tako i međunarodnih organizacija, što je opet dovelo do ubrzanog širenja diplomatskog saobraćaja i jačanja diplomatske službe.

Ipak u najnovijem dobu, odnosno uzimajući period od Versajske mirovne konferencije do danas, a koje se već smatra trećim periodom razvoja diplomatije, stalna bilateralna diplomatija i stalna multilateralna diplomatija su prepoznatljive kao dvije strane iste medalje.

Danas u XXI vijeku diplomatija je prepoznatljiva kao *moderna (savremena) diplomatija* (*Modern Diplomacy*), *globalna diplomatija* (*Global Diplomacy*) ili *megadiplomacija* (*Mega-Diplomacy*).²⁶

Diplomatija je najznačajniji vanjskopolitički postupak i osnovno nekonfliktno sredstvo današnjice u međunarodnim odnosima. Treba istaći da u savremenim međunarodnim političkim odnosima diplomatija jeste sredstvo opštenja između država, a na način i po pravilima koja u tome domenu važe. Ona je izgradila svoju strukturu, organizaciju i nauku ali i svoj sistem. Taj sistem čine ministarstvo vanjskih poslova države, zatim „diplomacija na vrhu“, *ad hoc* diplomatija i stalne diplomatske misije. Zahtjevi, očekivanja i mogućnosti konkretnog društva u državi, u datom vremenu oblikovaće svoju organizaciju diplomatskih institucija. Ipak, država je ta, koja razvija sopstvenu diplomatiju radi ostvarivanja svojih vanjskopolitičkih ciljeva.

²⁵ Dašić, Đ., D.: *Istorija diplomatije*, cit. dj., str. 30, 32 i 33.

²⁶ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 60.

4.2. Pojmovno određenje i definisanje diplomatske misije

U doba razmjene materijalnih dobara između ljudi, došlo je i do pojave lica čija im je funkcija bila da vrše zaštitu stranih trgovaca iz drugih mjesta. Ta lica u staroj Grčkoj zvala su se „prostate“, da bi nakon toga se nazivala i „proksen“, odnosno ekvivalent za konzula. Oni su bili prihvaćeni sa protokolarnom pažnjom. U Egiptu je grčke trgovce štitio „magistrat“ u svojstvu sudije, dok je u Rimu „pretor peregrinis“. Rimljani su poštovali strane izaslanike i osim zaštite, davali su im i određene povlastice. Takođe Rimljani su zauzvrat tražili takav tretman i za svoje izaslanike kod stranih vladara. Početak razvoja manufakturne trgovine, odnosno u vremenu srednjeg vijeka, takve ustanove su zamjenjene u državne konzularne predstavnike, a čije se funkcije kasnije šire izvan trgovine, odnosno na ekonomiju, pa i dijelom na politiku, a sve do XVII vijeka kada se počinju javljati diplomatske misije.²⁷

Što se tiče vremena postanka moderne diplomatije opet se javljaju različita gledišta između brojnih teoretičara i pisaca. Za jedne je kraj XV vijeka i francuski kralj Luj XI smatran kao osnivač moderne diplomatije, odnosno smatraju da od tog vremena se javljaju moderna diplomatska predstavništva. Drugi teoretičari smatraju da osnivanje diplomatskih predstavništava u njihovom stalnom postojanju javila su se postepenim prelazom od ustaljenih slanja predstavnika u novi oblik odnosa između država, odnosno javljanja oblika stalnih diplomatskih predstavništava. Ipak, može se sa sigurnošću reći, da prvi pravi počeci diplomatije javljaju se tek u doba renesanse, razvojem ustanove stalne diplomatije, kada su Venecija, Milano, Toskana, Firenca i drugi italijanski gradovi uveli imenovanje diplomatskih predstavnika. Tokom XV vijeka stvara se diplomatija kao stalna državna funkcija, a ne kao dotadašnje povremeno slanje i primanje izaslanika. Stalni diplomatski predstavnici imaju jasna određena prava i dužnosti, uz utvrđenje pravila njihovog djelovanja. Srednjovjekovni gradovi – države, među kojima treba istaći Mletačku i Dubrovačku republiku, održavali su veoma intezivan diplomatski saobraćaj.

Kako smatra Gligorije-Giga Geršić (1842-1918), srpski političar i pravnik, profesor Velike škole u Beogradu i član Srpske kraljevske akademije, prvo stalno diplomatsko predstavništvo ustanovljeno je 1455. godine u Đenovi. Zatim je Venecija uspostavila diplomatske odnose sa Londonom 1469. godine. Takvu praksu su prihvatile Austrija, Španija,

²⁷ Ministarstvo vanjskih poslova Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi?lang=lat>, (oktobar 2019.)

Francuska, Holandija, Engleska, Švedska i Turska. Za vrijeme vladavine pape Leona X u Francuskoj je imenovan 1513. godine prvi stalni papski „nuncij“. Za razliku od tadašnjih država, Rusija je održavala vezu sa Vizantijom još od IX vijeka, ali je sa evropskim državama tek u XVIII vijeku uspostavila stalne diplomatske odnose.

Ipak, osnivanje stalnih misija koje jedna država upućuje u drugu, u cilju predstavljanja i održavanja stalnih veza otpočinje krajem XV vijeka, i to u praksi italijanskih republika, ali tek u XVII vijeku poprimiće jasniju fizionomiju svog djelovanja, odnosno nakon Vestfalskog ugovora o miru, koji je u Evropi inaugurisao politiku ravnoteže.

Nakon pregovora u vestfalskim gradovima Minsteru i Osnabriku, potpisan je 1648. godine *Vestfalski mir (Peace of Westphalia)*, koji su podrazumijevali Minsterski ugovor o miru sa Francuskom i Osnabriški ugovor o miru sa Švedskom. Njemačka je nakon rata izašla rascjepkana na 355 državica. Francuska i Švedska su iz rata izašle ojačane, ali Francuska i pored uspjeha koji je postigla Vestfalskim mirom, nije stekla i političku nadmoć u Evropi. Odluke i poruke Vestfalskim mirom predstavljale su poraz Habzburga i Svetog rimskog carstva. Vestfalski mir je predstavljao istorijsku prekretnicu u razvoju diplomatije i diplomatskih odnosa. U međunarodno pravo i međunarodne odnose uveden je sistem suverenih, nezavisnih država sa monarhom na čelu, bilo da je u pitanju knez, kralj ili car, a koje su bile izraz novih nastajajućih kapitalističkih odnosa na međunarodnoj sceni.²⁸

Poslije iscrpljujućeg tridesetpetogodišnjeg rata država Evrope bio je potreban period mira u cilju konsolidacije i razvoja trgovine. Mnoge države, među kojima je bila prva Francuska, za vrijeme vladavine Luja XIII, ustanovljavaju posebne resore za vođenje vanjskih odnosa. Na putu svog istorijskog razvoja stalne diplomatske misije nosile su pečat vremena i dominirajućih političkih shvatanja datog istorijskog trenutka. Od lica koja su predstavljala samo ličnost vladara, posredstvom čega su sticali razne privilegije i bili okruženi posebnim ceremonijalom, stalne misije prerastaju u ustanovu vanjskog predstavljanja države, kao subjekti međunarodnog prava, u odnosu na drugu državu, čiji je status regulisan pravilima međunarodnog prava.²⁹

Poslije vojnog poraza Francuske i Napoleonovog pada, od strane tadašnje četiri velike sile u Evropi, tj. Rusije, Austrije, Velike Britanije i Pruske, uz njihovu inicijativu u vremenu od 01. septembra 1814. do 09. juna 1815. godine u Beču je održan kongres, poznatiji kao *Bečki*

²⁸ Dašić, Đ., D.: *Istorija diplomatije*, cit. dj., str. 126. i 127.

²⁹ Avramov, S., Kreća, M., cit. dj., str. 148.

kongres. Međunarodnopravno privođenje kraju rata prešlo je iz ruku generala u ruke diplomata. Osnovni cilj Bečkog kongresa bio je da se izvrši nova teritorijalna podjela Evrope, nakon konačnog pada Napoleona. Preuređenje Evrope na kongresu uspjelo je mnogo da spriječi bilo čiju dominantnost na evropskom tlu. Političke odluke Bečkog kongresa bile su u rukama tadašnje četiri velike sile, i objedinjene su u *Završnom aktu*, odnosno *Zaključnom aktu*. Tadašnje male evropske države su bile u ulozi samo da ga potpišu.

Bečkim kongresom uspostavljen je novi oblik političko-diplomatskih odnosa u Evropi, poznatiji kao *sistem evropske ravnoteže snaga*. U nauci postoji saglasnost i jedinstvo da se za početak savremenog razvoja diplomatskog prava označava upravo Bečki kongres postavljajući temelje bilateralne diplomatije. Za univerzalno određivanje položaja i pravila diplomatskih predstavnika i njihovih funkcija, smatra se upravo Bečki kongres u kome su države članice prvi put izvršile pravnu *kodifikaciju*³⁰ pravila i običaja o diplomatskim odnosima, te je tom prilikom usvojen i *Pravilnik o rangju diplomatskih predstavnika*³¹, tzv. „*Bečki reglament*“. Jednostavno rečeno, Bečkim reglamentom je uspostavljena univerzalna nomenklatura diplomatskih predstavnika.

Uzimajući u obzir stalnu diplomatiju, njeno razvijanje i djelovanje kroz istoriju sve do savremenog doba, za *ad hoc* (*povremenu i privremenu*) *diplomatiju* može se istaći da je stara koliko i civilizacija. Ona je ipak najstariji oblik diplomatskog opštenja u pogledu bilateralnih odnosa između država, te se za nju može reći da predstavlja privremene ili *specijalne misije*. Upravo te specijalne misije smatraju se osnivačima stalnih diplomatskih misija. Takođe predstavljaju preteču i samim specijalnim misijama u pogledu savremenog doba, a koje nisu ograničene samo na bilateralne međudržavne odnose. Istorijski gledano države su oduvijek upućivale specijalne misije kako bi predstavljale državu u različitim aktivnostima i svečanostima. Specijalna misija je u to vrijeme djelovala u cilju rješavanja najbitnijih pitanja između naroda ili država, kao što su pitanja vezana za objavu rata, zatim zaključivanja mira između država, sklapanju različitih ugovora kao što su ugovor o savezu, ugovor o trgovini, ugovor pomorstvu, ugovor granicama. Takođe specijalne misije su imale ulogu da budu prisutne

³⁰ *Codex* (lat.) – zakonik, *facere* (lat.) – činiti, praviti. Kodifikacija (kodeks + -fikacija), objedinjenje pravne propise jedne ili više grana ili podgrana pravnoga sistema u jedinstveni zakonik (kodeks). Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32210>, (oktobar 2019.)

³¹ Pravilnik o rangju diplomatskih predstavnika dopunjen je na Ahenskom kongresu iz 1918. godine. Šire v. Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 61. i Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 147-149.

i u različitim svečanostima, između ostalog proglašenju nezavisnosti države, krunisanju vladara, raznim komemoracijama i sl. U današnje vrijeme specijalne misije predstavljaju delegaciju gdje je država upućuje u drugu državu ili pak u međunarodnu organizaciju, radi konkretnih diplomatskih zadataka koji su ograničeni određenim vremenskim periodom kao što su zaključivanje međunarodnih ugovora, pregovori, učestvovanjem u različitim međunarodnim ceremonijama, konferencijama i sl. Usvajanjem *Njujorške konvencije o specijalnim misijama*, 1969. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, obezbjeđena je regulativa čije jezgro upravo čine položaj, zatim pravila o prirodi i formi specijalnih misija.

Novi akteri u savremenoj diplomatiji XXI vijeka su službenici specijalizovanih ministarstava. Proces „diplomatizacije“ resornih ministarstava već je odmakao u Evropskoj uniji. Na primjer, o međunarodnim finansijskim pitanjima pregovaraju ministri finansija, a ne diplomate. U mnogim državama sve više se razvijaju male diplomatske službe resornih ministarstava poljoprivrede, finansija, trgovine, transporta, itd. To je očigledan trend i nužno je da resorna ministarstva budu obučena da učestvuju u diplomatskim procesima. Kao novi akteri sve više se pojavljuju predstavnici lokalnih vlasti i regiona. Mnogi evropski regioni imaju svoje predstavnike u Briselu. „Male“ diplomatije pregovaraju o pitanjima kao što je na primjer saradnja u oblasti saobraćaja i kulture, a nevladine organizacije su sve uticajnije u diplomatiji. Takođe, nevladine organizacije pokušavaju da se u međunarodnim tijelima čuje glas svih onih čiji interesi se ne mogu čuti kroz tradicionalne diplomatske kanale.

4.3. Kodifikacija diplomatskog i konzularnog prava – pojmovno određenje i značaj

Diplomatsko i konzularno pravo se u formalno-pravnom smislu, odnosno u pravnom značenju riječi, javljaju osnivanjem država i određenog oblika međunarodne zajednice, tj. svijesti i težnji o međusobnim odnosima između država. Kako je prethodno već rečeno, uspostavljen je novi oblik političko-diplomatskih odnosa u Evropi kao i da savremeni razvoj, odnosno prvu kodifikaciju ove grane međunarodnog javnog prava ipak predstavlja Bečki kongres, koji je održan 1815. godine. Tom prilikom prvi put je izvršena pravna *kodifikacija* pravila i običaja o diplomatskim odnosima, te je u Završnom aktu Aneksa D), donešen *Pravilnik o rang*

diplomatskih predstavnika, tzv. „*Bečki reglament*“. Jednostavno rečeno, Bečkim reglamentom je uspostavljena univerzalna nomenklatura diplomatskih predstavnika.

Izrazom kodifikacija u širem pogledu posmatranja označava se složen proces u donošenju zakona kao i drugih pisanih izvora prava, a kojima se zamjenjuje dotada važeće običajno pravo, odnosno sudska praksa, ili se stvara sasvim novo pravo koje nije postojalo u obliku običaja niti u obliku sudske prakse. U užem smislu riječi, predstavlja donošenje velikih zakonika (kodeksa) kojima se obuhvataju velike oblasti ili grane prava, te se tako pravo sistematizuje u malom broju velikih zakonika. Kodifikacijom se mjenjaju konkretna pravna pravila ali se i ona sama prilagođava njihovoj prirodi, zavisi od nje i odgovara u određenoj mjeri specifičnostima grane prava kojoj ova pravila pripadaju.³²

4.4. *Corpus diplomaticus*

Konačna kodifikacija, koja uključuje razvoj koncepcije savremenog diplomatskog i konzularnog prava i odnosa, izvršena je poslije Drugog svjetskog rata, odnosno donošenjem *sedam međunarodnih konvencija*, poznatije kao *međunarodno zakonodavstvo*, a koji se u literaturama nazivaju *Corpus diplomaticus*. Izraz *Corpus diplomaticus* označava najznačajnije izvore diplomatskog i konzularnog prava. Treba istaći da diplomatija, diplomatski i konzularni odnosi, diplomatsko organizovanje, profesija i djelatnost utvrđeni su međunarodnim konvencijama, predstavljenim kao *međunarodno zakonodavstvo*, a koje čine stub savremenog diplomatskog i konzularnog prava.

Imajući naprijed navedeno, u *Corpus diplomaticus* ubrajaju se:

- 1) ***Bečka konvencija o diplomatskim odnosima***, koja je potpisana 18. aprila 1961. godine u Beču (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 2/1964), stupila na snagu 24. aprila 1964. godine. Ova konvencija kodifikovala je najvažniji dio do tada postojećeg običajnog međunarodnog prava, uz neke nove dispozicije. U konvenciji su sadržane odredbe o pravima i obavezama države prijema i države imenovanja u pogledu

³² Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 85.

stalnih diplomatskih misija, imuniteta i privilegija diplomata i konzula, administrativnog, tehničkog i drugog osoblja diplomatske misije.³³

- 2) **Bečka konvencija o konzularnim odnosima**, koja je potpisana 24. aprila 1963. godine u Beču (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 5/1966), stupila na snagu 1967. godine. Konvencija je kodifikovala najveći broj pitanja koja su do tada bila regulisana bilateralnim sporazumima država. To su statusna pitanja karijernih i počasnih konzula i konzularnih predstavništava, prava i obaveze država prijema i država imenovanja u konzularnim odnosima i dr.³⁴
- 3) **Njujorska konvencija o specijalnim misijama**, koja je potpisana 8. decembra 1969. godine u Njujorku (*Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 2-3, Beograd, 1972), a usvojena 16. decembra 1969. godine. (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 19/75). Konvencija definiše specijalnu misiju kao „privremenu misiju koja predstavlja državu koju jedna država upućuje u drugu državu, uz saglasnost ove poslednje, radi pregovaranja o određenim pitanjima ili izvršavanja određenog zadatka“.³⁵
- 4) **Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih djela protiv lica pod međunarodnom zaštitom, uključujući i diplomate**, koja je potpisana 14. decembra 1973 godine u Njujorku (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 54/1976). Konvencija je utvrdila da su međunarodno zaštićena lica šefovi država, ministri inostranih poslova i druge ličnosti sličnog ranga.³⁶
- 5) **Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera**, koja je predložena 14. marta 1975. godine na konferenciji održanoj u Beču pod okriljem Ujedinjenih nacija (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 3/1977), regulisala je stalno predstavljanje država kod međunarodnih organizacija. Tu konvenciju još uvijek nije ratifikovao potreban broj država, „prije svega zato što se sjedišta većine međunarodnih organizacija

³³ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 61.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto, str. 62.

³⁶ Isto.

nalaze u malom broju bogatih zapadnih država, dok većinu ostalih država čine države koje akredituju svoje predstavnike“ što odlaže njeno stupanje na snagu.³⁷

- 6) **Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija**, poznata kao **Generalna konvencija**, koja je usvojena 13. februara 1946. godine u Njujorku u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija (Službeni list FNRJ, br. 20/1950), a stupila na snagu 17. septembra 1946. godine. Ova konvencija po mnogo čemu, može se okarakterisati kao Prva konvencija. Teoretičari međunarodnog prava često je nazivaju Opštom konvencijom odnosno Generalnom konvencijom, jer je u skladu sa programom Generalne skupštine, usvojena neposredno nakon osnivačke sjednice Ujedinjenih nacija, pri čemu ona po svojoj prirodi, sadržini i primjeni predstavlja međunarodnopravni akt obavezujućeg karaktera i Generalna konvencija OUN je jedan od temeljnih dokumenata opšteg međunarodnog prava – *ius cogens*.³⁸
- 7) **Konvencija o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija OUN**, koja je odobrena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 21. novembra 1947. godine u Njujorku, (Službeni list FNRJ, br. 20/1950), a stupila je na snagu 2. decembra 1948. godine. Ovo je druga konvencija koja je regulisala pitanja privilegija i imuniteta u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, čime je regulisana tzv. Funkcionalna nadležnost specijalizovanih agencija i status predstavnika i službenika u njihovom sastavu. Odredbe ove Konvencije temeljene su na normama određenim u Konvenciji o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija, koja je poznata kao *Generalna konvencija* iz 1946. godine. U skladu sa *specialis materie* imuniteti i privilegije specijalizovanih agencija prilagođeni su i predstavljaju nadograđenu formu odredaba sadržanih u tekstu Generalne konvencije.³⁹

Zakonodavstvu diplomatsko-konzularnog prava pored sedam osnovnih konvencija, komplementiraju se i **Bečka konvencija o ugovornom pravu** koja je usvojena u Beču 23. maja 1969. godine, (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 30/1972), a stupila na snagu 27. januara 1980. godine i **Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca**,

³⁷ Isto.

³⁸ Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 213.

³⁹ Isto, str. 218.

koja je usvojena 17. decembra 1979. godine u Njujorku, Rezolucijom 341/46, Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (Službeni list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 9/1984), a stupila je na snagu 3. juna 1983. godine, u skladu sa članom 18. Konvencije. U kontekstu diplomatskog i konzularnog prava Konvencija je značajna jer reguliše krivična djela koja su usmjerena protiv članova diplomatske misije ili konzularnih funkcionera.⁴⁰ Obe konvencije su od velikog značaja za međunarodno pravo, te upotpunjuju pravnu regulativu u pogledu diplomatskih i konzularnih odnosa. Savremeno diplomatsko i konzularno pravo upravo je ovim konvencijama i kodifikovano, te je prihvaćeno u domenu svjetske političke i kulturne javnosti. Ovim konvencijama su regulisani odnosi između država, zatim između država i međunarodnih organizacija i između samih međunarodnih organizacija. Takođe, prihvaćene su opšte norme običajnog prava iz oblasti međunarodnih odnosa, diplomatije i konzularnog poslovanja. Jednostavno rečeno, savremena diplomatija je upravo kodifikovana ovim konvencijama.

Osim navedenih konvencija u izvore evropskog diplomatskog prava svrstavaju se ***Opšti sporazum o privilegijama i imunitetima*** Savjeta Evrope, usvojen 2. septembra 1949. godine, a stupio na snagu 10. septembra 1952. godine, zatim ***Protokol uz opšti sporazum o privilegijama i imunitetima*** Savjeta Evrope, usvojen 6. novembra 1952. godine, a stupio na snagu 11. jula 1956. godine i ***Evropska konvencija o konzularnim funkcijama***, donijeta u okviru Savjeta Evrope 11. decembra 1967. godine (O čemu šire v.: *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, Beograd, 1971, str. 276-289).⁴¹

4.5. Diplomatska služba

U javnoj komunikaciji savremene diplomatske prakse susreće se često i pojam diplomatska služba (*Diplomatic Service*), koji u teorijskom smislu nije do kraja precizno definisan. Posmatrano iz užeg ugla, diplomatska služba predstavlja samo diplomatske misije (ambasade i stalne misije) zajedno sa svojim osobljem, kao vanjski državni organi koji su zaduženi za vršenje diplomatskih poslova u državi prijema, odnosno u datoj međunarodnoj organizaciji. Posmatrano iz šireg ugla, u sastav diplomatske službe svrstavaju se i konzulati,

⁴⁰ Šire v. Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 224-226.

⁴¹ Isto, str. 116.

zajedno sa svojim osobljem, bez obzira na to što se konzularne funkcije razlikuju od diplomatskih, jer i oni (konzulati) spadaju u vanjske organe države, koji su zaduženi za sprovođenje vanjske politike države imenovanja u državi prijema. U najširem kontekstu, diplomatska služba predstavlja ne samo diplomatske misije (ambasade i salne misije) i konzulate, već ujedno i ministarstvo vanjskih poslova, zajedno sa svojim osobljem, imajući u vidu da se pod njegovom operativnom ingerencijom i sastavu nalaze diplomatske i konzularne misije države imenovanja, koje vrše poslove iz svog djelokruga rada, a u okviru unaprijed utvrđenih njihovih pojedinačnih odgovornosti, prava i obaveza. Upravo u takvom najširem kontekstu, odnosno u organizacionom i funkcionalnom, ministarstvo vanjskih poslova, zatim diplomatske i konzularne misije predstavljaju diplomatsku službu konkretne države.⁴²

Diplomatska misija može da bude *rezidencijalna*, odnosno misija koja se nalazi u državi prijema i *nerezidencijalna*, tj. misija smještena u susjednoj državi, ali teritorijalno je nadležna i za datu državu prijema.

4.6. Pravo poslanstva

U međunarodnim odnosima, suverene i međunarodno priznate države imaju pravo da otvaraju svoja diplomatsko predstavništva u drugim državama ili u međunarodnim organizacijama, što predstavlja tzv. *aktivno pravo poslanstva*. Takođe države imaju pravo da prilikom ostvarivanja međunarodnih odnosa primaju diplomatska predstavništva drugih suverenih i međunarodno priznatih država ili međunarodnih organizacija, a što označava tzv. *pasivno pravo poslanstva*. Što se tiče aktivnog i pasivnog prava poslanstva, u diplomatskoj praksi ne postoji dužnost država da stupaju u diplomatske odnose sa drugim državama i da ih održavaju. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima u članu 2. to i potvrđuje: „*Uspostavljanje diplomatskih odnosa između država i slanje stalnih diplomatskih misija vrše se na osnovu obostrane saglasnosti.*“⁴³ Ovim članom zagarantovana je slobodna volja država prema načelu uzajamnosti, tj. reciprociteta i dobrovoljnosti, u pogledu uspostavljanja i prekidanja diplomatskih odnosa. Saglasnost se postiže: 1) formalnim međudržavnim

⁴² Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 83. i 84.

⁴³ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima (Vienna Convention on Diplomatic Relations), Sl. list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 2/64, član 2., Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (oktobar 2019.)

sporazumom, 2) međunarodnim ugovorom, 3) zajedničkom pismenom deklaracijom, 4) razmjenom nota i 5) usmenom saglasnošću.

Ima slučajeva da nesuverene i međunarodno nepriznate države se koriste aktivnim pravom poslanstva, a u saglasnosti i posebnog odobrenja države prijema. Isto tako one koriste i pasivno pravo poslanstva, odnosno na svojoj teritoriji primaju diplomatske misije suverenih i međunarodno priznatih država. Za takav primjer može se navesti slučaj sa Palestinom⁴⁴, za sada nesuvrenom i međunarodnom nepriznatom državom, koja još uvijek kao autonomna država ipak ima u mnogim državama svoja stalna predstavništva kao i u međunarodnim organizacijama. One tako predstavljaju *de facto* autoritet Palestinske oslobodilačke organizacije (Palestine Liberation organization – PLO).

Između dvije države kada se uspostavljaju diplomatski odnosi može se, ali i nije obavezujuće da se izvrši utvrđivanje ranga diplomatskih misija, odnosno utvrđivanje klase šefova diplomatskih misija koji će se obostrano razmijeniti, zatim i veličina diplomatske misije, tj. konačan broj diplomata i drugog diplomatskog osoblja. Prilikom uspostavljanja diplomatskih odnosa između država, one obostrano vrše priznavanje država i vlada, ali nije nužno da će otvoriti svoja diplomatska predstavništva (ambasade, konzulate i sl.) u datoj državi. Iz svega gore navedenog, proizilazi da se i na deklarativan način mogu uspostaviti diplomatski odnosi, u odsustvu vršenja akreditacije šefova diplomatskih misija i opšteprihvaćene diplomatske djelatnosti.

Kada se utvrđuje rang diplomatskih predstavništva, postavlja se pitanje da li između predstavništva u državi prijema se podrazumijeva postojanje hijerarhijskog redoslijeda. U prošlosti se smatralo da jedino velike države mogu u inostranstvu da otvore ambasade, dok su misije srednjih i malih država bile samo u rangu poslanstva. U današnje vrijeme, imajući u vidu načelo o suverenoj jednakosti država, ipak rang misije se utvrđuje u obliku sporazuma, odnosno bilateralnim ugovorom o uspostavljanju diplomatskih odnosa i otvaranju diplomatskih predstavništava. Kada se posvećuje pažnja na klase diplomatskih predstavništava, u prošlosti su

⁴⁴ U međunarodnim organizacijama vlasti palestinskih autonomnih oblasti su napredovale. Od 1974. godine je Palestinska oslobodilačka organizacija (Palestine Liberation organization – PLO) pozvana na zasjedanje Generalne skupštine UN-a u ulozi posmatrača. Palestina je 29. novembra 2012. godine dobila od statusa „posmatrača“ u status „države posmatrača“ pri UN-u. U Organizaciji UN-a za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) Palestina je 2011. godine postala punopravna članica. Broj palestinskih ambasada i predstavništava širom svijeta raste. Švedska je kao prva zapadno-evropska članica EU priznala Palestinu kao samostalnu državu. Države kao što su Češka, Poljska, Rumunija, Bugarska i Mađarska su priznale Palestinu još prije ulaska u EU. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/diplomatski-pritisak-priznanjem-palestine/a-18104204>, (oktobar 2019.)

bile prihvaćene dvije klase i to ambasade ili poslanstva. Tek nakon Drugog svjetskog rata, praksa je pokazala da države postepeno odustaju od poslanstava, a danas se diplomatski odnosi odvijaju samo preko ambasada.⁴⁵

*Ambasada*⁴⁶ predstavlja institucionalizovani oblik izražavanja bilateralnih (dvostranih) diplomatskih odnosa između dvije države. Predstavlja oblik stalnog predstavljanja države imenovanja u državi prijema. Osim svoje diplomatske djelatnosti, ambasada obavlja i konzularne poslove, pa se zato naziva i diplomatsko-konzularno predstavništvo (DKP). Takođe, ambasada ima naziv i *stalna diplomatska misija*, iz razloga jer predstavlja oblik stalnog predstavljanja države imenovanja u državi prijema. Zavisno od države do države razlikuju se i diplomatske misije u njenoj veličini u unutrašnjem uređenju. Takođe ni diplomatske misije iste države imenovanja nisu po unutrašnjoj organizaciji identične, već se razlikuju imajući u vidu kakav je politički, strateški i ekonomski značaj ima za nju konkretna država prijema. U svojoj unutrašnjoj organizaciji, ambasade (DKP) sadrže tri prioriteta odjeljenja, odnosno sektora i to politički, ekonomski i konzularni sektor/odjeljenje. U većim ambasadama pored navedenih postoje još i odjeljenja za poljoprivredu, kulturu, tehnologiju, štampu i dr. Diplomatske misije se razlikuju i po broju zaposlenog osoblja, odnosno zaposlenih diplomata, administrativno-tehničkog i pomoćnog osoblja. Poslovima i službama u diplomatskoj misiji rukovodi šef misije.⁴⁷

*Konzulat*⁴⁸ predstavlja svako konzularno predstavništvo države imenovanja u državi prijema, koje je osnovano u rang generalnog konzulata, konzulata, vicekonzulata i konzularne agencije, a sve u zavisnosti od obima bilateralnih odnosa, ekonomske saradnje i brojnosti

⁴⁵ Krivokapić, B., cit. dj., str. 585.

⁴⁶ Ambasada ili veleposlanstvo (franc. Ambassade, tal. ambasciata, od srlat. ambactia: služba, od gal. ambactus: sluga) jeste diplomatsko predstavništvo najvišeg ranga države imenovanja tj. slanja (šiljateljice) u državi prijema (primateljici). Ovaj termin označava i zgradu predstavništva. Ambasada se u pravilu otvara u glavnom gradu države prijema, ali se prilikom posebnog odobrenja države prijema, pojedina odjeljenja ambasade otvoriti i u drugom gradu. Dostupno na: <https://velikirecnik.com/2016/10/15/ambasada/>, (oktobar 2019.)

⁴⁷ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 114. i 115.

⁴⁸ Konzulat (lat. Consolatus) predstavlja diplomatsko, predstavništvo države slanja u pojedinim gradovima na teritoriju države prijema u kojem je na čelu konzul. U kolokvijalnom se govoru tako zove i sama građevina u kojoj se konzulat nalazi. Konzulati se najčešće bave unaprijedjenjem komercijalnih poslova države koju zastupaju, ali i običnim rutinskim poslovima kao što je izdavanje viza i obnavljanje pasoša. Konzuli nemaju diplomatski imunitet kao ostali diplomati (ambasador...), ne mogu stupiti na dužnost, sve dok im to ne odobre vlasti države u kojoj namjeravaju raditi. Ta dozvola se može opozvati u bilo koje vrijeme po procjeni vlasti države u kojoj rade. Konzularni funkcioneri su uobičajno rangirani po hijerarhijskoj važnosti. U tom smislu najviši po rang je generalni konzul, a zatim konzul, vicekonzul (zamenik konzula) i počasni konzul. Poslednji tip konzularnog predstavnika koriste države, koje već tu funkciju povjeravaju nekom lokalnom građaninu, a koji već ima nekakav komercijalni odnos (ili neki drugi) sa tom državom. Dostupno na: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi?lang=lat> i <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/zvanicnici?lang=lat>, (oktobar 2019.)

dijaspore. Konzulat odnosno konzularno predstavništvo se u diplomatsko-konzularnoj teoriji naziva i konzularna misija. Konzulat je ustanova, tj. organ države imenovanja u državi prijema, koji je ovlašten na svom jurisdikcionom području u skladu sa Ustavom, zakonima, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima i podzakonskim opštim aktima, kao i po instrukcijama ministarstva vanjskih poslova i upustvima ambasadora koji je akreditovan u državi prijema, obavlja različite administrativno-upravne, pravne i druge poslove, a pridržavajući se odredaba Bečke konvencije o konzularnim odnosima. Ako država imenovanja u državi prijema nema postojanje ambasade ili ona nije u mogućnosti da obavlja svoje dužnosti, a ima konzularno predstavništvo, isto po ovlaštenju MVP-a države imenovanja, a na osnovu postignutog sporazuma sa državom prijema, može preuzeti obavljanje određenih diplomatskih funkcija prema državi prijema. Takođe država imenovanja može da ovlasti svog konzularnog funkcionera u državi prijema da je predstavlja i kod međunarodne organizacije smještene na njenoj teritoriji. Uzimajući u obzir navedeno, prilikom vršenja određene diplomatske funkcije u državi prijema ili pri međunarodnoj organizaciji, konkretni konzulat postaje i diplomatsko, odnosno diplomatsko-konzularno predstavništvo.⁴⁹

Konzuli se od diplomatskih predstavnika, odnosno ambasadora razlikuju po: 1. teritorijalnoj nadležnosti, 2. imajući u vidu organe države prijema sa kojima opšte, 3. stvarna nadležnost (nadležnost u pogledu funkcija) i 4. po obimu povlastica, privilegija i imuniteta.

Uspostavljanje i vođenje konzularnih odnosa je formulisano u odredbama Bečke konvencije o konzularnim odnosima. Član 2. stav 1., 2. i 3. Konvencije to potvrđuje: „1. *Uspostavljanje konzularnih odnosa između država vrši se na osnovu obostrane saglasnosti*, 2. *Saglasnost koja je data za uspostavljanje diplomatskih odnosa između dvije države ima se smatrati da obuhvata, ako nije drukčije određeno, i saglasnost na uspostavljanje konzularnih odnosa* i 3. *Prekid diplomatskih odnosa ne povlači ipso facto i prekid konzularnih odnosa*.“⁵⁰

Konzularni odnosi mogu se održavati između dvije države, nezavisno da li između njih postoji već uspostavljeni diplomatski odnosi. Takođe konzularni odnosi mogu se održavati i poslije prekida diplomatskih odnosa, a što je obrazloženo u članu 2. stav 3. Bečke konvencije o konzularnim odnosima. Isto tako automatski se obnavljaju konzularni odnosi, kada se obnove

⁴⁹ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 160. i 161.

⁵⁰ Bečka konvencija o konzularnim odnosima (Vienna Convention on Consular Relations), Sl. list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 5/66, član 2. stav 1., 2. i 3., Dostupno na: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_19855/objava_19400/fajlovi/becka_konvencija_o_konzularnim_odnosima.pf, (oktobar 2019.)

diplomatski odnosi, međutim mogu se obnoviti i na način nezavisno od obnavljanja istih, misleći na diplomatske odnose.

Kada je riječ o otvaranju konzularnog predstavništva u državi prijema, član 4, stav 1-5, Bečke konvencije o konzularnim odnosima podrazumijeva: „1. Konzulat se može otvoriti na teritoriji države prijema samo uz njenu saglasnost, 2. Sjedište konzulata, njegov rang i njegovo konzularno područje određuje država imenovanja i podleže odobrenju države prijema, 3. Država imenovanja može vršiti naknadne promjene sjedišta konzulata, njegovog ranga ili njegovog konzularnog područja samo uz saglasnost države prijema, 4. Saglasnost države prijema je isto tako potrebna i u slučajevima da generalni konzulat ili konzulat žele da otvore vice-konzulat ili konzularnu agenciju u nekom mjestu van onog u kojem se on sam nalazi i 5. Izričiti prethodni pristanak države prijema je isto tako potreban za otvaranje kancelarije, kao dijela postojećeg konzulata, van mjesta u kome je sjedište konzulata.“⁵¹

Osim stalnih diplomatskih misija u državama prijema, a težeći ostvarivanju vanjskopolitičkih ciljeva i državnih interesa, takođe mogu se uspostaviti i druga diplomatska predstavništva iz oblasti javne i vojne diplomatije.

Культурно-информативни центар. Veoma važnu ulogu u predstavljanju države ima upravo njen kulturni identitet, pri tome misleći na širi pojam, koji uključuje obrazovanje, nauku i sport. Upravo to znači da kulturna politika države je bitan dio ukupne vanjske politike. Kulturno-informativni centar, predstavlja posebno diplomatsko predstavništvo države imenovanja u državi prijema, te obavlja poslove javne diplomatije iz oblasti kulture, a iz djelokruga MVP-a konkretne države. Ovim centrom rukovodi direktor, a imenuje ga vlada države imenovanja. Ima slučajeva da između država nema usvojenih međudržavnih ugovora o kulturnoj, obrazovnoj, naučnoj i sportskoj saradnji. Iz tog razloga saradnja iz ovih oblasti je prepuštena zainteresovanim ustanovama. U današnje vrijeme sve je zastupljenija međunarodna saradnja ustanova koje su zainteresovane da djeluju u pogledu ovih oblasti. Državno resorno ministarstvo ili drugo tijelo koje je određeno od strane vlade, a koje se bavi pitanjima iz oblasti međunarodne kulture kao i obrazovne, naučne i sportske saradnje, predstavljaće ujedno tijelo u državi za sprovođenje i unapređenje jedinstvene kulturne politike u širem smislu, te će ujedno predstavljati datu državu u svijetu. To tijelo koordinira djelovanje zainteresovanih ustanova, zatim afirmiše kulturnu, obrazovnu, naučnu i sportsku saradnju sa drugim stranim ustanovama koje se bave pitanjima iz

⁵¹ Isto, član 4. stav 1-5.

istih oblasti, vodi brigu o potrebama koje se tiču kulturnih pitanja svog naroda u inostranstvu, a čest slučaj je i afirmacija predstavljanja drugih država u svojoj državi i sl. Takođe saradnja i aktivnosti se odnose na povezivanje srodnih ustanova dvije ili više država, različite vrste stipendija i razmjene učenika i studenata, izdavanje različitih naučnih i istraživačkih publikacija, itd.

U članu 10. stav 1. Zakona o vanjskim poslovima Republike Srbije, za djelokrug rada kulturno-informativnog centra određeno je da „*kulturno-informativni centar obavlja poslove javne diplomatije iz djelokruga Ministarstva kao i drugih organa državne uprave iz oblasti kulture, u cilju povećanja ugleda Republike Srbije.*“⁵²

U stavu 2. istog Zakona definisano je „*u obavljanju poslova iz svog djelokruga, kulturno-informativni centar dužan je da postupa u skladu sa Ustavom, zakonima, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima i podzakonskim opštim aktima, a po direktivama ministra i u skladu sa tim direktivama datim instrukcijama i uputstvima rukovodilaca nadležnih unutrašnjih jedinica Ministarstva, kao i ambasadora akreditovanog u državi prijema.*“⁵³

Država koja promoviše i sprovodi kulturnu politiku u inostranstvu, ujedno predstavlja važnu sponu u djelovanju službe vanjskih poslova, koja čini lakšim uspostavljanje i održavanje diplomatsko konzularnih kontakata, takođe učvršćuje poziciju i ugled države i zasigurno otvara put za unapređenje međunarodnih odnosa. U sprovođenju kulturne politike u drugim državama, a zatim i kod određenih međunarodnih organizacija, nesumljivo predstavljaju važan faktor diplomatska i konzularna predstavništva date države.

Vojno – diplomatska predstavništva takođe predstavljaju akreditovane stalne misije oružanih snaga konkretne države u državi prijema, a sve u skladu sa međudržavnim sporazumom o uspostavljanju takve misije između dvije države. Savremena vojno-diplomatska predstavništva posljedica su potrebe da oružane snage konkretne države budu na odgovarajući način predstavljene i zastupane na međunarodnoj sceni. U savremenoj vojnoj diplomatiji, rijetko je sresti maksimalno razvijeno vojno – diplomatsko predstavništvo. Ono zahtjeva veliko izdvajanje materijalnih i finansijskih sredstava, koja se odnose na veliki broj vojnih specijalista, koji su u sastavu vojnih predstavnika. Za tim nije potrebno u današnjim međunarodnim odnosima,

⁵² Zakon o vanjskim poslovima Republike Srbije, Službeni glasnik RS, broj 116/2007, 126/2007 – ispr. i 41/2009, Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_spoljnim_poslovima.html, (decembar 2019)

⁵³ Isto, član 10. stav 2.

pogotovo ako je u pitanju država članica vojno – političkog saveza, kakva je i NATO savez. Vojno – diplomatska predstavništva bave se različitim poslovima iz djelokruga vojne diplomatije. U formalnom smislu ova predstavništva se nalaze pod nadležnošću ambasada, to znači da su dio DKP-a prema državnim organima države prijema. U funkcionalnom smislu vojna predstavništva su samostalna u pogledu vršenja poslova iz svog domena, a vojni predstavnici (šef vojne misije, vojni ataše i dr.) nisu pod subordinacijom DKP-a, odnosno operativno su vezani za ministarstvo odbrane, a ne za MVP konkretne države. U vojno-diplomatskom predstavništvu šefa imenuju vojne vlasti države imenovanja kao što su načelnik generalštaba ili ministar vanjskih poslova.

U diplomatijama nekih država ozvaničena je i institucija *specijalnog diplomatskog izaslanika* koji privremeno boravi u državi prijema ili međunarodnoj organizaciji, kome su dodjeljena posbna diplomatska zaduženja u vršenju posebnih poslova, odnosno važna rješenja i odluke koja su bitna za obe države. Specijalnog diplomatskog izaslanika imenuje predsjednik države, vlade ili ministar vanjskih poslova države imenovanja. U diplomatiji je određen rang, tj. hijerarhija zvanja kao i funkcije koje se obavljaju. Prema toj hijerarhiji izaslanik je organizacijski u rangu šefa diplomatske misije. Spada u rang ambasadora svoje države. Izaslanik zastupa državu iz koje je poslan sa određenim znanjima, vještinama, zatim beneficijama i specifikacijama.

Dvije države putem bilateralnog ugovora takođe mogu osnovati posebne *međudržavne komisije, komitete i druga radna tijela*, u pogledu razvijanja i unapređenja bilateralnih političkih i ekonomskih odnosa, kao npr. razvoja trgovine, rješavanje graničnih nesporazuma, razvoja industrijske, naučno-tehničke saradnje i sl. U tim međudržavnim radnim tijelima nalaze se i predstavnici MVP-a i/ili DKP-a.

U prethodnom dijelu navedeno je, da uspostavljanje diplomatskih odnosa između država kao i slanje stalnih diplomatskih misija, ostvaruje se na osnovu obostrane saglasnosti između istih. Takođe, navedeno je, da države imaju pravo da otvaraju svoja diplomatska predstavništva u drugim državama ili u međunarodnim organizacijama (*aktivno pravo poslanstva*) ali i da imaju pravo da primaju diplomatska predstavništva drugih država ili međunarodnih organizacija (*pasivno pravo poslanstva*), odnosno da u diplomatskoj praksi ne postoji nikakva dužnost država da stupaju u diplomatske odnose sa drugim državama i da ih održavaju. Upravo takva stajališta o uspostavljanju i održavanju diplomatsko-konzularnih odnosa između država potvrđuje Bečka

konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine i Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine.

Diplomatski odnosi između država nisu statične prirode, već su podložni promjenama koji zavise od mnogih faktora, odnosno od političkih kretanja na regionalnom, međunarodnom pa i svjetskom nivou, sukoba interesa između država i dr.

U mnogim literaturama spominju se i obrazložena su moguća stanja diplomatskih odnosa između država. Ti odnosi mogu da budu: korektni odnosi, dobri odnosi, susjedski i dobrosusjedski odnosi, saveznički odnosi, prijateljski odnosi, „bratski“ odnosi, privilegovani odnosi, srdačni odnosi, uzajamni (recipročni) odnosi, neutralni odnosi, a zatim hladni odnosi, nametnuti odnosi, pogoršani odnosi, zategnuti odnosi, zaoštreni odnosi, degradirani odnosi, prekinuti odnosi, zaustavljeni odnosi, obustavljeni odnosi, a potom obnovljeni (normalizovani) odnosi, posredovani odnosi, indiferentni (ravnodušni) odnosi, neformalni (de facto) odnosi.⁵⁴

Diplomatski odnosi osim što se mogu uspostaviti, takođe se mogu i prekinuti, a što za posljedicu može imati i povlačenje, odnosno zatvaranje diplomatske misije.

U slučaju prekida diplomatskih odnosa između dvije države, ne traži se postojanje obostrane saglasnosti.

Do zatvaranja diplomatske misije može doći iz više razloga, a oni su: putem saglasnosti, odnosno obostranim sporazumom dvije države, prekidom diplomatskih odnosa i prestankom postojanja jedne ili obe država.

Isto tako, prilikom povlačenja šefa misije pa i čitavog diplomatskog osoblja, a što predstavlja zatvaranje diplomatske misije, ne znači odmah i prekid diplomatskih odnosa između država. To znači da država imenovanja može da zatvori svoju diplomatsku misiju u državi prijema iz sasvim drugih razloga, koji se ne tiču bilo kakvog pogoršanja diplomatskih odnosa između dvije države. Razlozi za povlačenjem takvih odluka od strane države imenovanja mogu da budu finansijske i ekonomske prepreke kao i bezbjednosni problemi. U takvim situacijama, diplomatski odnosi između dvije države će se nastaviti održavati na nerezidencijalnoj osnovi, npr. preko diplomatskih misija dvije države u trećoj državi ili preko treće prijateljske države. Takođe, potreba za angažovanjem posrednih diplomatskih odnosa će postojati, kada između dvije države postoje diplomatski odnosi ali iz drugih razloga države ili bar jedna od njih nemaju diplomatsku misiju, jer ista nije ni otvorena u prošlosti.

⁵⁴ Krivokapić, B., cit. dj., str. 580. i 581.

Takođe prekid diplomatskih odnosa između dvije države će nastati odmah poslije objave rata, odnosno uspostavljanja ratnog stanja, a što za posljedicu ima obostrano zatvaranje diplomatske misije u državi prijema.

Diplomatski odnosi mogu postati bezpredmetni kada jedna ili obe države izgube svoj međunarodni subjektivitet, odnosno kada iz različitih razloga prestanu da postoje.

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima u članu 45. tačke a), b) i c) obrazlaže da u slučaju prekida diplomatskih odnosa između dvije države, ili ako je neka misija konačno ili privremeno opozvana: „a) država kod koje se akredituje dužna je, čak i u slučaju oružanog sukoba, poštovati i štiti prostorije misije, kao i njenu imovinu i arhivu, b) država koja akredituje može povjeriti na čuvanje prostorije misije, sa imovinom koja se u njima nalazi, kao i arhivu, nekoj trećoj državi koju prihvata i država prijema, c) država koja akredituje može povjeriti zaštitu svojih interesa i interesa svojih državljana nekoj trećoj državi koju prihvata i država kod koje se akredituje“.⁵⁵

Međutim, univerzalna međunarodna organizacija kao što je **Organizacija Ujedinjenih nacija (OUN)**, ostvarujući svoja ovlaštenja koja su definisana u Glavi VII, članovi 39-51, „Mjere u slučaju prijetnje miru, povrede mira ili u slučaju agresije“, Povelje UN, (1945), preko organa **Savjeta bezbjednosti** može pozvati članice UN-a da prekinu diplomatske odnose sa konkretnom državom ili više njih, a što predstavlja pozivanje na kolektivni prekid diplomatskih odnosa.⁵⁶

U prethodnom dijelu je navedeno da konzularni odnosi mogu se održavati između dvije države, nezavisno da li između njih postoji već uspostavljeni diplomatski odnosi. Takođe, navedeno je da konzularni odnosi mogu se održavati i poslije prekida diplomatskih odnosa, a što je obrazloženo u članu 2. stav 3. Bečke konvencije o konzularnim odnosima „*Prekid diplomatskih odnosa ne povlači ipso facto i prekid konzularnih odnosa*“.

Sa druge strane u članu 63. Bečke konvencije o ugovornom pravu, a koji se odnosi na prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa, definisano je „*Prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između članica ugovora bez dejstva je na pravne odnose ustanovljene ugovorom između*

⁵⁵ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 45. tačke a), b) i c). Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (oktobar 2019.)

⁵⁶ Šire v. Povelja Ujedinjenih nacija (Charter of the United Nations), Dostupno na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Povelja_Ujedinjenih_nacija.pdf, (oktobar 2019.)

ovih članica, osim ako je postojanje diplomatskih ili konzularnih odnosa neophodno za primjenu ugovora“.⁵⁷ Isto tako, automatski se obnavljaju konzularni odnosi kada se obnove diplomatski odnosi, međutim mogu se obnoviti i na način nezavisno od obnavljanja istih, misleći na diplomatske odnose.

Profesija diplomate i konzularnog funkcionera je različita, a kao posljedica razlika koje postoje u između diplomatske i konzularne službe, zatim njihovih misija, poslova i odnosa. diplomate predstavljaju političke reprezentante države imenovanja u državi prijema, dok takav status nemaju konzularni funkcioneri. Radi toga, diplomate uživaju veće privilegije i imunitete u državi prijema za razliku od konzularnih funkcionera. U savremenoj diplomatiji poslovi konzularne službe su postali sastavni dio poslova diplomatske službe.

Što se tiče pravnog opsega privilegija i imuniteta koji se odnose na diplomate, konzule i drugo osoblje u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, i samih tih predstavništava, oni su definisani u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima, Konvenciji o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija i Konvenciji o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Takođe službene prostorije u kojima je smješteno diplomatsko i konzularno predstavništvo, zatim privatne rezidencije diplomatskog predstavnika, su nepovredive, a samim tim i sva diplomatska prepiska i arhiva takođe su nepovredive, što je definisano u članu 41. stav 3. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima: „*Prostorije misije ne smiju se upotrebljavati za ciljeve koji nisu u skladu sa funkcijama misije onako kako su određene ovom konvencijom ili drugim pravilima opšteg međunarodnog prava ili posebnim sporazumima na snazi između države imenovanja i države prijema*“.⁵⁸

Osnov privilegija i imuniteta u doktrini i praksi savremene diplomatije, objašnjava se posredstvom funkcije diplomatske misije i njenog predstavničkog karaktera. Upravo na takvim postavkama zasnovani su svi pravni akti koji se odnose na ovu materiju. Upravo Bečka konvencija o diplomatskim odnosima u stavu 4. Uvoda, definiše „*da je cilj navedenih privilegija i imuniteta ne da se daje prednost pojedincima već da se obezbjedi uspješno izvršenje funkcija diplomatskih misija kao predstavnika država*“.⁵⁹

⁵⁷ Bečka konvencija o ugovornom pravu (Vienna Convention on the Law of Treaties), Sl. list SFRJ *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 30/72, član 63. Dostupno na: <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/12/medj-unarodno-javno-pravo-zbirka-dokumenata.pdf>, (oktobar 2019.)

⁵⁸ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 41. stav 3. Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (oktobar 2019.)

⁵⁹ Isto, član 41. stav 4.

Diplomatske privilegije i imuniteti odnose se na šefove misija, diplomatsko osoblje i članove njihovih užih porodica. Administrativnom i tehničkom osoblju, odnosno licima koja nemaju diplomatski status, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima priznaje manji obim imuniteta i privilegija, samo pod uslovom da nisu državljani države prijema. Tako u članu 37. stav 2. Konvencije, definisano je: *„Članovi administrativnog i tehničkog osoblja misije, kao i članovi njihove porodice koji čine dio njihovih domaćinstava uživaju, pod uslovom da nisu državljani države prijema, ili da u njoj nemaju svoje stalno prebivalište, privilegije i imunitete pomenute u članovima 29. do 35., s tim da se imunitet od građanskog i upravnog sudstva države kod koje se akredituje, pomenut u tački 1) člana 31. ne primjenjuje na postupke učinjene izvan vršenja njihovih funkcija. Oni takođe uživaju i privilegije pomenute u tački 1) člana 36. u pogledu predmeta uvezenih prilikom njihovog prvog doseljenja“*.⁶⁰

⁶⁰ Isto, član 37. stav 2.

5. FUNKCIJE DIPLOMATSKE MISIJE

Savremeno diplomatsko-konzularno pravo izgradilo se kao rezultat višegodišnje prakse država u pogledu vanjskog djelovanja, a koja je rezultirala modernu kodifikaciju običajnih pravnih pravila. Takva kodifikacija je otvorila put usvajanju međunarodnih dokumenata, zaključivanju višestranih ugovora, a kojim su regulisani diplomatski i konzularni odnosi, diplomatska profesija, diplomatske djelatnosti, diplomatsko organizovanje kao i privilegije i imuniteti diplomatskih predstavnika. Svakako pozitivnopravnu dimenziju diplomatsko-konzularnog prava, a što je već u prethodnom dijelu navedeno, neophodno je posmatrati kroz *Corpus Diplomaticus*, odnosno njegove dokumente koje ga i čine.⁶¹

Diplomatija danas na međunarodnom planu svakako ima veliku važnost. Ona predstavlja završni, odnosno finalni dio vanjske politike konkretne države i predstavlja sprovođenje i realizaciju unaprijed definisanih vanjskopolitičkih odluka.

Preovladava shvatanje da se „u oblasti diplomatskog prava otvara novo poglavlje sa Konvencijom o diplomatskim odnosima...“ Zapravo to je poglavlje savremenog diplomatskog prava, a koje je u XXI vijeku predstavlja pozitivno-pravni osnov u kome su regulisani međudržavni odnosi. Takođe pored Konvencije o diplomatskim odnosima i uz druge konvencije koje su kasnije stupile na snagu, uređeni su međudržavni i diplomatski odnosi podrazumijevajući sve aspekte međunarodne državne korespodencije, zatim komunikacije sa međunarodnim organizacijama, kao i odnose između međunarodnih organizacija. Takođe regulisano je i pitanje imuniteta i privilegija akreditovanih predstavnika, kao i funkcija i statusa diplomatskih misija. U suštini ovim je obuhvaćen nukleus savremenog diplomatskog prava.⁶²

Državu u međunarodnim odnosima zvanično predstavljaju njeni nadležni organi kao što su šef države, zatim vlada, predsjednik vlade, ministri i parlament, a sve u domenu svog delokruga rada. Značajno mjesto pripada specijalizovanim organima za vanjske poslove, kao što su diplomatsko-konzularna predstavništva i njihovo osoblje. Gore navedeni subjekti predviđene

⁶¹ Savić, M.: *Bečka konvencija o diplomatskim odnosima – temelj savremenog međunarodnog prava predavljanja*, Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2016, str. 94. i 96., Dostupno na: <https://www.academia.edu/35990277/>, (novembar 2019.)

⁶² Isto, str. 98.

poslove i funkcije realizuju u domenu odredbi međunarodnog prava koje reguliše tematiku diplomatsko-konzularnih djelatnosti.⁶³

5.1. Utvrđivanje funkcija diplomatskih misija

Diplomatske misije sa unaprijed utvrđenim funkcijama i u granicama dozvoljenog rada, prilikom obavljanja vanjskopolitičke djelatnosti, predstavljaju, zastupaju, unaprijeđuju i štite svoje državne i nacionalne interese u političkom, vojnom, ekonomskom, tehnološkom, ekološkom, zdravstvenom, sportskom segmentu, zatim obezbjeđuju zaštitu svojih državljana koji borave u inostranstvu, kao i svakom drugom obliku.

U radu je prethodno navedeno da su diplomatija, diplomatski i konzularni odnosi, diplomatsko organizovanje, profesija i djelatnost utvrđeni međunarodnim konvencijama, predstavljajući međunarodno zakonodavstvo koje čine stub savremenog diplomatskog i konzularnog prava. U tim konvencijama utvrđene su funkcije djelovanja diplomatskih misija, a koje u granicama dozvoljenog rada vrše svoju vanjskopolitičku djelatnost.

5.1.1. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima

Za definisanje jedinstvenog načina ponašanja i odnosa između država, pokrenuta je inicijativa pedesetih godina XX vijeka.

Tačnije, 1949. godine na prvoj sjednici Komisija za međunarodno pravo, Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) uvrstila je pitanje diplomatskih imuniteta i privilegija kao jednu od prioritetnih oblasti za kodifikovanje. Komisija je na šestoj sjednici 1954. godine donijela odluku o pokretanju postupka za kodifikaciju. Rezolucijom 1450 (XIV), a 07. decembra 1959. godine, Generalna skupština OUN prihvatila je prijedlog Komisije za međunarodno pravo i utvrdila je termin održavanja konferencije o diplomatskim odnosima i imunitetima. Konferencija Ujedinjenih nacija, održana je u Beču u vremenu od 02. marta do 14. aprila 1961. godine.⁶⁴

⁶³ Nešković, S.: *Mogućnosti implementacije tehnika prikupljanja podataka u konzularnim poslovima*, Pravo – teorija i praksa, broj 10-12, Novi Sad, 2015, str. 2, Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>, (novembar 2019.)

⁶⁴ Savić, M.: *Bečka konvencija o diplomatskim odnosima – temelj savremenog međunarodnog prava predstavljanja*, cit. dj., str. 100., Dostupno na: <https://www.academia.edu/35990277/>, (novembar 2019.)

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, privilegijama i imunitetima predstavlja Završni akt (Final Act) Konferencije, koji je kao međunarodni, odnosno multilateralni sporazum sklopljen 14. aprila, a potpisan 18. aprila 1961. godine u Beču. Zvanično je stupila na snagu 24. aprila 1964. godine. Ova konvencija kodifikovala je najvažniji dio do tada postojećeg običajnog međunarodnog prava, uz neke nove dispozicije. U konvenciji su sadržane odredbe o pravima i obavezama države prijema i države imenovanja u pogledu stalnih diplomatskih misija, imuniteta i privilegija diplomata i konzula, administrativnog, tehničkog i drugog osoblja diplomatske misije.⁶⁵

Bečka konvencija o diplomatskim odnosima doživjela je visok stepen primjene. Ona predstavlja međunarodni dokument opšteg karaktera, u kome su utvrđena pravila diplomatskih odnosa između suverenih država. Ovom konvencijom takođe su regulisana pitanja privilegija diplomatskih predstavnika za period trajanja misija. Ova konvencija predstavlja prvi dokument u nizu međunarodnih sporazuma koji su sklopljeni u Beču u periodu od 1961. do 1986. godine, kojima su uređene predmetne oblasti međunarodnog javnog prava.⁶⁶

U Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima u članu 3. stav 1. tačke a) do e), navodi se pet osnovnih diplomatskih funkcija, a koje se sastoje u:

- a) predstavljanju države imenovanja kod države prijema,
- b) zaštiti interesa države imenovanja i njenih građana u državi prijema, u granicama koje dozvoljava međunarodno pravo,
- c) pregovaranju sa vladom države prijema,
- d) obavještanju svim dozvoljenim sredstvima, o uslovima i razvoju događaja u državi prijema i podnošenju izvještaja o tome vladi države imenovanja,
- e) unapređivanju prijateljskih odnosa i razvijanju privrednih, kulturnih i naučnih odnosa između države imenovanja i države prijema.⁶⁷

Pravno predstavljanje države, odnosno predstavljanje državne nezavisnosti i suvereniteta vrše diplomatski predstavnici.

⁶⁵ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 61.

⁶⁶ Savić, M.: *Bečka konvencija o diplomatskim odnosima – temelj savremenog međunarodnog prava predstavljanja*, cit. dj., str. 103., Dostupno na: <https://www.academia.edu/35990277/>, (novembar 2019.)

⁶⁷ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 3. stav 1, tačke a)-e), Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (oktobar 2019.)

U članu 3. stav 1. tačka c) Bečke konvencije o diplomatskim odnosima „*pregovaranju sa vladom države prijema*“ podrazumijeva da u obavljanju gore navedene funkcije diplomatski predstavnici nisu nezavisni. Oni izvršavaju svoje zadatke po upustvima svog ministra vanjskih poslova. O vođenju, kao i o obavljenim razgovorima, bilo da su zvanični ili nezvanični (neformalni) sa predstavnicima države prijema, diplomate moraju informisati svoje nadležno ministarstvo.

Od strane države imenovanja, diplomatskoj misiji mogu biti povjerene i druge funkcije, koje ne smiju predstavljati prekoračenje dozvoljenog rada (npr. mješanje u unutrašnje poslove države prijema, povreda suvereniteta države prijema i dr.), podrazumijevajući da se država prijema ne protivi takvim funkcijama.

U tački b) istog člana i stava Konvencije, definisano je „*u granicama koje dozvoljava međunarodno pravo*“ kao i u tački d) istog člana i stava Konvencije „*obavještanju svim dozvoljenim sredstvima*“, ovdje se podrazumijeva, da se nastoji spriječiti izvršavanje funkcija, odnosno aktivnosti koje su međunarodnim pravom nedopuštene. U nedopuštene aktivnosti podrazumijevaju se špijunaža, subverzivna djelatnost, mješanje u unutrašnje poslove države prijema, prikupljanje vojnih, političkih, državnih, naučnih, tehnoloških i drugih tajni i sl.

Što se tiče tačke e) istog člana i stava Konvencije, odnosno „*unaprijeđenja prijateljskih odnosa i razvijanja privrednih, kulturnih i naučnih odnosa između države imenovanja i države prijema*“ podrazumijeva, a kako je već u radu prethodno i obrazloženo, da kulturna politika konkretne države je bitan dio ukupne vanjske politike. Državno resorno ministarstvo ili drugo tijelo koje je određeno od strane vlade, a koje se bavi pitanjima iz oblasti međunarodne kulture kao i obrazovne, naučne i sportske saradnje, predstavljaće ujedno tijelo u državi za sprovođenje i unapređenje jedinstvene kulturne politike u širem smislu, te će ujedno predstavljati državu u svijetu. U sprovođenju kulturne politike u drugim državama, a zatim i kod određenih međunarodnih organizacija, nesumljivo predstavljaju važan faktor diplomatska i konzularna predstavništva države.

U Konvenciji je definisano da njene odredbe ne mogu predstavljati bilo kakvu zabranu u pogledu vršenja konzularnih funkcija od strane diplomatskih misija. Prema tome u svakom diplomatskom predstavništvu, odnosno ambasadi, nalazi se i konzularno odjeljenje koje se bavi konzularnim poslovima. Gore navedena mogućnost predviđena je u stavu 2. istog člana

Konvencije „*Nijedna odredba ove konvencije ne može se tumačiti kao zabrana za neku diplomatsku misiju da vrši konzularne funkcije*“.

Ovim odredbama je postavljen širok spektar poslova koje diplomatske misije mogu obavljati u državi prijema (kod koje su akreditovane). Diplomatska misija predstavlja najznačajniji (vanjski) organ u međunarodnim odnosima. Predstavlja siguran kanal neposredne komunikacije između države imenovanja i države prijema. Diplomatska misija preko vršenja svojih funkcija obavlja poslove u ime i za račun države imenovanja, u pogledu konkretnih pitanja zauzima i iznosi zvanični stav države, pri čemu obezbjeđuje stalnu službenu korespondenciju između nadležnih institucija i zvaničnih predstavnika vlasti.⁶⁸

5.1.2. Bečka konvencija o konzularnim odnosima

Što se tiče konzularnog prava, ono predstavlja skup normi i principa kojima je definisana materija konzularnih odnosa između dvije države. Za izvore ovog prava podrazumijevaju se uglavnom međunarodni izvori, ali takođe mogu biti i unutrašnji. Konzularni odnosi svakako predstavljaju dio ukupnih diplomatskih odnosa dvije države. Oni postoje pod uslovom da postoje diplomatski odnosi.⁶⁹

Diplomatsko konzularno pravo u najvećoj mjeri je kodifikovano upravo Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Ipak potpuna kodifikacija konzularnog prava izvršena je Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima koja je potpisana 24. aprila 1963. godine u Beču, a zatim i stupila na snagu 1967. godine. Konvencija je kodifikovala najveći broj pitanja koja su do tada bila regulisana bilateralnim sporazumima država. To su statusna pitanja karijernih i počasnih konzula i konzularnih predstavništava, prava i obaveze država prijema i država imenovanja u konzularnim odnosima, statusa konzularnih funkcionera i konzularnih službenika i dr.⁷⁰

Za razliku od diplomatskih predstavnika, koji znače političke predstavnike države imenovanja, pred najvišim organima države prijema, baveći se najvažnijim vanjskopolitičkom problematikom, uloga konzula je u domenu konkretnog djelovanja kod lokalnih vlasti u datom

⁶⁸ Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 164.

⁶⁹ Nešković, S., cit. dj., str. 2., Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>, (novembar 2019.)

⁷⁰ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 61.

konzularnom području, prioritetno u zaštiti prava i interesa državljana i pravnih lica države imenovanja u državi prijema. Funkcije konzularne misije ne predstavljaju političku prirodu. One su konkretno pravni, trgovinski, privredni, administrativni i drugi poslovi, koji se preduzimaju radi zaštite i interesa države imenovanja i njenih građana u državi prijema. Bečka konvencija o konzularnim odnosima u odredbama člana 5. tačke a) do m), detaljno definiše funkcije konzularne misije:

- a) zaštita, u državi prijema interesa države imenovanja i njenih državljana, fizičkih i pravnih lica, u granicama koje dopušta međunarodno pravo,
- b) pomaganje razvoja trgovinskih, ekonomskih, kulturnih i naučnih odnosa između države imenovanja i države prijema i unapređenju, na svaki drugi način, prijateljskih odnosa među njima u okviru odredaba ove konvencije,
- c) obavješćavanju svim dopuštenim sredstvima, o uslovima i razvoju trgovinskog, privrednog, kulturnog i naučnog života države prijema, podnošenju izvještaja o ovome državi imenovanja i davanju obavješćenja zainteresovanima,
- d) izdavanje pasoša i putnih isprava državljanima države imenovanja, kao i viza i drugih odgovarajućih dokumenata licima koja žele da putuju u državu imenovanja,
- e) pružanje pomoći i podrške državljanima, fizičkim i pravnim licima, države imenovanja,
- f) djelovanju u svojstvu javnog bilježnika i službenika građanskog stanja i vršenju sličnih funkcija, kao i vršenju funkcija administrativne prirode, ukoliko se tome ne protive zakoni i propisi države prijema,
- g) zaštita interesa državljana države imenovanja, fizičkih i pravnih lica, u pogledu nasljeđivanja na teritoriji države prijema, u skladu sa zakonima i propisima države prijema,
- h) zaštita, u granicama određenim zakonima i propisima države prijema, interesa maloljetnih i poslovno nesposobnih lica, državljana države imenovanja, naročito u slučajevima kada se za njih zahtjeva ustanovljenje starateljstva (tutele i kuratele),
- i) pod rezervom prakse i postupka na snazi u državi prijema, zastupanju državljana države imenovanja ili preduzimanju mjera za obezbjeđenje odgovarajućeg zastupanja pred sudovima ili drugim organima države prijema kako bi se tražilo u skladu sa zakonima i propisima države prijema, usvajanje privremenih mjera radi očuvanja prava i interesa tih

državljana u slučajevima kada ovi, zbog odsutnosti ili iz drugih razloga, ne mogu blagovremeno braniti svoja prava i interese,

- j) dostavljanje sudskih i vansudskih akata ili izvršavanju zamolnica u skladu sa međunarodnim sporazumima na snazi ili, ukoliko takvi sporazumi ne postoje, na svaki drugi način koji je u saglasnosti sa zakonima i propisima države prijema,
- k) vršenje prava kontrole i inspekcije, predviđenih zakonima i propisima države imenovanja, nad pomorskim i riječnim brodovima koji imaju nacionalnost države imenovanja, nad avionima upisanim u toj državi, kao i nad njihovom posadom,
- l) pružanje pomoći brodovima, lađama i avionima pomenutim u stavu k) ovog člana kao i njihovoj posadi, primanju izjava o putovanju ovih brodova i lađa, ispitivanju i viziranju brodskih papira i ne dirajući u nadležnost organa države prijema u vršenju anketa povodom incidenata nastalih za vrijeme njihovog puta i rješavanju svih sporova između zapovjednika broda, oficira i mornara, ukoliko ih na to ovlašćuju zakoni i propisi države imenovanja,
- m) vršenje svih drugih funkcija koje država imenovanja povjeri konzulatu, a koje zakoni i propisi države prijema ne zabranjuju, ili kojima se država prijema ne protivi ili koje su pomenute u međunarodnim sporazumima na snazi između države imenovanja i države prijema.⁷¹

U članu 17. stav 1. i 2. Konvencije, definisano je „*Vršenje diplomatskih akata od strane konzularnih funkcionera*“. Tako u istom članu i stavu je formulisano, da u državi prijema u kojoj država imenovanja nema diplomatske misije i u kojoj je ne zastupa diplomatska misija neke treće države, konzularni funkcioner može, uz saglasnost države prijema, biti određen da vrši diplomatske akte bez povrede svog konzularnog statusa... Takođe je formulisano da konzularni funkcioner može, a po notifikaciji državi prijema, biti određen da predstavlja državu imenovanja kod bilo koje međuvladine organizacije...⁷²

Prema Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima, gore navedene funkcije pokazuju da je obuhvaćena oblast djelovanja konzularnog osoblja. Takođe uključene su i određene funkcije, a koje država može povjeriti konzularnom predstavništvu. Što se tiče ograničenja, ona se odnose na činjenicu da izvršavanje tih i drugih funkcija nije suprotno zakonima i drugim normativno-

⁷¹ Bečka konvencija o konzularnim odnosima, član 5. tačke a) do m), Dostupno na: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_19855/objava_19400/fajlovi/becka_konvencija_o_konzularnim_odnosima.pdf, (oktobar 2019.)

⁷² Isto, član 17. stav 1. i 2.

pravnim aktima države prijema ili bilateralnim sporazumima koji su zaključeni između država u diplomatskim odnosima. Ipak Evropska konvencija o konzularnim službama koja je usvojena od strane Savjeta Evrope 1967. godine kao i ugovor o osnivanju Evropske unije 1992. godine, bliže regulišu ovu problematiku kao i zaštitu diplomatskih i konzularnih predstavništava.⁷³

5.1.3. Njujorška konvencija o specijalnim misijama

Naprijed je navedeno da pozitivnopravnu dimenziju diplomatsko-konzularnog prava neophodno je posmatrati kroz *Corpus Diplomaticus*, tj. njegove dokumente. Jedan od takvih dokumenata koji ga čine je i Njujorška konvencija o specijalnim misijama, koja je potpisana 8. decembra 1969. godine u Njujorku, a usvojena 16. decembra 1969. godine. Ova Konvencija definiše specijalnu misiju kao „privremenu misiju koja predstavlja državu koju jedna država upućuje u drugu državu, uz saglasnost ove poslednje, radi pregovaranja o određenim pitanjima ili izvršavanja određenog zadatka.”⁷⁴

Usvajanjem Njujorške konvencije o specijalnim misijama iz 1969. godine, od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, obezbjeđena je regulativa čije jezgro upravo čine položaj, zatim pravila o prirodi i formi specijalnih misija.

U današnje vrijeme specijalne misije predstavljaju delegaciju gdje je država upućuje u drugu državu ili pak u međunarodnu organizaciju, a radi konkretnih diplomatskih zadataka koji su ograničeni određenim vremenskim periodom. Za takve diplomatske zadatke smatraju se zaključivanje međunarodnih ugovora, zatim pregovori o određenim pitanjima, obilježavanje državnih granica, učestvovanjem u različitim međunarodnim ceremonijama ili nekim drugim svečanostima, učestvovanje na *ad hoc* međunarodnim konferencijama i sl.

Što se tiče upućivanja specijalne misije u članu 2. Konvencije, određeno je da „*Država može uputiti specijalnu misiju u drugu državu uz saglasnost ove druge, koji je prethodno dobijen diplomatskim putem ili na drugi dogovoreni odnosno obostrano prihvatljivi način*”.⁷⁵

U članovima 4-6 Konvencije pobliže se definiše upućivanje specijalne misije i to: upućivanje iste specijalne misije u dvije ili više država, zatim upućivanje zajedničke specijalne

⁷³ Nešković, S., cit. dj., str. 5., Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>, (novembar 2019.)

⁷⁴ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 62.

⁷⁵ Konvencija o specijalnim misijama (Convention on Special missions, New York), član 2., Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0148.htm, (decembar 2019.)

misije od strana dvije ili više država i upućivanje specijalnih misija od strane dvije ili više država, a radi razmatranja o pitanju od zajedničkog interesa. Tako je u članu 4. Konvencije definisano da „*Država koja želi da uputi istu specijalnu misiju u dvije ili više država izvještava o tome svaku državu prijema, a prilikom traženja saglasnosti od tih država*“. Zatim u članu 5. Konvencije određeno je da „*Dvije ili više država koje žele da upute zajedničku specijalnu misiju u neku drugu državu, o tome izvještavaju državu prijema prilikom traženja njene saglasnosti*“. Takođe i član 6. Konvencije reguliše način kao što je upućivanje specijalnih misija od strane dvije ili više država, a radi razmatranja o pitanju od zajedničkog interesa na način da „*Dvije ili više država mogu pojedinačno i istovremeno uputiti specijalnu misiju u drugu državu, uz pristanak te države, u skladu sa članom 2, da bi, u saglasnosti sa svim ovim državama, zajednički razmatrale neko pitanje od zajedničkog interesa za sve njih*“.⁷⁶

Što se tiče funkcija specijalnih misija, one se određuju u skladu sa obostranom saglasnošću države imenovanja i države prijema i kao takve definisane su na gore navedeni način u članu 3, Konvencije.⁷⁷

U članu 13. stavu 1. i 2. Konvencije definisano je da funkcije specijalnih misija započinju na način da „*čim misija stupi u službeni kontakt sa ministarstvom vanjskih poslova ili sa nekim drugim organom države prijema, o kojem bude dogovoreno*“ kao i da „*započinjanje funkcija specijalne misije ne zavisi od predstavljanja misije od strane stalne diplomatske misije države imenovanja, niti od podnošenja akreditivnih pisama ili punomoćja*“.⁷⁸

Što se tiče prestanka funkcija specijalne misije, one su u članu 20. stavu 1. tačke a) do e) i stavu 2. istog člana Konvencije, definisane na način, da iste prestaju:

- a) sporazumom zainteresovanih strana,
- b) izvršenjem zadataka specijalne misije,
- c) po isteku roka određenog za specijalnu misiju, ukoliko isti ne bude izričito produžen,
- d) saopštenjem države imenovanja da ista povlači odnosno opoziva specijalnu misiju,
- e) saopštenjem države prijema da smatra specijalnu misiju okončanom.

⁷⁶ Isto, član 4, 5. i 6.

⁷⁷ Isto, član 2.

⁷⁸ Isto, član 13.

Takođe u stavu 2. istog člana Konvencije glasi: *“Sam prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između države imenovanja i države prijema ne povlači okončanje specijalnih misija koje postoje u trenutku ovog prekida”*.⁷⁹

5.1.4. Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera

Predstavljanje država u odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, kao i funkcijama njihovih stalnih misija reguliše Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera.

Ova konvencija predložena je 14. marta 1975. godine na konferenciji održanoj u Beču pod okriljem Organizacije Ujedinjenih nacija koja je regulisala stalno predstavljanje država kod međunarodnih organizacija. Ipak konvenciju još uvijek nije ratifikovao potreban broj država, „prije svega zato što se sjedišta većine međunarodnih organizacija nalaze u malom broju bogatih zapadnih država, dok većinu ostalih država čine države koje akredituju svoje predstavnike“ što odlaže njeno stupanje na snagu.⁸⁰

U članu 1. stav 1. tačke 7) i 8) Konvencije, definisani su izrazi „*stalna misija*“ i „*stalna misija posmatrača*“. Tako u tački 7) istog stava i člana za stalnu misiju određeno je „*da ona označava misiju stalnog karaktera, koju država članica međunarodne organizacije upućuje da bi je predstavljala kod te organizacije*“. U tački 8) istog stava i člana za stalnu misiju posmatrača definisano je „*da ona označava misiju stalnog karaktera, odnosno koju upućuje neka država nečlanica međunarodne organizacije da bi je predstavljala kod te organizacije*“.⁸¹

Ovom konvencijom regulisano je stalno predstavljanje država kod međunarodnih organizacija.

U članu 6. tačke a) do g) Konvencije, funkcije stalne misije sastoje se:

- a) predstavljanje države imenovanja kod organizacije,
- b) održavanje veza između države imenovanja i organizacije,

⁷⁹ Isto, član 20. stav 1. tačke a) do e) i stav 2.

⁸⁰ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 61.

⁸¹ Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, (Vienna Convention on the Representation of States in Relations with International Organizations of Universal Character), član 1. stav 1. tačke 7) i 8), Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0132.htm, (decembar 2019.)

- c) vođenje pregovora sa organizacijom ili u okviru organizacije,
- d) upoznavanje sa djelatnošću organizacije i podnošenju izvještaja o tome vladi države imenovanja,
- e) obezbjeđenje učešća države imenovanja u djelatnostima organizacije,
- f) zaštita interesa države imenovanja kod organizacije,
- g) rad na ostvarivanju ciljeva i načela organizacije putem saradnje sa organizacijom i u okviru organizacije.⁸²

Kada se razmatraju funkcije stalne misije posmatrača, one su određene u članu 7. stavu 1. tačke a) do c) Konvencije i sastoje se u:

- a) predstavljanju države imenovanja i u zaštiti njenih interesa u odnosu na organizaciju, kao i u održavanju veza sa istom,
- b) upoznavanju sa djelatnošću organizacije i podnošenju izvještaja vladi države imenovanja o tome,
- c) unaprijeđenju saradnje sa organizacijom i vođenju pregovora sa njom.⁸³

Konvencija predstavlja važnu pravnu osnovu na kojoj je moguće izgrađivati potpuniji sistem multilateralne diplomatije.

Međutim, konvencija još nije stupila na snagu, jer je zaključno sa 2014. godinom okupila samo 34 države članice Organizacije Ujedinjenih nacija.⁸⁴

5.2. Diplomatsko obavještanje (komuniciranje, informisanje, izvještavanje)

U današnjim savremenim uslovima funkcionisanje međunarodnih odnosa pokreće mnoge promjene u radu diplomatsko-konzularnih predstavnika država. Kako bi se ostvarila prednost na međunarodnoj sceni i planu, potreban je maksimalan pristup u vidu angažovanja diplomatskih misija ali i konzularnih predstavnika. Svakako da je potrebna visoka osposobljenost diplomatsko-konzularnog osoblja, koja podrazumijeva podrazumeva poznavanje i korištenje svih raspoloživih metoda i tehnika prikupljanja bitnih podataka o državi prijema, zatim konkurenciji i

⁸² Isto, član 6. tačke a) do g).

⁸³ Isto, član 7. stav 1. tačke a) do c).

⁸⁴ Savić, M.: *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, cit. dj., str. 114.

zainteresovanim licima iz oblasti diplomatskih i konzularnih poslova. Upravo takav rad zahtijeva sistematsku i kontinuiranu predanost u cilju ostvarivanja vanjskopolitičkih ciljeva i interesa države imenovanja.⁸⁵

Što se tiče prikupljanja podataka od strane diplomatsko-konzularnog osoblja, ono predstavlja sistem sa unaprijed organizovanim aktivnostima koje su usmjerene na prikupljanje i evidentiranje odabranih vanjskih manifestacija korišćenjem odgovarajućih tehnika, instrumenata, postupaka i metoda, a koji odgovaraju ciljevima vanjske politike države imenovanja. To predstavlja karakteristike u oblasti diplomatsko-konzularnih djelatnosti.⁸⁶

Unaprijed utvrđenim funkcijama i u granicama dozvoljenog rada, diplomatske misije u obavljanju vanjskopolitičke djelatnosti ostvaruju diplomatsko opštenje, koje se ogleda u diplomatskom obavještanju, diplomatskom pregovaranju i diplomatskom lobiranju. U ovom dijelu rada pažnja će se posvetiti samo diplomatskom obavještanju iz razloga, jer ovaj oblik diplomatskog opštenja je najznačajnija u pogledu predmeta istraživanja.

Za diplomatske predstavnike, odnosno diplomate, kompletno područje države prijema predstavlja oblast interesovanja. Interesovanja su usmjerena u pogledu ekonomskih i društvenih kretanja, trenutne političke situacije u državi (odnos vladajuće strukture i opozicionih stranaka, grupacija, nevladinih organizacija), njene vanjske politike i ciljeva, zatim vojne moći i opremljenosti (uključujući posjedovanje savremene i sofisticirane vojne tehnike) i dr. Konvencije međunarodnog prava zabranjuju špijunažu, korištenje subverzivnih dejstava, kao i druga nedozvoljena sredstva obavještanja. Kada se ima u vidu korištenje dozvoljenih sredstava za prikupljanje i posjedovanje bitnih saznanja, informacija i podataka u odnosu na državu prijema, a zatim distribuciju istih, odnosno podnošenju izvještaja ministarstvu vanjskih poslova države imenovanja, diplomatski predstavnici mogu do takvih saznanja, informacija i podataka doći na različite načine.

U vidu korištenja legalnih mogućnosti za prikupljanje bitnih informacija i podataka najveći značaj ima diplomatska i konzularna funkcija obavještanja. Iako je već pomenutim međunarodnopravnim aktima međunarodno pravo utvrdilo okvir funkcije obavještanja, ipak ona je ostala neodređena zbog izraza koji je upotrebljen, a to je „*svim dozvoljenim sredstvima*“,

⁸⁵ Nešković, S., cit. dj., str. 5., Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>, (decembar 2019.)

⁸⁶ Milosavljević, S., Radosavljević, I., „*Osnovi metodologije političkih nauka*“, Beograd, 2008, Službeni glasnik, str. 498.

nakon čega se ne može sa sigurnošću odrediti kada ta funkcija izlazi iz okvira dozvoljenog rada. Ta neodređenost stvara mogućnost za diplomatske i konzularne predstavnike da upotrijebe takvu „legalnu mogućnost“ kako bi pribavili značajne i „osjetljive“ informacije u vezi države prijema. Okvir djelovanja funkcije obavještanja sa svojom neodređenošću, stvara mogućnost prekoračenja dozvoljenog rada koji se svodi se na pitanje načina, sredstva i drugih oblika prikupljanja značajnih informacija, a zatim i obavještanja.⁸⁷

Prikupljanjem bitnih informacija, zatim podataka, a koji će se kasnije okvalifikovati kao obavještajni podaci u odnosu na državu prijema ne bave se samo diplomatski i konzularni predstavnici, već i ostalo diplomatsko-konzularno osoblje. Prikupljeni podaci dostavljaju se u diplomatsko predstavništvo države imenovanja, gdje se vrši njihovo dalje selektovanje, temeljno sređivanje i analiziranje, kako bi se u odgovarajućoj formi (u vidu određenog izvještaja) uputilo krajnjem korisniku – Vladi, tj. ministarstvu vanjskih poslova države imenovanja. U državi prijema, diplomatska predstavništva koja imaju obavještajne institucije sa koordinacionom funkcijom, tako sređeni, tj. finalni podaci će predstavljati „polufabrikante“ za izradu kvalitetnih analiza ili procjena u državi imenovanja. Značajno pitanje u analizi funkcije diplomatskih misija, odnosno u njihovom prikupljanju podataka i obavještanju diplomatsko-konzularnih predstavnika, odnosi se na najbitnija sredstva njenog ostvarenja.⁸⁸

Uzimajući u obzir sveobuhvatan sadržaj međunarodnih Konvencija i praksu diplomatskih odnosa, u dozvoljena sredstva i načine koji se koriste od strane diplomatsko-konzularnih predstavništava i njihovog diplomatskog osoblja, a u cilju prikupljanja bitnih saznanja, informacija i podataka u odnosu na državu prijema, ona predstavljaju: sredstva javnog informisanja države prijema, državni organi, različite ustanove i organizacije države prijema, strane ustanove i predstavništva u državi prijema, pojedinci, građani države prijema, zatim države imenovanja ili trećih država kao sredstvo obavještanja, neposredno posmatranje odnosno „opservacija“ diplomatskog predstavnika države imenovanja i dr.⁸⁹

Imajući u vidu navedene klasične načine prikupljanja podataka, takođe pojavljuju se i savremene tehnike koje su zasnovane na upotrebi najsavremenijih tehnologija. One se odnose na satelitsko praćenje i kontrolu informacija koje se obezbjeđuju sistemom „Ešelon“ i dr. U današnjim uslovima mnogo je teže da se uspješno obezbjede i zaštite informacije i podaci koji su

⁸⁷ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 215.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

od strateškog i nacionalnog značaja za konkretnu državu. Razvojem industrije, tehnologije i informacionih sistema, takođe se razvio veliki broj tehnika prikupljanja podataka, a koje je otežano kontrolisati, pratiti i eliminisati. Svakako elektronska bezbjednost informacija posebno je važna u savremenom svijetu, imajući u vidu da se korištenje najsavremenije računarske tehnologije postavlja kao imperativ uspješnosti komuniciranja i razmjene podataka.⁹⁰

Imajući u vidu gore navedeno, obrazložiće se opšteprihvaćeni načini i sredstva koje koriste diplomatsko-konzularna predstavništva i njihovo osoblje države imenovanja, a sve u cilju prikupljanja bitnih saznanja, informacija i podataka u odnosu na državu prijema.

5.2.1. Sloboda opštenja sa predstavnicima trećih država

Jedan od načina prikupljanja obavještenja za diplomatsko-konzularne misije svakako predstavlja *sloboda opštenja sa predstavništvima trećih država (diplomatsko-konzularnim i pseudodiplomatskim)* na teritoriji države prijema. Ostvarivanje takvih kontakata i saradnje u cilju prikupljanja kao i razmjene obavještenja odvijaju se najčešće na nivou šefova diplomatskih predstavništava i vojnih atašea. Ovaj vid saradnje je najizraženiji kod diplomatskih predstavnika država udruženih u vojne saveze kao što je Sjevernoatlanski savez – NATO, kao i kod predstavnika država koje povezuju određeni zajednički politički interesi i ciljevi kao što su npr. arapske države.⁹¹

Što se tiče *pseudodiplomatije* kao kategorije, ona predstavlja nediplomatsko predstavljanje države u međunarodnim odnosima. Pseudodiplomatija u međunarodnim odnosima nema negativni predznak ali nema ni svoju stalnost i zvaničnost redovne diplomatije, jer je međunarodno pravo još ne poznaje. Ipak u međunarodnim odnosima, međunarodna praksa ju je na jedan način prihvatila, u pogledu vršenja samo određenih državnih funkcija u inostranstvu. Takvo obavljanje samo određenih funkcija u smislu ove kategorije vrše pojedine zvanične agencije kao što su trgovinske i privredne komore, turističke agencije, informativne agencije, naučne institucije, informativno kulturne agencije i sl.

Prisustvo ekonomskog faktora u unaprijeđenju međunarodnih odnosa je neizbježno. Takođe, stvaranje novih međunarodnih ekonomskih odnosa u vezi je sa razvojem savrmene

⁹⁰ Nešković, S., cit. dj., str. 9., Dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>, (decembar 2019.)

⁹¹ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 216.

ekonomske diplomatije. Za ekonomsku diplomatiju može se reći da ona ima svoje značenje i djeluje, samo u domenu nezavisnih poslovnih subjekata. Ipak, u praksi ekonomska dimenzija ima veliki uticaj, te je jedan od bitnih uzroka i pokretanja procesa globalizacije u drugim oblastima, jer globalizacija predstavlja više od rastuće svjetske ekonomije. Države koje svoju snagu zasnivaju na ekonomskoj (trgovinskoj, privrednoj) i vojnoj superiornosti, svoje vanjskopolitičke interese mnogo više vezuju za ekonomsku oblast, ostvarujući tako svoje interese snažnim ekonomsko-diplomatskim angažmanom. Takođe na međunarodnoj sceni prisutna je pojava deficita u pogledu kadrova koji su neophodni za uspješno obavljanje posredničkih, pregovaračkih, usmjeravajućih, obavještajno-istraživačkih poslova u diplomatskim, trgovinskim, turističkim i drugim trgovinsko-privrednim predstavništvima u inostranstvu.⁹²

5.2.2. Uloga sredstava javnog informisanja

Sredstava javnog informisanja su takođe jedan od izvora preko kojih diplomatske misije prikupljaju obavještenja o državi prijema. Za prikupljanje kvalitetnih obavještenja, veliki značaj imaju zvanična sredstva informisanja države prijema kao što su nacionalne televizije, radio, elektronski mediji preko globalne Internet mreže i dr., iz razloga jer neposredno predstavljaju zvanične stavove državnih tijela države prijema o najvažnijim pitanjima, u pogledu unutrašnjeg razvoja države kao i vođenju vanjskopolitičke djelatnosti u međunarodnim odnosima.

Imajući u vidu činjenicu da je funkcija zvaničnih sredstava javnog informisanja u mnogim slučajevima sadržana u izvještavanju u vezi stvari za koja vlada države prijema tada ocijeni da mogu izaći u javnost, kao i činjenica da se izvještava na načine koji odgovaraju vladi države prijema, diplomatski predstavnici države imenovanja moraju da pokažu određeni stepen suzdržavanja u pitanju vjerodostojnosti informacija koje se iznose u zvaničnim izvještajima ili dokumentima, kao i kada se pokušavaju prikrivati prave namjere države prijema iz domena njene vanjskopolitičke djelatnosti. Treba navesti da doza opreza mora biti prisutna i u prihvatanju činjenica u tim sredstvima informisanja, iz razloga što ona često usmjeravaju svoju informativnu aktivnost na širenje ideja i stavova koji su u službi interesa vlade države prijema.

⁹² Ahmetović, S.: *Ekonomska diplomatija u aktuelnim procesima globalizacije*, Završni rad, Visoka škola za primjenjene i pravne nauke „Prometej“, Banja Luka, 2014, str. 3, 4. i 41., Dostupno na: https://www.academia.edu/8712151/ekonomija_i_globalizacija, (decembar 2019)

Takođe diplomatsko-konzularni predstavnici detaljno prate i nezvanična (nevladina) sredstva javnog informisanja države prijema, koja nerijetko sadrže značajne informacije, te zato predstavljaju značajan obavještajni izvor. U vremenu elektronske digitalizacije, uključujući web sajtove zvaničnih medijskih kuća, zatim društvene mreže kao što su Facebook, Instagram i Twitter, takođe predstavljaju „nepresušan izvor“, a koji se mogu iskoristiti za prikupljanje kvalitetnih informacija i podataka o državi prijema.

Imajući u vidu ubrzano emitovanje i širenje informacija, kao i stvaranje uticajnog javnog mnjenja, globalni medijski prostor postaje podložan sve većem uticaju izvora informacija, koji unaprijed stvaraju pretpostavke za usmjeravanje informacija i manipulaciju prostorom. Medijskom manipulacijom nastoji se ostvariti unaprijed postavljeni ciljevi koji dobijaju pejorativne nazive poput „CNN učinak ili Gallup demokratija“. U pitanju je uticaj na aktere koji odlučuju u vanjskoj politici. Sredstva javnog informisanja, odnosno „Mediji“ postaju dio procesa odlučivanja, jer upravo oni posreduju u komunikaciji između aktera da bi odluku usmjerili prema željenom cilju i u željenom pravcu. Državne vanjskopolitičke odluke su u velikoj mjeri zavisne od medija, jer oni predstavljaju referentnu osnovu za razmjenu obavještenja sa političkim implikacijama. Diplomatska komunikacija postaje zavisna od aktivnog odnosa prema medijima, i to u oba smjera – od subjekata odlučivanja prema medijima koji ih koriste, ali i medija prema subjektima odlučivanja na taj način da upravo mediji postepeno postaju odlučioici. U tom globalnom medijskom prostoru i vladajućim okolnostima stvara se, kao veoma uticajan sloj, grupa profesionalaca koji su u odnosima sa javnošću poznati po kolokvijalnom terminu kao „*spin doktori*“, koji se utapaju u ulogu portparola, lica koja su ovlaštena da saopštavaju zvanične stavove i mišljenja državnih institucija i čiji uticaj u vanjskoj politici postaje izuzetno zapažen. Širenjem globalnog Interneta kao i usavršavanje, odnosno digitalizacija medija masovnih komunikacija ima veliki uticaj na plasiranje i brzinu protoka informacija. Savremeni, tj. digitalni mediji masovnih komunikacija preuzimaju vodstvo u kreiranju mreža komunikacija i kreiranja javnog mnjenja. Mnogi web-portali („Web site“), zatim društvene mreže, politički blogovi kao i drugi oblici „individualnog novinarstva“ i „istraživačkog novinarstva“ postaju sve uticajniji na profilisanje medijske publike, a koji plasiraju informacije koje se odnose na različite oblasti u određenoj državi. Iz tih razloga treba biti prisutna doza opreza u prihvatanju činjenica u tim

medijima, iz razloga što mediji često usmjeravaju svoju informativnu aktivnost na širenje ideja i stavova koji su u službi interesa vlade države prijema.⁹³

5.2.3. Korištenje elektronskih sredstava za izviđanje

Takođe i *korištenje elektronskih sredstava za izviđanje iz prostorija ambasade* spada u dozvoljen metod prikupljanja obavještajnih podataka. Imajući u vidu da radio i radio-tehničko izviđanje podrazumijeva miješanje u unutrašnje poslove države prijema, ipak sa formalnopravnog stanovišta, tj. uslijed principa eksteritorijalnosti, ne smatra se nedozvoljenim dejstvom i ne predstavlja povredu zakonskih propisa države prijema. Međutim, u ratnom stanju elektronsko izviđanje iz ambasade smatra se nedozvoljenim dejstvom.⁹⁴

Danas je dostupna različitost elektronskih sredstava koja služe za izviđanje. Sredstva za izviđanje predstavljaju sredstva za održavanje veze, zatim radarska i opto-elektronska sredstva, koja funkcionišu na bazi elektromagnetskog spektra, promjeni frekvencija, prenosa signala, kodiranja signala i dr. Platforme koje nose sredstva za elektronsko izviđanje su mnogobrojne, a mogu biti instalisane na kopnu, vodi (ispod površine vode), u vazdušnom prostoru, kao i iznad orbite Zemlje, odnosno u području svemira. Takva sredstva mogu biti postavljena na vozila, brodove, podmornice, avione, helikoptere, bespilotne letjelice, poznate kao “dronovi”, satellite, te može da ih nosi i čovjek.

5.2.4. Sloboda opštenja sa pojedincima

Diplomatski predstavnici u diplomatskim misijama države imenovanja u vršenju funkcija koje su definisane u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, a koje se odnose na odredbu „obavještanje svim dozvoljenim sredstvima“, dozvoljena im je *sloboda opštenja sa pojedincima (fizičkim licima)*. Diplomate u mnogo slučajeva ostvaruju kontakte sa državljanima države prijema i strancima (apatridima, državljanima države imenovanja i državljanima trećih država).

⁹³ Šolaja, M.: *Međunarodni odnosi s javnošću kao osnova imidža države*, Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Banjoj Luci, 2018, Pregledni članak, str. 46. i 47, Dostupno na: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/solaja_sr.pdf, (novembar 2019)

⁹⁴ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 217.

Što se tiče ostvarivanja kontakata sa pojedincima, državljanima države prijema, on u suštini nije zabranjen, ali se takvi kontakti moraju stvarivati u granicama zakona države prijema. Takođe ostvarivanje kontakata sa opozicionim grupama u smislu „njihovog podstrekavanja“ radi preduzimanja konkretnih djelovanja protiv vladajuće strukture države prijema, može biti okvalifikovano kao zloupotreba diplomatskog statusa od strane države prijema, što može dovesti do otkazivanja gostoprimstva države imenovanja.⁹⁵

Ostvarivanje kontakata od strane diplomatskih predstavnika sa državljanima svoje države predstavlja uobičajenu i normalnu pojavu. Aktivnost kontaktiranja sa državljanima svoje države je dozvoljena, te je takođe kodifikovana u Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, tj. definisana u članu 3. stav 1. tačka b) Konvencije koja određuje „zaštiti u državi kod koje se akredituje interesa države koja akredituje i njenih državljana, u granicama koje dozvoljava međunarodno pravo“.⁹⁶ Ostvarivanje gore navedenih kontakata diplomatama države imenovanja pružaju mogućnost, da se obavještavaju i informišu o državi prijema, a na osnovu informacija koje im pružaju njihovi državljani, odnosno državljani države imenovanja, a što opet predstavlja najpouzdaniju kategoriju pojedinaca, te ujedno predstavlja određen kvalitet kao izvora informisanja. Isto tako, diplomatski predstavnici ostvaruju kontakte i sa državljanima trećih država koji borave u državi prijema, a kontakti se ostvaruju po različitim interesnim osnovama. Takođe takvi kontakti mogu da budu od naročitog značaja za diplomatske predstavnike države imenovanja. Postoji mogućnost da država prijema kao i treće države, a čiji su njihovi državljani, okvalifikuju ostvarivanje takvih kontakata sa diplomatskim predstavnicima u diplomatskim misijama države imenovanja u državi prijema, kao „vrbovanje“ i sprovođenje klasičnog obavještajnog rada pod okriljem diplomatske službe. Bitno je napomenuti da ostvarivanje kontakata od strane diplomatskih predstavnika, a sa državljanima države prijema, stvara podozrenje i sumnju kod njenih bezbjednosnih službi i ustanova. Sloboda komunikacije sa takvim pojedincima, odnosno ostvarivanjem „društvenih veza“ sa njima, nerijetko daje tražene rezultate, odnosno dolazak u posjed osjetljivih informacija o državi prijema, čak i saznanja koja su tajnog karaktera i pod strogim bezbjednosnim režimom države prijema. Takođe, diplomatska predstavništva države imenovanja mogu da zapošljavaju državljane države prijema kao tehničko osoblje, s tim, da se svaki pokušaj korištenja takvih službenika za prikupljanje informacija i

⁹⁵ Avramov, S., Kreća, M., cit. dj., str. 152.

⁹⁶ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 3. stav 1. tačka b). Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (novembar 2019.)

podataka o državi prijema smatra prekoračenjem dozvoljenih obavještajnih djelatnosti, smatraće se sprovođenjem klasičnog obavještajnog rada pod okriljem diplomatske službe.

5.2.5. Neposredno posmatranje (opserviranje)

Jedno od legalnih sredstava u smislu prikupljanja informacija i podataka kao i obavješćavanja od strane diplomatskog predstavnika je metod *neposrednog posmatranja (opserviranja)*. Taj metod u smislu prikupljanja informacija i podataka, potpuni je regulisan međunarodnim pravom.

U članu 26. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima definisano je, da država prijema ima obavezu da obezbjedi svim članovima diplomatskih misija slobodu putovanja i kretanja na svojoj teritoriji: „*Pod rezervom zakona i propisa koji se odnose na zone u koje je ulaz zabranjen ili posebno regulisan iz razloga nacionalne bezbednosti, država kod koje se akredituje obezbjeđuje svim članovima misije slobodu putovanja i kretanja na svojoj teritoriji*“.⁹⁷

Ipak zagarantovana sloboda nije neograničena. Država prijema zadržava pravo da nacionalnim zakonodavstvom svoje države unaprijed odredi dijelove teritorije u kojima će biti zabranjeno kretanje ili ulaz diplomatskim predstavnicima u diplomatskim misijama države imenovanja ili je takvo pitanje posebno regulisano iz razloga nacionalne bezbjednosti. Neposredno posmatranje (opservacija) diplomatskog predstavnika je u većini slučajeva neposredno povezano sa režimom (nenajavljenog) kretanja diplomata na domaćoj teritoriji. Uzimajući u obzir navedeno, na principu reciprociteta, a koje države međusobno primjenjuju, definisano je tri tipa rješenja: diplomatski predstavnici uživaju potpunu slobodu kretanja, s tim što je od toga izuzeto kretanje u državnom graničnom pojasu, diplomatski predstavnici imaju slobodu kretanja, sa izuzetkom kretanja i zadržavanja u posebno određenim zonama (dijelovima teritorije) i diplomatskim predstavnicima je dozvoljeno slobodno kretanje u glavnom gradu države prijema i njenoj bližoj okolini, a ukoliko žele da putuju izvan te zone, potrebno je da zatraže odobrenje Ministarstva vanjskih poslova države imenovanja.⁹⁸

U cilju diplomatskog obavješćavanja, odnosno informisanja, a prevashodno radi zaštite interesa države imenovanja i njenih državljana, prikupljanje i posjedovanje bitnih saznanja,

⁹⁷ Isto, član 26.

⁹⁸ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 218.

informacija i podataka u odnosu na državu prijema, a zatim distribucija istih, odnosno podnošenju izvještaja ministarstvu vanjskih poslova države imenovanja, predstavlja bitnu funkciju u diplomatsko-konzularnim poslovima. Diplomatsko osoblje države imenovanja treba da nedvosmisleno predstavlja svoju državu u međunarodnim odnosima. Takođe treba da bude u kontinuitetu informisano o trenutnim političkim i nepolitičkim događajima u okruženju.

Kako je već naprijed navedeno, da sa unaprijed utvrđenim funkcijama i u granicama dozvoljenog rada, diplomatske misije vršeći diplomatsko obavješćavanje zasigurno predstavljaju, zastupaju, unaprijeđuju i štite svoje državne i nacionalne interese u političkom, vojnom, ekonomskom, tehnološkom, ekološkom, zdravstvenom, sportskom segmentu, zatim obezbjeđuju zaštitu svojih državljana koji borave u inostranstvu, kao i svakom drugom obliku.

6. OBAVJEŠTAJNA DJELATNOST

Prethodno je navedeno, da su se tokom istorijskog razvoja čovječanstva pa sve do danas, odnosi između država kretali od njihove saradnje i nadmetanja, pa sve do međusobnih oružanih sukoba. Takvi odnosi između država su svakako bili međuzavisni. Oružani sukobi su bili najprisutniji fenomen kroz istorijski razvoj čovječanstva. Oružani sukobi koji su se desili u istoriji, bili su rezultat nemoći uzajamnih odnosa između država, takve sukobe nisu uspjeli spriječiti mirnim putem, odnosno prisustvom predstavnika država na organizovanim sastancima i konferencijama, a koji su se odvijali u vidu pregovora, dogovora, ugovora, sporazuma, itd.

Rat se često objašnjava pomoću međunarodnih sistema, ali šta predstavlja međunarodni sistem? Prema rječniku, sistem je skup međuzavisnih jedinica. Tako mnoge unutrašnje političke sisteme je lako prepoznati, jer imaju jasne institucionalne oznake kao što su predsjednik, parlament, kongres itd. Ipak, međunarodni politički sistemi manje su centralizovani i opipljivi, tako da bez postojanja Organizacije Ujedinjenih nacija još bi se govorilo samo o međunarodnom sistemu. Međunarodni politički sistem predstavlja *obrazac odnosa* između država.⁹⁹

Pojam međuzavisnosti je veoma nejasan izraz, a korišten na različite i protivriječne načine, koji su slični političkim izrazima kao što je „nacionalizam“, „imperijalizam“ ili „globalizacija“. Ipak, kao analitički termin „međuzavisnost“ se odnosi na prilike u kojima događaji ili učesnici na istima u različitim sistemima utiču jedni na druge. Tačnije, međuzavisnost jednostavno predstavlja uzajamnu zavisnost. Međuzavisnost može da se javi iz fizičkih ili socioloških fenomena kao što su ekonomski, politički ili vojni.¹⁰⁰

Što se tiče globalizacije na političkopravnom polju, ona se odnosi na narušenu državnu suverenost, koja je nastala uključivanjem u međunarodne ugovore, zajednice i organizacije. Time se stvara se sistem globalnog upravljanja koji teži ograničavanju dosadašnje moći države, te se stvara temelj za stvaranje nove, nadnacionalne države. Svakako da uz globalizaciju internacionalizacija i regionalizacija postaju izazovi današnjim državama. Na međunarodnu scenu javljaju se nove međunarodne i regionalne organizacije, a preko kojih se mogu vršiti pritisci na vlade država, ali i uspostavljaju se veze sa ljudima širom svijeta. Globalna politika

⁹⁹ Nye, S. J.: (prevod Simić, R., D.), *Kako razumjevati međunarodne sukobe*, Beograd, 2006, str. 57.

¹⁰⁰ Isto, str. 259. i 260.

postaje multikulturalna i multicivilizacijska. Prisutna je svijest o povezanosti i međuovisnosti njegovih različitih dijelova. Dolazi do napuštanja starih i prihvataju se novi, širi identiteti.¹⁰¹

6.1. O bezbjednosti uopšte

U međunarodnim i međudržavnim odnosima moguća su različita stanja političkih odnosa. Odnosi se mogu odlikovati u pogledu poštenog nadmetanja između političkih konkurenata i poštovanja demokratskih standarda, nepostojećim političkim sukobima i kriza, odnosno periodom političke stabilnosti između država. Takođe, poznata su i stanja političkih odnosa između država, koja se ogledaju u političkim borbama i evidentnim političkim krizama u međunarodnim odnosima kao dugotrajnim pojavama. U tim situacijama demokratski standardi se ne poštuju ili uopšte ne postoje, tako da između političkih konkurenata država nema saglasnosti o velikom broju političkih pitanja, te kao posljedica javlja se otvorena netrpeljivost prema drugoj strani, odnosno državi, pa i otvorenog neprijateljstva i sl. U zavisnosti da li kretanje političkih odnosa između država teže prema idealnom ili nepoželjnom smjeru, dovešće do kretanja u obimu i strukturi bezbjednosnog ambijenta.

U drugoj polovini XX i početkom XXI vijeka, pojmovno određenje termina bezbjednosti sve češće se upotrebljava, kako u teoriji tako i u praksi, pri čemu se i dalje vode teorijske rasprave u pogledu šta predstavlja pojam i značenje bezbjednosti. Na temu bezbjednosti date su mnoge definicije. Svaka od njih može se smatrati tačnom. Isto tako, za sve te definicije se može reći da su nepotpune. Mnogobrojni su razlozi, a sve zavisi šta definicija pojma bezbjednosti treba da obrazloži, odnosno da li je to bezbjednost pojedinca (individualna bezbjednost), bezbjednost države (nacionalna bezbjednost), regionalna bezbjednost (npr. region Balkana, region Jugoistočne Evrope ili Bliskoistočni region), bezbjednost na međunarodnom nivou (međunarodna bezbjednost), globalna bezbjednost...

Bezbjednost je zasigurno veoma složena i kompleksna društvena pojava. Iz istorije može se vidjeti da se pod bezbjednošću podrazumjevale različite stvari i sadržaji. Opštepoznato je, da politička teorija i doktrina su ovaj pojam definisale na različite načine. Etimološki posmatrano, izraz bezbjednost potiče od latinske riječi *securitas-atis*, a predstavlja bezbjednost, odsustvo,

¹⁰¹ Lončar, J.: *Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja*, Geografski odsjek, PMF Zagreb, Zadar, 2005, str. 96. Dostupno na: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/Loncar_10_1.pdf, (decembar 2019)

opasnost, izvjesnost, samopouzdanje, neustrašivost, zaštićenost (*securus* na latinskom znači: bezbjedan, neustrašiv, stalan, čvrst, istinit, itd.). U mnogim državama termin bezbjednost se tumači na različite načine. Tako u engleskom jeziku koriste se dva termina i to *security* i *safety*. Termin *security* se koristi u smislu označavanja „nacionalne bezbjednosti“ (*secure*–siguran, osigurati) – *national security*, što predstavlja ostvarenje i čuvanje državnog nacionalnog interesa, dok termin *safety* označava sposobnost djelovanja, kako ne bi došlo do nepoželjne bezbjednosne situacije, ili takvih prilika koje mogu da ugroze bezbjednost ljudi, države, čitavih regiona i međunarodne zajednice u cjelini, kao i bezbjednost imovine, poslovanja. U francuskom jeziku koriste se termini *securite* i *surete*, u italijanskom jeziku prihvaćen je termin *sigurezza*, *siciramente*, što označava sigurno. Na srpskom jeziku i govornom području u upotrebi je najčešći termin *bezbjednost*. Naime, Terminološki bezbjednost se izvodi iz riječi bezbjedno, što predstavlja bezopasnost, odsustvo opasnosti, odnosno osobinu onoga koji je bezbjedan. Za hrvatsku i slovenačku literaturu termin *security* se ravnopravno prevodi kao *sigurnost* i *bezbjednost*. Ova dva termina se na zapadu često poistovećuju i smatraju sinonimima. Ipak, ova dva pojma nisu i ne mogu biti sinonimi i potrebno je praviti razliku između njih. Sigurnost se prvenstveno odnosi na ličnu sigurnost, koju čine pravna, politička, ekonomska, socijalna i kulturna sigurnost, dok bezbjednost predstavlja pojam koji obuhvata najšire shvatanje značenja, od lične, preko nacionalne i državne, pa sve do međunarodne i globalne bezbjednosti.¹⁰²

Kod posmatranja pojma bezbjednosti, problematika je široko rasprostranjena, tj. uočava se konstatacija teorijske i normativno-pravne neuređenosti u ovoj oblasti, a koja zauzima u današnje vrijeme sve značajnije mjesto i ulogu kako unutar funkcionisanja države, tako i na međunarodnom planu. Jedan od uzroka te neuređenosti nesumnjivo treba tražiti u pogledu nauke bezbjednosti, a koja takođe još uvijek traga za opšteprijhvatljivom teorijskom definicijom pojma bezbjednosti. Riječ bezbjednost je danas, u gotovo svim jezicima i kulturama ušla u upotrebu u velikom broju različitih društvenih oblasti, kao što su politika, zdravstvo, informatika, ekologija, sport, psihologija, ekonomija i finansije, arhitektura, itd.

Čovječanstvo je „okupirano bezbjednošću“ i „opsjednuto traganjem za njenim unapređenjem“. Slobodno se može postaviti pitanje: šta je to bezbjednost i šta znači biti

¹⁰² Pejanović, Lj., Vejnović, D., Rakić, M.: *Karakteristike sistema bezbjednosti – društvenopolitički defendološki aspekt*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka i Univerzitet modernih znanosti Mostar – Fakultet za sigurnosne studije Mostar, Banja Luka, 2017, str. 279. i 280.

bezbjedan u današnjem svijetu? Takođe treba razmotriti da li uopšte i treba postavljati ovakva pitanja, jer je mnogo toga, samo po sebi, jasno. Nije sporno da je bezbjednost jedna od osnovnih ljudskih potreba, odnosno da je garancija opstanka, napretka i blagostanja, ekonomske sigurnosti i mogućnosti, humanosti i poretka, slobodnog života bez straha ili teškoća, kao i najvažniji cilj u unutrašnjoj i vanjskoj politici, spremnost da se uspostavi jaka veza između pojedinca i svijeta, države i građanina, da se prevaziđu strahovi i nesigurnosti koje nosi svakodnevni život, te i ogromne prostorne, kulturne, ekonomske, geopolitičke složenosti savremenog čovječanstva... Bezbjednost je jedan od „najtrajnijih snova modernog doba“ jer nije stabilna pojava koja počiva na nesigurnosti i patnji.

Može se reći da u drugoj deceniji XXI vijeka čovječanstvo se suočava sa bezbjednosnim izazovima i rizicima kao što su ljudski, nacionalni, regionalni, zatim vojni, politički, ekonomski, ekološki, migracijski, teroristički... Početak novog milenijuma su obilježile specifičnosti sadržane u činjenici da se savremeni svijet sve više i češće suočava sa novim bezbjednosnim izazovima koji po svojoj morfologiji predstavljaju značajno odstupanje od tradicionalnih, odnosno uobičajenih i poznatih modela bezbjednosnih problema. Upravo promjena njihove morfologije direktno implicira na to da „usljed sopstvene nepredvidivosti“ oni postaju izazovi.

Težnja čovjeka (pojedinca i kolektiva) i država prema sve većoj bezbjednosti uslovlila je „konkurentnost“ na polju bezbjednosti. Ona se manifestovala kao „trka“ u razvoju organizacije i funkcije bezbjednosti, te sredstava i metoda koji ih neminovno prate. Nova sofisticirana oružja, oruđa i tehnologija postaju uslov za dominaciju u sferi bezbjednosti. Povjerljivost ljubomorno čuvanih podataka doprinijela je da „informacija“ postane primarni resurs koji omogućava poznavanje činjenica o snazi i namjerama protivnika. Tako su informativne, a potom i obavještajne aktivnosti prvobitnih oblika društvenog organizovanja i primitivnih vojski vremenom institucionalizovane u *obavještajnu djelatnost*, što će postati značajna podfunkcija subjekta (države), odnosno sistema bezbjednosti država.

Bezbjednost predstavlja osnovni cilj svih država u savremenim svjetskim odnosima. Kao podršku toj težnji za bezbjednošću, sve države na različite načine prikupljaju obavještajne podatke. Značaj obavještajne djelatnosti država priznat je već vijekovima. Iako je želja i potreba za obavještajnim podacima prisutna vijekovima, dostupne informacije, komunikacijska tehnologija, sredstva prikupljanja, te brzina i preciznost u pretvaranju „sirovih“ informacija u obrađene obavještajne podatke za donosiocje odluka dramatično su se izmjenili. Te promjene

postale su presudne i određujuće karakteristike onoga što se danas zove informatičko, odnosno digitalno doba.

Oduvijek su bile iste, kako suština, tako i filozofija bezbjednosti, samo su se mjenjali oblici i priroda opasnosti koji su je ugrožavali. To su nekada bile samo prirodne pojave kao što su suše, poplave, glad, zemljotresi, epidemije smrtonosnih bolesti... Kako je „točak napretka čovječanstva išao naprijed“ vremenom je najveća prijetnja čovjeku postao sam čovjek koji je vodio ratove, osvajao, porobljavao, ubijao itd. Ali danas, u savremenom dobu čovječanstva javljaju se posljedice tehničko-tehnološkog razvoja, tj. zagađivanje životne sredine, vještački proizvedene zarazne i smrtonosne bolesti, oružje za masovno uništenje (biološko, hemijsko), zatim pojava i nagli rast savremenog međunarodnog terorizma kako na regionalnom tako i na globalnom nivou, pojava velikog talasa migracija stanovništva (kao posljedica siromaštva, ratnih razaranja, ekonomskih i mnogobrojnih drugih uzroka), itd. Nesporna je činjenica da su fenomeni *bezbjednosti* i *ugrožavanja bezbjednosti* pratili čovjeka kroz njegovu istoriju, kao i činjenica da su stari koliko i sam čovjek. Bezbjednost je jedna od osnovnih, urođenih potreba pojedinca i kolektiva, bez čijeg je zadovoljenja opstanak nemoguć.

Studije bezbjednosti su prošle dugačak put od svog nastanka do danas. Od „zlatnog doba“ tokom pedesetih godina XX vijeka, pa sve do „arapskog proljeća“ sa početka druge decenije XXI vijeka, te su one konstantno bile proširivane i obogaćivane. Studije bezbjednosti su bile isključivo vezane za vojne, a prioritetno nuklearne izazove kako Sjedinjenih Američkih Država, bivšeg SSSR-a, a današnje Ruske Federacije, tako i drugih velikih sila. Treba napomenuti da prvi istraživači su koristili samu metodologiju istraživanja, a nalazi su bili prvenstveno namjenjeni za vojni sektor bezbjednosti. Gledano iz današnje perspektive studije bezbjednosti su teorijski daleko raznovrsnije, spiskovi tema kojima se bave su mnogo duži, a broj korisnika njihovih saznanja veći.

Izgradnja univerzalne definicije i opšteprihvaćenog koncepta bezbjednosti je uzaludno. Takođe nije ispravno da se posmatraju pojedini nivoi bezbjednosti nezavisno od ostalih, jer su oni međusobno zavisni. Bezbjednost je moguće definisati, ako se daju odgovori na određena pitanja, koja će predstavljati jedinstvenu misaonu cijelinu. Pitanja treba da budu postavljena na način: *čija bezbjednost?*, a što mogu da budu pojedinac, društvene grupe, država, međunarodni sistem i cjelokupno čovječanstvo sa planetom Zemljom i oni predstavljaju „*referentne*

vrijednosti“¹⁰³, zatim *bezbjednost čega?*, što precizira na vrijednosti i interese objekata koji označavaju predmet zaštite zbog njihove potencijalne ili realne ugroženosti, *bezbjednost od koga/od čega?*, kojim se preciziraju izvori, nosioci i oblici ugrožavanja referentnih vrijednosti, a koji opet mogu da budu različiti kao npr. prirodnog, ljudskog, tehničko-tehnološkog porijekla, *ko pruža bezbjednost?*, misleći na subjekte bezbjednosti koji štite referentne vrijednosti i interese i *na koji način se pruža/ostvaruje bezbjednost?*, gdje će se identifikovati načelna metodologija (metodi, sredstva, djelatnosti) u pogledu zaštite referentnih vrijednosti i interesa.

U savremenim međunarodnim odnosima koncept bezbjednosti podrazumijeva prihvatanje proširenja bezbjednosti u različitim pravcima. Tako je koncept savremene bezbjednosti proširen od bezbjednosti nacije prema bezbjednosti grupi i pojedincu. Ovdje se daje značaj na grupi i pojedincu kao referentnim objektima bezbjednosti. Zatim je proširen od bezbjednosti nacije prema bezbjednosti međunarodne zajednice, opšteprihvaćen kao međunarodna bezbjednost ili bezbjednost međunarodnog sistema. Takođe u savremenim međunarodnim odnosima proširen je i od vojne bezbjednosti prema političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i ekološkoj bezbjednosti. Politička strategija mnogih država doživjela je novo shvatanje u pogledu obezbjeđenja bezbjednosti, odnosno koncept bezbjednosti proširio se od bezbjednosti nacionalne države prema međunarodnim organizacijama.

U savremenim međunarodnim odnosima došlo je do širenja političke odgovornosti u cilju da se obezbjedi „integralna bezbjednost“, koja u konačnici obuhvata istovremeno sve navedene koncepte bezbjednosti.

Uopšteno posmatrano, bezbjednost predstavlja angažovanje svih preventivnih i represivnih mjera i aktivnosti, a u cilju odstranjivanja svih oblika i vrsta ugrožavanja bezbjednosti.

6.2. Obavještajna služba u diplomatiji

Oduvijek je jedna od najvažnijih aktivnosti diplomatskih misija, ili bar jednog dijela diplomatskog osoblja bio upravo obavještajni rad. U XVI vijeku usvojen je poseban naziv *espion*

¹⁰³ Referentna je svaka vrijednost koja za pojedinca, grupu, državu, savez država, međunarodnu zajednicu ili čovječanstvo ima relativno trajan i veliki značaj. Relativno su trajne i dinamične pojave, koje su uslovljene istorijskim, kulturološkim, religijskim, ideološkim, geografskim, vremenskim i drugim kriterijumima, zbog čega se razlikuju među državama i društvenim grupama (vrijednosni sistemi). Šire v. Mijalković, V., S., cit. dj., str. 48.

honorable (fr. pošten, častan špijun, legalni špijun) kako bi se istakla obavještajna uloga diplomatskih predstavnika. U današnjem vremenu ambasadori su u velikom broju slučajeva oslobođeni obavještajnih zadataka, u pogledu prekoračenja obavještajne djelatnosti, ali ne iz razloga jer takvog rada nema (npr. organizovanje špijunske mreže, krađa dokumenata, vrbovanje službenih lica), već je jedan od razloga da se takve djelatnosti danas vrše drugim sredstvima.

Jedan od mnogobrojnih načina prikupljanja obavještajnih podataka od strane i za strateški interes države, jeste preko sopstvene obavještajne djelatnosti. Obavještajnu djelatnost država vrši preko svojih obavještajno bezbjednosnih agencija i službi koje su oformljene unutar države sa čitavom mrežom obavještajnog rada. Takođe, država svoju obavještajnu djelatnost vrši i preko svoje vanjske politike – *diplomacije*, putem diplomatskih misija, odnosno preko svojih diplomatsko – konzularnih predstavništava, koje su smještene u državama prijema, pa prema tome one kao takve ujedno predstavljaju jedan oblik obavještajnih službi.

Diplomatija kao instrument vanjske politike države, je međunarodnopravno regulisan način komuniciranja između država. Uloga i značaj vanjskopolitičke i diplomatske aktivnosti države jeste velika. Ona koristi vještine, tehnike i profesije diplomatskog djelovanja, pravila, statusna pitanja, načine komuniciranja, obavještavanja, pregovaranja, lobiranja, zatim principima i prioritetima u djelovanju i obavljanja zadataka u savremenom svijetu bilateralne i multilateralne diplomatije.

Što se tiče pojmovnog određenja *obavještajne službe*, ona je pecijalizovana organizacija državnog aparata koja svojim specifičnim metodama i sredstvima, vrši obavještajne, bezbjednosne, subverzivne i druge aktivnosti, a sve u cilju zaštite unutrašnje i vanjske bezbjednosti, zatim realizaciju strateških ciljeva spostvene države, kao i zaštitu interesa same službe.¹⁰⁴

Takođe ona je specijalizovana, prilično samostalna institucija državnog aparata, koja je ovlaštena da legalnim ali i tajnim sredstvima i metodama prikuplja značajne obavještajne podatke i informacije o drugim državama ili njenim institucijama i mogućim unutrašnjim protivnicima sopstvene države, potrebno za vođenje politike države, kao i preduzimanje drugih postupaka u miru i ratu i da sopstvenim aktivnostima samostalno ili u saradnji sa drugim državnim organima, sprovodi dio državnih i političkih ciljeva države.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Milošević, M.: *Sistem državne bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2001, str. 22-23.

¹⁰⁵ Stajić Lj.: *Osnovi bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2004, str. 102.

Država svoju obavještajnu djelatnost vrši i preko svoje vanjske politike – diplomatije, tj. preko ministarstva vanjskih poslova, a putem diplomatskih misija, odnosno preko svojih diplomatsko – konzularnih predstavništava i takva djelatnost zasigurno predstavlja jednu od značajnih bezbjednosnih subjekata države. Djelatnost i uloga savremene diplomatije u velikom broju država, organizaciono i funkcionalno nalazi se u nadležnosti izvršne vlasti, odnosno Vlade države. Pored toga treba istaći da i zakonodavna vlast ima svoju ulogu u nadgledanju diplomatskih djelatnosti. Prema tome, obavještajni podaci koji su prikupljeni preko obavještajnih službi, kao što su diplomatsko – konzularna predstavništva, zasigurno su od posebnog značaja za državu imenovanja, naročito ako su usmjereni na neprijateljsku djelatnost, misleći na inostrane obavještajne službe, kao i na neprijateljski raspoložena društva usmjerena prema državi imenovanja.

Takođe treba napomenuti da u mnogim državama postoje posebne obavještajno bezbjednosne ustanove koje su organizovane unutar ministarstava vanjskih poslova. Takve bezbjednosne ustanove imaju unaprijed utvrđene funkcije u vršenju obavještajne djelatnosti, a koje su regulisane preko svojih nacionalnih zakonodavstava. Očit primjer uspostavljanja i funkcionisanja obavještajno bezbjednosne ustanove može se navesti u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Srbije.

Tako na primjer u *Zakonu o uređenju službi bezbjednosti Republike Srbije*, koji je usvojen 2007. godine, izvršene su i unešene mnoge sistemske promjene u Ministarstvu vanjskih poslova, a koje se odnose na ukidanje tadašnje *službe za istraživanje i dokumentaciju (SID)*. Služba bezbjednosti Ministarstva vanjskih poslova, predstavlja resornu službu bezbjednosti, čiji su zadaci preventivne bezbjednosne aktivnosti, protivprislušnu, kontraobavještajnu zaštitu zaposlenog osoblja u objektima ministarstva, kao zaposlenih u objektima diplomatsko – konzularnim predstavništvima i misijama Republike Srbije u drugim državama. Služba bezbjednosti prema gore navedenom zakonu vrši bezbjednosne provjere lica koji se zapošljavaju u ministarstvu, obezbjeđuje zaštitu zaposlenih u objektima ministarstva i diplomatsko – konzularnih predstavništava, od protivpravnih aktivnosti, zatim prikuplja podatke i izrađuje analize o bezbjednosti zaposlenih u predstavništvima u državi prijema i ministarstva u državi imenovanja, kao i dostavlja informacije, podatke i izvještaj o svom radu.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Pejanović, Lj., Vejnović, D., Rakić, M., cit. dj., str. 211.

6.3. Obavještajna djelatnost – pojmovno određenje i definisanje

Savremeni obavještajno-bezbjednosni sistemi obuhvataju sveukupnost ustanova koje koordinisano djeluju na zaštiti bezbjednosti građana i države i na izvršenju drugih zadataka koje pred njih postavljaju nosioci aktuelne političke vlasti. Okosnicu tih funkcionalnih cjelina čine prije svega, institucije (obavještajne službe i službe bezbjednosti) koje neposredno prikupljaju obavještajne podatke i štite vitalne nacionalne i državne vrijednosti i interese. Svrha njihove aktivnosti je dolaženje do specifičnih informacija, po pravilu tajnog i prikrivenog, kao i javnog karaktera, koje su od značaja za realizaciju strateških interesa države, odnosno zaštita nacionalnih i državnih vrijednosti i interesa od destruktivnog djelovanja obavještajnog rada, tj. djelatnosti drugih država i neprijateljski nastrojenih grupa, pokreta i organizacija.

Obavještajna djelatnost je ključni pojam čije se određivanje javlja kao prethodno pitanje pri definisanju bezbjednosno-obavještajnog sistema. Bezbjednosno-obavještajni sistem jedne države predstavlja organizacionu i funkcionalnu cjelinu svih obavještajnih institucija koje neposredno prikupljaju obavještajne podatke (tzv. obavještajna zajednica) i sprovode druge aktivnosti kojima se ostvaruju informativna, zaštitna i koordinisana funkcija u sistemu bezbjednosti države. Riječ je o jedinstvenom sistemu obavještajnih djelatnosti koje obavljaju pojedine organizacije, ustanove i službe na svim nivoima, sa jedinstvenim ciljem zaštite temeljnih i opštih društvenih vrijednosti.¹⁰⁷

Obavještajnom djelatnošću se označava cjelokupna djelatnost kojom se sprečavaju i suzbijaju politički i ekstremistički oblici kriminaliteta, usmjereni protiv društva i države. Obavještajna djelatnost obuhvata postupke prikupljanja, analize i distribucije podataka kako bi se postigao kraljni cilj, tj. ostvarivanje strateških nacionalnih, odnosno vitalnih interesa države. Radi što pravilnijeg razumijevanja pojma obavještajne djelatnosti, bitno je uočiti na koji način se ta djelatnost, odnosno pojava definiše u stranoj literaturi i praksi, i koji termini se koriste za njeno određenje. U zemljama engleskog govornog područja za obavještajnu djelatnost redovno se koristi izraz *intelligence*, koji u većini slučajeva objedinjuje pojmove obavještajne djelatnosti i obavještajne službe. Nekada se tim terminom označava i cjelokupan obavještajni proces (ciklus obavještajne djelatnosti), a nekada se pod njim podrazumijeva samo rezultat tog procesa – tzv.

¹⁰⁷ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 16.

obavještajni porizvod, odnosno informacije koje obavještajne službe dostavljaju nosiocima političke vlasti kao krajnjim korisnicima.¹⁰⁸

Prema Alan Collins-u, poznatom predavaču međunarodnih odnosa na Odsjeku za politiku i međunarodne odnose na Univerzitetu Wales Swansea, UK, pojam obavještajne djelatnosti obrazlaže na prikupljanje, analizu, proizvodnju i upotrebu informacija o potencijalno neprijateljskim državama, grupama, pojedincima ili aktivnostima. Razlikuje se od drugih izvora informacija po tome što se često, ali ne i uvijek, podaci prikupljaju tajno i što države pokušavaju spriječiti druge države u njihovom prikupljanju. Obavještajna djelatnost odnosi se i na vladina tijela koja prikupljaju i analiziraju informacije, kao i na proces kojim se ova funkcija sprovodi. Obavještajna djelatnost, bilo bilo da je definisana kao proces, proizvod ili ljudi, uključuje prikupljanje i analizu milijardi stimulansa iz međunarodnog okruženja. Informacije koje proizađu iz tog procesa koriste donosioci odluka, koji djeluju kao kormilari koji upravljaju državnim brodom kroz opasne vode međunarodne politike.¹⁰⁹

Obavještajna djelatnost zasigurno zavisi od uloge i mjesta države u međunarodnim političkim, vojnim, ekonomskim odnosima, odnosno od njene globalne politike. Upravo ta politika države ima težnju o sveobuhvatnosti različitih znanja iz svih oblasti društvenog života ciljanje države, a kao rezultat treba da tim prikupljenim znanjima upravo kreira sopstvenu državnu politiku i donosi sopstvene političke odluke. Takvo posjedovanje znanja i informacija poslužiće za vođenje unutrašnje i vanjske politike države prema ostalim državama u regionu pa i široj međunarodnoj zajednici. Obavještajni rad se posmatra u zavisnosti od političkih potreba, pa prema tome je za očekivati da će obavještajni rad, tj. djelatnost biti usmjeravan u zavisnosti od zahtjeva nosioca državne politike. Sem njene uloge da dolaskom saznanja i podataka, čijim posredstvom utiče na donošenje političkih odluka, obavještajna djelatnost i aktivno učestvuje u realizovanju političkih odluka na državnom nivou. Prema tome krajnji cilj obavještajnih funkcija je dolazak do saznanja, informacija i podataka, a koji otkrivaju namjere stranih državnih vlada. Može se zaključiti da obavještajna djelatnost ima veliki uticaj na unutrašnju i vanjsku politiku moderne države.¹¹⁰

¹⁰⁸ Isto, str. 17.

¹⁰⁹ Collins, A.: (prevod Jakešević, R., Suknaić, M.), *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije, Fakulteta političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010, str. 286. i 287.

¹¹⁰ Vejnović, D.: *Defendologija – društveni aspekti bezbjednosti moderne države*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2002, str. 136-138.

6.4. Oblici prekoračenja funkcija diplomatskih misija

Prethodno je navedeno da diplomatske misije prilikom obavljanja svoje vanjskopolitičke djelatnosti predstavljaju, zastupaju, unaprijeđuju i štite svoje državne i nacionalne interese u političkom, vojnom, ekonomskom, tehnološkom, ekološkom, zdravstvenom, sportskom segmentu, zatim obezbjeđuju zaštitu svojih državljana koji borave u inostranstvu, kao i svakom drugom obliku.

U radnoj hipotezi naznačeno je da „unaprijed utvrđenim funkcijama i u granicama dozvoljenog rada, savremena djelatnost obavještanja ima ključnu ulogu u radu diplomatskih misija“. Što se tiče utvrđivanja funkcija diplomatskih misija, obrazložen je član 3. stav 1. tačke a) do e), Bečke konvencije o diplomatskim odnosima¹¹¹, a koji nabraja i obrazlaže iste. Prilikom obrazloženja gore navedenog člana Konvencije, takođe je navedeno, da diplomatskoj misiji mogu biti povjerene i druge funkcije, koje ne smiju predstavljati prekoračenje dozvoljenog rada kao što su mješanje u unutrašnje poslove države prijema, povreda suvereniteta države prijema i dr., podrazumijevajući da se država prijema ne protivi takvim funkcijama. U tački b) istog člana i stava Konvencije, definisano je „u granicama koje dozvoljava međunarodno pravo“ kao i u tački d) istog člana i stava Konvencije „obavještanju svim dozvoljenim sredstvima“, gdje je navedeno da se nastoji spriječiti izvršavanje funkcija, odnosno aktivnosti koje su međunarodnim pravom nedopuštene.

U pogledu izvršenja funkcija obavještanja diplomatskih misija, odnosno diplomatsko-konzularnih predstavnika koje dozvoljava međunarodno pravo, kao i mogućnostima svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja, može se navesti da se zloupotrebe diplomatskih i konzularnih prava, privilegija i imuniteta prilikom vršenja vanjskopolitičke djelatnosti u praksi najčešće manifestuju: u obavljanju klasične obavještajne djelatnosti države imenovanja prema državi prijema tzv. „diplomatska špijunaža“, a koja podrazumijeva prikupljanje podataka iz različitih oblasti kao što su unutrašnje i vanjske političke odluke vlade i drugih političkih i državnih organa, ekonomski potencijali države, bezbjednosno-odbrambene sposobnosti države, naučno-istraživački projekti i rezultati, vjerski, nacionalni, socijalni odnosi i kretanja, političke stranke i organizacije, obavještajno-bezbjednosni sistem i drugo. Takođe u

¹¹¹ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 3. stav 1. tačke a) do e), Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (novembar 2019.)

moгуćnosti svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja, mogu se navesti sprovođenje obavještajne djelatnosti prema trećim državama, obavljanje propagandne aktivnosti koja je usmjerena prema državljanima države prijema i državljanima trećih država u interesu njihovog pridobijanja za vrijednosti koje su odlika društvenih odnosa u državi imenovanja, propagandno-subverzivnoj aktivnosti usmjerenoj prema državljanima države prijema, potom političkim, ekonomskim i drugim prijetnjama i pritiscima, uspostavljanju čvrste veze u pogledu pružanja različite pomoći opozicionim grupama, institucijama i organizacijama u državi prijema, a koje djeluju protiv postojećeg državnog poretka i aktulene političke vlasti, kao i organizovanom odvođenju stručnih i naučnih kadrova države prijema, tj. „krađa mozgova“ u sopstvenu državu radi jačanja naučne i tehnološke osnove sopstvene države i slabljenju države prijema na istim osnovama i drugo.

U ovom dijelu rada pažnja će se posvetiti „*diplomatskoj špijunaži*“, odnosno obavljanju klasične obavještajne djelatnosti prema državi prijema i „*subverzivnim djelatnostima*“ usmjerenim prema državljanima države prijema, jer ova dva oblika svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja su najznačajnije u pogledu predmeta istraživanja.

6.4.1. Diplomatska špijunaža

Svjesno prekoračenje dozvoljenih granica funkcije obavještanja diplomatskih misija kao i ulazak u djelovanje klasične obavještajne djelatnosti, započinje u ambasadi ili konzulatu gdje je ilegalno uspostavljen obavještajni centar ili drugi oblik obavještajne službe ministarstva vanjskih poslova države imenovanja. Osnovna djelatnost ovakvog obavještajnog centra predstavlja obavještajno i subverzivno djelovanje protiv države prijema, dok njihovi kadrovi tajno i planski prikupljaju obavještajne podatke i djeluju iza neke diplomatske funkcije. Takođe postoji slučaj da neka druga obavještajna služba države imenovanja koja nije u bilo kakvom odnosu sa ministarstvom vanjskih poslova svoje države, takođe ima uspostavljen obavještajni centar u ambasadi ili konzulatu. Zaposleni u centru nemaju direktne veze sa osobljem diplomatske misije, a prikupljene podatke proslijeđuju u sjedište svoje obavještajne službe i nisu u obavezi da budu u koordinaciji sa šefom ili ostalim osobljem misije.

Danas špijunaža zasigurno predstavlja proces koji djeluje u različitim oblastima. Postoji i djeluje gdje su narušeni međudržavni odnosi, odnosno gdje su zastupljene međudržavne političke razmirice, ali i između država u kojima je uspostavljen uzajamni prijateljski odnos. Prilikom definisanja pojma špijunaže treba poći od elemenata koje čine njenu suštinu. Takođe bitno je odrediti društvene faktore, odnosno sadržinu, ciljeve i mjesto djelovanja u državi. Ona zasigurno predstavlja protivzakonitu, neprijateljsku, tajnu i subverzivnu djelatnost jedne države prema drugoj.

Kroz istoriju međunarodnih odnosa, države su nastojale da dođu do tajnih informacija o drugim državama, njihovim grupama, kao i njihovim ljudima preko tajnih izvora, te takvi primjeri predstavljaju indikatore špijunaže. Takođe za indikatore špijunaže mogu se smatrati da pojedinci, zatim strani državljani, pa čak i turisti mogu biti uključeni u ilegalno prikupljanje informacija i obavještajnih podataka za diplomatsku misiju države imenovanja u državi prijema. Kada se govori o špijunaži, istorija je bogata različitim primjerima špijunskih operacija izvršenih od strane obavještajnih službi, ali i od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika u državama imenovanja.

Kada dođe do protjerivanja diplomate iz države prijema i proglasi se *Persona Non Grata*, tj. nepoželjnom osobom, a zbog bavljenja *in flagranti* djelatnošću koja nije u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima, doći će do indicije da između diplomatije i špijunaže postoji određeni odnos. U takvim situacijama taj odnos često će dovesti do izjednačavanja diplomatije i špijunaže. Takođe, diplomate se izjednačavaju sa špijunima, dok diplomatske misije proglašavaju dijelom klasične obavještajne službe države imenovanja, odnosno njenim obavještajnim centrom pod maskom diplomatske misije. Ipak, savremena diplomatija u jednom svom dijelu nije se odrekla od poslova kao što su obavljanje klasične obavještajne i propagandno-subverzivne aktivnosti, prijetnji, pritisaka, ucijena i sličnih aktivnosti, a koje su u suprotnosti sa opšteprihvaćenim međunarodnim normama i konvencijama.¹¹²

Riječ *špijunaža* (*fr. espionage* – uhođenje, špijuniranje) u širem smislu podrazumijeva pribavljanje i odavanje podataka koji predstavljaju vrstu tajne, a u užem značenju označava kriminalni delikt kojim se odaje politička, vojna, ekonomska ili službena tajna ili više njih stranoj državi, organizaciji ili licu koje im služi. Prilikom uspoređivanja obavještajne službe i špijunaže, treba istaći da je savremena obavještajna služba izašla iz „tradicionalne špijunaže“, što

¹¹² Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 312.

znači da često poređenje sa špijunažom nije opravdavajuće jer dovodi do pogrešnog tumačenja uloge i značaja iste, dok u sadašnjim uslovima špijunaža označava samo jedan dio sveobuhvatnog obavještajnog rada, kojim se služe i mnoge diplomatske misije.¹¹³

Za određene povjerljive, odnosno zaštićene podatke i dokumente koji za državu prijema predstavljaju političku, vojnu, službenu, ili drugu tajnu, ne može se često doći u posjed na legalan način korištenjem dozvoljenih sredstava. Procjena američkih službi je da 10-15% svih informacija prikuplja se nedopuštenim sredstvima. Taj posao prvenstveno obavljaju tajne obavještajne službe. Ipak, određeni dio najdelikatnijeg posla ne mogu samostalno da izvrše. Radi toga se angažuje odgovarajuća saradnja i učestvovanje diplomatske misije u državi prijema, imajući na umu da članovi diplomatske misije, prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, uživaju diplomatski imunitet.¹¹⁴

Diplomatska služba se u mnogim slučajevima upotrebljava za špijunske aktivnosti i time se zloupotrebljava njena osnovna funkcija djelovanja. Takva zloupotreba diplomatije u špijunske aktivnosti naziva se *diplomatska špijunaža (Diplomatic Spying)*.

Uzimajući u obzir danas sve kontraverze i situacije vezane za špijunažu, treba objasniti stvarno njeno mjesto u sistemu međunarodnog prava. U međunarodnim odnosima korištenjem prikrivene djelatnosti kao što je špijunaža, predstavlja djelovanje usmjereno protiv suvereniteta države prijema, a što je u suprotnosti sa međunarodnim pravilima. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima u članu 3. stavu 1. tački d) definiše granicu koja razdvaja diplomatiju od diplomatske špijunaže i to „*obavještavanju svim dozvoljenim sredstvima*“, gdje se podrazumijeva, da se nastoji spriječiti izvršavanje funkcija, odnosno aktivnosti koje su međunarodnim pravom nedopuštene. Zloupotreba diplomatije u svrhu diplomatske špijunaže dolazi kada diplomatska misija u državi prijema, a po smjernicama aktuelne političke vlasti, nije u mogućnosti da do odgovarajućih obavještajnih podataka o državi prijema dođe na legalan način, odnosno „*svim dozvoljenim sredstvima*“, već pribjegava korištenju nedozvoljenih sredstava.

Problem u definisanju odnosa između diplomatije i diplomatske špijunaže proizilazi u pogledu na koji se oni tumače i u diplomatskoj praksi koriste „*sva dozvoljena sredstva*“. Treba istaći da Bečka konvencija o diplomatskim odnosima nije konkretnije odredila elemente na

¹¹³ Krstić M.: *Špijunaža sa aspekta međunarodnog prava*, Pregledni rad, Šabac, 2016, str. 333. Dostupno na: http://kpolisa.com/KP31/KP31-III-3_Krstic.pdf, (novembar 2019.)

¹¹⁴ Dostupno na: <https://www.danas.rs/nedelja/obavestajci-diplomate-i-diplomate-obavestajci/>, (novembar 2019.)

osnovu kojih se može znati šta se pod „*svim dozvoljenim sredstvima*“ podrazumijeva. Ona je prepustila da svaka država koristeći se svojim nacionalnim i bezbjednosnim interesima i zakonodavstvom odredi šta se pod „*svim dozvoljenim sredstvima*“ prihvata. Tako se ima u praksi da postoje razlike u tumačenju „*svih dozvoljenih sredstava*“, na način da u jednoj državi što se smatra „dozvoljenim sredstvom“ u drugoj državi je „nedozvoljeno sredstvo“ i obrnuto. Iz gore navedenog dešavaju se i mnogi nesporazumi u vidu razlikovanja odnosa diplomatske aktivnosti od diplomatske špijunaže. U međunarodnim odnosima u pogledu tumačenja gore navedenog, zvanični stav prepušten je državi prijema, a ne državi imenovanja čija je i diplomatska misija.¹¹⁵

Prilikom izvršavanja aktivnosti diplomatske špijunaže, postoje dvije grupe lica koje će se angažovati, a to su *karijerni obaveštajci sa diplomatskim statusom* ili *karijerne diplomate sa obaveštajnim statusom*. Karijerni obaveštajci sa diplomatskim statusom, uputiti će se na rad u određenu diplomatsku misiju sa ciljem obavljanja unaprijed postavljenih obaveštajnih zadataka, u smislu dolaska u posjed određenih zaštićenih podataka i dokumenata u državi prijema. Poznato je da su oko polovine, odnosno preko 60 diplomata i 100 članova diplomatskog osoblja Ambasade Rusije u Pragu predstavljaju obavještajne agente – špijune koji su zaštićeni diplomatskim imunitetom, a što Moskvi omogućava da ima uspostavljen obaveštajni centar prema Zapadu. Takođe i u drugim razvijenim državama je slična situacija, tako npr. u diplomatsko osoblje američkih ambasada širom svijeta infiltrirani su obavještajni agenti CIA-e (Central Intelligence Agency). Druga grupa koja će se angažovati za djelatnost diplomatske špijunaže predstavljaju karijerne diplomate sa obavještajnim statusom, kojima se dodjeljuje obavljanje i odgovarajućih obaveštajnih zadataka, prije slanja u diplomatsku misiju. Oni će obavezno proći specijalizovan vid obuke u okviru institucija obavještajne službe, radi sticanja znanja iz obavještajne struke.¹¹⁶ Danas u vremenu elektronske digitalizacije medija, uključujući Internet i različite društvene mreže, na svjetlost dana u vidu najnovijih vijesti „*BREAKING NEWS*“ uz zapaženi medijski publicitet i pompu, izbijaju diplomatski skandali širom svijeta, a kao posljedica diplomatskih špijunaža.

¹¹⁵ Dašić, Đ., D.: *Diplomatija – savremena i ekonomska*, cit. dj., str. 319. i 320.

¹¹⁶ Dostupno na: <https://www.danas.rs/nedelja/obavestajci-diplomate-i-diplomate-obavestajci/>, (novembar 2019.)

ZADATAK:

Navesti poznate slučajeve *diplomatske špijunaže (Diplomatic Spying)* u praksi, kao oblik prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja diplomatskih misija.

Slučaj 1.

Grčka (Atina) „Ambasada Sjedinjenih Američkih Država optužena za špijunažu“

Izvor, BETA – AFP (septembar 2011.)

Jedan od poznatih primjera „diplomatske afere“ iz 2011. godine, u vezi sprovođenja diplomatske špijunaže od strane Sjedinjenih Američkih Država protiv Grčke uzburkao je cijelokupnu Evropsku javnost pa i šire.

„Grčko pravosuđe je pokrenulo postupak protiv neimenovanih „odgovornih lica“ zbog pokušaja špijunaže prisluškivanjem zvančnika Vlade Grčke uoči Olimpijskih igara 2004. godine, u šta je umiješana i ambasada sjedinjenih američkih Država u Atini. Pravosudni izvor je rekao da je postupak pokrenuo državni tužilac za Atinu Dimitris Dasulas, na osnovu istrage ponovo pokrenute 2009. godine, po povratku socijalista na vlast. Predmet koji je predat istražnom sudiji identifikuje tri osobe, službenike ambasade Sjedinjenih Američkih Država 2004. godine, kao umiješane u prisluškivanje. To se u predmetu tvrdi na osnovu otkrića „kontakata“ između telefona ambasade i jedne „pripejd kartice“ za mobilnu telefoniju, korištene za prisluškivanje uz pomoć softvera britanskog „Vodafone“, operatora mobilne telefonije u Grčkoj. Prethodna, desničarska Vlada Grčke otkrila je 2006. godine da su od proljeća 2004. do marta 2005. godine bile prisluškivane desetine ključnih političara i zvaničnika službi bezbjednosti, uključujući premijera i ministre. Još od tada se u Grčkoj sumnjalo u vladu predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Džordža Buša koja je Olimpijske igre u Atini stavila pod strog nadzor, jer je to bio prvi veliki međunarodni skup poslije terorističkih napada na sjedinjene Američke Države, odnosno od 11. septembra 2001. godine. Istraga iz 2006. godine se završila bez rezultata, a smrt jednog mladog službenika „Vodafone“, osumnjičnog za pomoć pri prisluškivanju, zvanično je pripisana smoubistvu, što je njegova porodica negirala“. (Izvor: Nezavisne novine, septembar, 2011.).¹¹⁷

¹¹⁷ Dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Ambasada-SAD-optuzena-za-spijunazu/104389>, (novembar 2019)

Slučaj 2.**Njemačka (Berlin) „Diplomatski šamar Sjedinjenim Državama“****Izvor, Deutsche Welle (juli 2014.)**

Poznat primjer „diplomatske afere“ iz 2014. godine u vezi sprovođenja diplomatske špijunaže od strane Sjedinjenih Američkih Država protiv Njemačke, takođe je dobio na publicitetu i međusobnom optuživanju država. Naime, Njemačka vlada javno je reagovala protiv Sjedinjenih Američkih Država, zbog optužbi da je izvršila diplomatsku špijunažu. Zvanični Berlin zatražio je, da prvi čovjek američke tajne službe napusti teritoriju Njemačke. Zvaničnik Njemačke Štefan Zajbert, portparol Njemačke vlade, daje razlog za ovakvu reakciju u vezi sa NSA kao i dva najnovija slučaja špijuniranja u njemačkoj tajnoj službi za inostranstvo BND i u Ministarstvu odbrane Njemačke.

„Njemačka je putem medija zvanično upoznala javnost u vezi dva slučaja diplomatske špijunaže. Zvaničnici Njemačke, odnosno Štefan Zajbert, portparol Njemačke vlade objavio je, da zvanični stav Njemačke je da predstavnik tajnih službi u Američkoj ambasadi u Berlinu napusti Njemačku u što kraćem roku. U saopštenju se navodi da je jedan službenik BND-a uhapšen u Njemačkoj, a protiv jednog saradnika njemačkog ministarstva odbrane će se zbog sumnje da je izvršio diplomatsku špijunažu, spovesti detaljna istraga. Navodi se da su obojica navodno prosljeđivali informacije američkim tajnim službama“. (Izvor: Deutsche Welle, juli, 2014.).¹¹⁸

Slučaj 3.**Hrvatska (Zagreb) „Velika špijunska afera u Hrvatskoj“****Izvor, Jutarnji.hr (septembar 2016.)**

Tako na primjer poznata diplomatska špijunaža koja je zabilježena u našem regionu, tačnije na Balkanu, a koja je praćena medijskom pažnjom, predstavlja diplomatski skandal iz 2016. godine u kome se navodi, da je Hrvatska zbog diplomatske špijunaže protjerala ruskog diplomatu iz države.

¹¹⁸ Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/diplomatski-%C5%A1amar-sjedinjenim-dr%C5%BEavama/a-17776894>, (novembar 2019.)

„Vlada Republike Hrvatske tokom 2016. godine izvršila je protjerivanje člana ruske ambasade u Zagrebu, tj. prvog sekretara konzulata tvrdeći da je vršio diplomatsku špijunažu. Uzimajući takav stav, Ruska Federacija je uzvratila istom mjerom, po principu reciprociteta, pa i više, na način da je protjerala diplomatskog predstavnika višeg ranga i to savjetnicu iz ambasade Hrvatske u Moskvi. Ova špijunska afera, kakva dosad nije zabilježena na relaciji između Zagreba i Moskve, počela je krajem aprila 2016. godine, a kulminacija je uslijedila idućih mjeseci, te javnost dosad nije saznala apsolutno ništa. Ovo je prvi put da se Hrvatska odlučila za takav korak kada je riječ o diplomatskim odnosima sa Ruskom Federacijom. Kada je hrvatska strana donijela odluku o protjerivanju ruskog diplomate, pouzdano se zna da su Rusi bili jako povrijeđeni pa su razmišljali da istu mjeru primijene na čak dvojici hrvatskih diplomata u Rusiji. Onda su odlučili otkazati dobrodošlicu savjetnici, koja je po diplomatskom „činu“ viša od protjeranog ruskog diplomate iz Zagreba i na taj način pokazati snagu, saopštio je bivši hrvatski diplomata koji izuzetno dobro poznaje ruske prilike. Takođe, sve se odvijalo u strogoj diskreciji pa ni hrvatska, ni ruska strana sa tim nisu išle u javnost. Činjenica je, da je sve to iznenađujuće, jer je zadnji sličan slučaj zabilježen, kada je riječ o ovim prostorima i Hrvatskoj, još u vrijeme Sovjetskog Saveza (SSSR-a), dodaje sagovornik u saopštenju. Pozadina priče vrlo je osjetljiva, kao i posljedice ove mini-špijunske priče, a o njoj nerado govore hrvatski diplomate, ali i diplomate drugih država akreditovanih u Zagrebu. Iako do svih detalja nije moguće doći, procurilo je samo to da se ruski diplomata u Zagrebu otvoreno bavio jednim drugim poslom, špijunažom i radom za „službe“, što je hrvatska strana na vrijeme presrela. Uostalom, treba znati da to nije ništa ni novo, ni iznenađujuće. Procjenjuje se da gotovo 60 posto onih koji rade u pojedinim predstavništvima na ovaj ili onaj način sarađuje sa „službama“, izjavio je jedan drugi iskusni hrvatski diplomata koji dobro poznaje način funkcioniranja moderne diplomatije. Ovakva špijunska afera kakva se dogodila na relaciji između Zagreba i Moskve za hrvatsku diplomatiju nije čest slučaj, za razliku od diplomatija velikih sila koje se sa sličnim problemima stalno susreću i imaju jasno razrađene strategije u svakom pojedinom slučaju. Hrvatska se u svojoj kratkoj diplomatskoj istoriji već susrela sa sličnim problemima da na njenoj teritoriji, pod krinkom diplomatije, otvoreno rade ljudi za strane službe. Reakcije su bile različite, ponekad se „tihom diplomatijom“ insistiralo da takav diplomata što prije ode iz Hrvatske, a ponekad se znalo i prešutjeti. Neslužbeno se doznaje da je protjerani ruski diplomata radio za GRU (Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye), odnosno za rusku vojnu tajnu službu, koja je

najmoćnija obavještajna služba ruske Federacije. Takođe se neslužbeno doznaje da je predmet interesovanja ruske vojne obavještajne službe bio i Sjevernoatlantski savez – NATO“. (Izvor: Zagreb – HINA, septembar, 2016, i Marković, M., septembar, 2016.).¹¹⁹

Slučaj 4.

Turska (Ankara) „Teški spor donedavnih saveznika: Erdoganova Turska bježi od Trumpove amerike“

Izvor, Novilist.hr (oktobar 2017.)

Primjer diplomatske špijunaže, iz 2017. godine u kojoj su diplomatski predstavnici Sjedinjenih Američkih Država izvršili diplomatsku špijunažu na teritoriji Turske, dovelo je do narušavanja diplomatskih odnosa između dvije države i medijskog publiciteta.

„U Turskoj su tokom 2017. godine bila uhapšena dva diplomatsko-konzularna predstavnika američkog konzulata u Turskoj, pod optužbom da su izvršili diplomatsku špijunažu protiv Turske kao i da su bili povezani sa Fethullahom Gulenom, političkim protivnikom Erdogana, aktuelnog turskog predsjednika. Između ostalog turske vlasti optužuju Gulena da je organizovao neuspjeli puč iz 2016. godine u kome je živote na ulicama turske izgubilo 300 ljudi. Nakon hapšenja dva diplomatsko-konzularna predstavnika američkog konzulata u Turskoj, konzulat je prestao izdavati američke vize turskim državljanima. Zvanični Vašington je odmah odbacio sve optužbe za diplomatsku špijunažu i stao je iza svojih predstavnika u Turskoj“. (Izvor: Zagreb – Novi list.hr, oktobar, 2017.).¹²⁰

Slučaj 5.

Velika Britanija (London) „Više od 100 ruskih diplomata protjerano širom svijeta“

Izvor, Aljazeera Balkans (mart 2018.)

U 2018. godini dogodila se lančana reakcija diplomatskih afera širom svijeta u vezi slučaja „Skrripalj“. One su praćene velikom medijskom pažnjom i publicitetom. Inače ove

¹¹⁹ Dostupno na: http://sanela.info/blog/stolac_bola/11453-velika-spijunska-afeta-u-hrvatskoj i http://sanela.info/blog/stolac_bola/11453-velika-spijunska-afeta-u-hrvatskoj, (novembar 2019.)

¹²⁰ Dostupno na: http://novilist.hr/Vijesti/Svijet/TESKI-SPOR-DONEDAVNIH-SAVEZNIKA-Erdoganova-Turska-bjezi-od-Trumpove-Amerike?meta_refresh=true, (novembar 2019.)

diplomatske afere nisu direktno vezane za klasičnu diplomatsku špijunažu ali zasigurno zaslužuju da se o njima posveti pažnja i obrazloži šta je uzročno-posljedična veza za takav slijed događaja. One same po sebi predstavljaju najveće kolektivno protjerivanje diplomata u historiji. Naime, mnoge evropske države zajedno sa Sjedinjenim Američkim Državama proglasile su više od 150 ruskih diplomata „*Persona Non Grata*“. Diplomate su protjerani iz država prijema i vraćeni su u Rusku Federaciju. Takvi postupci predstavljali su „solidarnost“ sa Velikom Britanijom, koja je u javnosti optužila Moskvu da je u Solsberiju, otrovala Sergeja Skripalaj, inače bivšeg ruskog špijuna kao i njegovu ćerku Juliju.

„O ovom pitanju oglasile su se tadašnja Makedonija (Sjeverna Makedonija) i Norveška koje su izašle u javnost sa porukom, da nakon konsultovanja sa njihovim saveznicima i partnerima u Evropskoj uniji i NATO-u, u znak podrške i solidarnosti sa Velikom Britanijom, njihova ministarstva vanjskih poslova odlučila su protjerati jednog ruskog diplomatu, zbog slučaja „*Skripalj*“, a u skladu sa članom 9. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima. Agencija „*Reuters*“, prenijela je da se i zvanična Norveška je odlučila za takve korake. Uslijedila je lančana reakcija koja je rezultirala da je 18 država protjeralo više od 100 ruskih diplomata. Samo London je protjerao 23 ruska diplomata. O ovoj situaciji oglasio se i Donald Tramp, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država saopštivši da je naredio protjerivanje 60 ruskih diplomata iz SAD-a, dok Donald Tusk, predsjednik Evropskog vijeća je saopštio da je 14 država Evropske unije odlučilo protjerati ruske diplomate, taj broj u tom trenutku je dostigao 18 evropskih država. Na području novonastalih država nakon raspada bivše SFRJ oglasio se i Andrej Plenković, predsjednik Vlade Republike Hrvatske, koji je saopštio za javnost, da će Hrvatska proglasiti „*Persona Non Grata*“ i protjerati jednog ruskog diplomatu i time se solidarizirati sa Velikom Britanijom, a sve u skladu sa zaključcima koji su donešeni na samitu Evropskog savjeta“. (Izvor: Sarajevo – Al Jazeera Balkans, mart, 2018.).

Takođe uz Hrvatsku i Crna Gora je stala sa sličnom odlukom, saopštivši za javnost da će ruski diplomata u roku od sedam dana napustiti teritoriju Crne Gore i da će zvanična Podgorica povući saglasnost za djelovanje počasnog konzula Rusije u Crnoj Gori. „Zvaničnici Crne Gore su saopštili da odluku donose koordinisano sa saveznicima, u skladu sa mjerama članica Evropske unije i NATO-a i u vezi sa djelovanjem Rusije u slučaju „*Skripalj*“, a koji je Vlada Crne Gore, u znak podrške i solidarnosti sa britanskim partnerima, odmah jasno osudila. Kako navodi Milica Marinović iz Podgorice, novinar „*Al Jazeera Balkans*“, Crna Gora je ujedno

optužila ruske državne organe, da su bili umiješani u pokušaj državnog udara u Podgorici na dan izbora, a što je Moskva demantovala“. (Izvor: Podgorica – Al Jazeera Balkans, mart, 2018.).

Srbija o ovom pitanju se oglasila za javnost i prenijela da neće proglašavati ruske diplomate u Srbiji kao „Persona Non grata“. „Za medije „Blic“ oglasio se Ivice Dačić, ministar vanjskih poslova Srbije koji je saopštio da iz EU i sa Zapada nije stigla nikakva preporuka o protjerivanju ruskih diplomata, a da je takav stav i kojim slučajem dostavljen Beogradu, da Srbija nikada takvu prporuku ne bi ispunila, naveo je šef srpske diplomatije“. (Izvor: Beograd – Blic, mart, 2018.).

Takođe i iz Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine saopšteno je za javnost da ova država neće preduzimati niti predlagati bilo kakve mjere koje bi imale sa posljedicu protjerivanje ruskih diplomata iz Bosne i Hercegovine. „Takođe je navedeno da u ovakvim okolnostima Bosna i Hercegovina treba da preduzme sve da sačuva što širi manevarski prostor u vezi donošenja odluka, a kako bi osigurala da te odluke ne budu na njenu štetu“. (Izvor: Sarajevo – Dnevni Avaz, mart, 2018.).¹²¹ O cijeloj ovoj diplomatskoj aferi zvanično se oglasilo i Ministarstvo vanjskih poslova Ruske Federacije koje je saopštilo da će odgovoriti na odluku Sjedinjenih američkih Država i država Evropske unije o protjerivanju ruskih diplomata, dok je njihove vlade optužilo je da slijepo slijede svoje britanske saveznike u sukobu s Moskvom, te da Britanija podstiče anti-rusku kampanju.

Slučaj 6.

Velika Britanija (London) „Asanž koristio ekvadorsku ambasadu za špijunažu“

Izvor, BBC News na srpskom (april 2019.)

Za poznatu diplomatsku špijunažu i slučaj „Wikileaks“, poznati britanski dnevni list „Gardijan“ je 2019. godine iznjeo u javnost detalje gore navedenog slučaja.

„Džulijan Asanž koristio je ambasadu Ekvadora u Londonu kao „centar za špijunažu“, izjavio je predsednik ove zemlje Lenjin Moreno. On je takođe istakao da nijedna država nije uticala na odluku da se osnivaču Vikiliksa ukine azil i da je do toga došlo jer Asanž nije poštovao pravila. U razgovoru za „Gardijan“, Moreno je rekao da je prethodna ekvadorska vlast

¹²¹ Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vise-od-100-ruskih-diplomata-protjerano-sirom-svijeta>, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/crna-gora-protjeruje-jednog-ruskog-diplomata>, <https://www.blic.rs/vesti/svet/blicsaznaje-srbija-nece-proterivati-ruske-diplomate/7q7rlxr>, (novembar 2019.)

omogućila Asanžu da se iz prostorija u ambasadi miješa u „politiku drugih država“. Asanžova advokatica je prethodno optužila Ekvador za „nečuvene navode“. Takođe Moreno navodi da svaki pokušaj destabilizacije je za osudu, da je Ekvador suverena država i da poštuje politiku svih država. Asanžova advokatica, Dženifer Robinson, osporila je izjave i saopštila da je Ekvador iznjo prilično nečuvene optužbe, a sve u cilju kako bi opravdali svoju odluku u kojoj su dozvolili britanskoj policiji da uđe u ambasadu, uhapsi Asanžu, i odvedu u policijske prostorije u Londonu. Protiv Asanže su podignute optužnice da je on sa bivšom analitičarkom američke vojske Čelsi Mening „skovao zavjeru“ o hakovanju kompjutera u Pentagonu. Asanž je 2012. godine dobio azil u ambasadi Ekvadora u Londonu, te mu je zapriječena kazna od 12 mjeseci zatvora imajući u vidu da je proglašen krivim zbog kršenja uslova kaucije kada je ušao u ambasadu Ekvadora“. (Izvor: BBC News na srpskom, april, 2019.).¹²²

Slučaj 7.

Belgija (Brisel) „Velt: Brisel vrvi od ruskih i kineskih špijuna“

Izvor, RTS (februar 2019.)

Što se tiče prisutnosti *diplomatske špijunaže (Diplomatic Spying)* na tlu Evropskog kontinenta, a što se moglo potvrditi kroz iznesene primjere iz prakse, može se navesti da je njemački list „Velt“ početkom 2019. godine na očit način prezentovao o takvom obliku prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještavanja diplomatskih misija širom Evrope. Tako se u mediju navodi da se u Briselu nalazi veliki broj špijuna, prvenstveno ruskih i kineskih, a da su bezbjednosne službe čak upozorile diplomate da izbjegavaju određene lokale u okolini institucija Evropske unije. Navedeno je da ruski i kineski obavještajci su uglavnom zaposleni u ambasadama i trgovinskim predstavništvima svojih država. Takođe saopšteno je da je u Briselu javna tajna da su atašei koji prate diplomate trećih država na prijemima u ambasadama često tajni agenti. Njemački list navodi da su u Briselu stacionirani američki i marokanski agenti. Na kraju „Velt“ navodi na jednu diplomatsku aferu unazad 15 godina, kada su u sjedištu Evropskog savjeta tokom zasjedanja premijera i ministara članica, u kabinama namjenjenim prevodiocima pronađene male špijunske kutije koje su mogle iz vana da se aktiviraju. Tako su prisluškivani razgovori u njemačkoj, britanskoj, španskoj i francuskoj delegaciji. Sumnjalo se da iza toga stoje

¹²² Dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-4793275>, (novembar 2019.)

Sjedinjene Američke Države i Izrael, ali dokazi nikad nisu pronađeni. (Izvor: Beograd – RTS, februar, 2019.).¹²³

Aktivnosti diplomatske špijunaže nose sa sobom i rizik koji se može manifestovati sa većim ili manjim posljedicama za aktere koji svjesno prekoračuju dozvoljene granice funkcija obavještanja u diplomatskim misijama. Takođe posljedice se manifestuju i prema državi imenovanja od strane države prijema i one su različite po vrsti i dejstvu zavisno od stepena povreda državne tajne. Svaka država primjenjivaće mjere u okviru svog nacionalnog krivičnog zakonodavstva. Od strane države prijema prema diplomatskom osoblju države imenovanja u praksi se najčešće izriču mjere protjerivanja, odnosno proglašavanjem nepoželjne osobe „*Persona Non Grata*“, zatim se određuje u velikom broju slučajeva kraći rok kako bi diplomatski predstavnik koji je otkriven u nedozvoljenim radnjama mogao da napusti državu prijema i druge konkretne mjere. Takođe kao blaža mjera odgovora od strane države prijema prema državi imenovanja može biti u pogledu samo slanja diplomatske note. Naime, i država imenovanja može samoinicijativno da preduzme mjere u vidu povlačenja svojih diplomatskih i konzularnih predstavnika. U svakom slučaju može doći do samog prekida diplomatskih odnosa između država na neodređeno vrijeme. To može dovesti do ozbiljnih političkih kriza između istih, koji se mogu proširiti na region, a što se moglo vidjeti u gore navedenim primjerima iz prakse u pogledu otkrivanja diplomatske špijunaže. U svakom slučaju diplomatski skandali takve vrste predstavljaju indikatore da je diplomatija zloupotrijebljena u špijunske aktivnosti.

6.4.2. Subverzivne djelatnosti

Politički pritisci u međunarodnim odnosima su zloupotreba mehanizma političke moći, odlučivanja i uticaja prema ciljnoj državi, a sve radi postizanja ciljeva onog ko konkretne pritiske vrši ili ih podstiče. Najčešće se manifestuju kao javne izjave, prijetnje, upozorenja i uslovljavanja, savjeti tj. „preporuke“ i upustva visokih zvaničnika država, međunarodnih organizacija, međunarodnih misija, pregovaračkih i posmatračkih tijela na javnim forumima, debatama, sastancima, diplomatskim sastancima, a koja su najčešće medijski praćena. Tako se na „profinjeni i diplomatski način“, šalju poruke koje imaju efekte političkih pritisaka. Oni su

¹²³ Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3415322/velt-brisel-vrvi-od-ruskih-i-kineskihspijuna.html>, (novembar 2019.)

raznovrsni i mogu se svesti na internacionalizaciju unutrašnjeg pitanja pod formom zaštite ljudskih prava, politiku „dvostrukih standarda“, nametanje i pružanje tzv. „dobrih usluga“ preko posredničkih grupa, komisija i medijatora, politiku „štapa i šargarepe“, zahtjeve za promjenu ustava, ucijene, osudu međunarodnih organizacija i institucija, suspenziju ili isključenje iz međunarodnih organizacija (status tzv. „prazne stolice“), suspenziju ili prekid diplomatskih odnosa, „politiku presedana“, „pravo na intervenciju“, „preventivnu diplomatiju“ kao legalizaciju međunarodnog intervencionizma, vojne pritiske i intervencije itd. Najzad, vremenom se prelazi na druge oblike primjene sile kao što su ekonomski pritisci, subverzivna djelatnost, a o čemu će biti riječi u narednom izlaganju.

Riječ *subverzija* (*subverzio*¹²⁴) odnosno subverzivna djelatnost predstavlja skup djelatnosti koji treba da destabilizuju konkretnu državu, da dovedu do promjene njenog ustrojstva, odnosno društveno-političkog i ustavnog poretka, ili bar vlade. Riječ je o složenom obliku institucionalizovanog nasilja koje karakteriše, nastojanje i realizacija maksimiziranog prodora takvih globalnih ideoloških, ekonomskih i kulturnih obrazaca i odnosa po ukupan profil društva i bitnih društvenih i privrednih usmjerenja, sve do načina individualnog i kolektivnog života, koji omogućavaju realizovanje strateškog cilja određene države.¹²⁵

U širem smislu, to je organizovana djelatnost usmjerena iz inostranstva protiv političkog i društvenog uređenja države ili njenih političkih, pravnih ili ekonomskih ustanova. Takođe ovdje je riječ o sistemu osmišljenih, planskih i organizovanih aktivnosti države, koja se sprovodi tajno, direktno ili indirektno. Konačni cilj je promjena nosilaca državne vlasti, ustavnog ili društvenog sistema države. Subverzija se može javiti u različitim oblicima i to od psihološko-propagandnih do terorističkih i pobunjeničkih aktivnosti. One su zabranjene međunarodnim pravom. Godinama je sinonim sa subverzivnu djelatnost bio *specijalni rat*, pod čijim je podrazumijevan skup organizovanih, koordinisanih, političkih, diplomatskih, ekonomskih, psihološko-propagandnih, obavještajno-subverzivnih, zatim terorističkih, a često i vojnih akcija, mjera i postupaka koje jedna ili više država preduzimaju protiv druge.¹²⁶ Uopšteno, riječ je o tzv. „vođenju rata bez rata“ koji obuhvata tzv. medijski rat, tajne akcije obavještajnih aktivnosti od strane obavještajnih

¹²⁴ *subverzio* (lat.) – razaranje, rušenje, prevrat. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Subverzija>, (novembar, 2019.)

¹²⁵ Simeunović, D.: *Političko nasilje*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1989, str. 134.

¹²⁶ Đorđević, O.: *Osnovi državne bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 1987, str. 459.

službi kao što su diplomatska i konzularna predstavništva u državama prijema, diplomatski rat i diskreditaciju države, zatim ekonomski rat itd.

Subverzivne djelatnosti predstavljaju akcije koje na prikriven način sprovodi vlada, najčešće preko ministarstva vanjskih poslova, preko svojih diplomatsko-konzularnih predstavnika, sa ciljem uticaja na politiku druge vlade ili institucije, ne otkrivajući svoje učešće u njima. Najčešće subverzivne aktivnosti su obavještajna i indoktrinarna djelovanja stvaranjem agenturnih mreža i političkih istomišljenika, podsticanje, priprema ili izvođenje državnih udara ili pučeva, organizovanje i izvođenje sabotaza, podizanje oružanih pobuna, izazivanje privredne destabilizacije države, politička destabilizacija države podsticanjem unutrašnjeg međuvjerskog i međuetničkog antagonizma, korumpiranje i ucjenjivanje visokih funkcionera vlasti i medija, itd. Nakon toga se svjetskoj javnosti plasira falsifikovano činjenično stanje po kome su stvoreni uslovi za navodno sprečavanje tzv. humanitarnih katastrofa, započinju se mirovni procesi, a nerijetko se i vojno interveniše. Krajnji ciljevi angažovanja „država mirotvoraca“ zapravo su geopolitički, geostrategijski, hegemonistički i eksploatatorski u čemu im pomaže nova „demokratska vlast“, a koju su instalirali. Takva je strategija poznatija i kao *izazivanje i upravljanje krizama*.¹²⁷ (Šire v. Todorović, B., Vilić, D.: *Krize – Izazivanje i upravljanje krizama*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1997, str. 63-65.).

Za razliku od subverzivne djelatnosti javlja se i *strategija dominacije*. Ona predstavlja sposobnost države ili više njih da dominiraju i kontrolišu druge države, pjedine regione, te aktuelne međunarodne procese. U funkciji strategije dominacije nalazi se subverzivna djelatnost, sa ciljem da se u svakom pogledu oslabi konkretna država, da se kao posljedica izazove kriza, a preko koje će upravljati sa njenim bitnim državnim odlukama uz pomoć uspostavljene poslušne „marionetske“ državne vlasti.

Što se tiče preduzimanja konkretnih tajnih akcija od strane obavještajno-diplomatskih službi, one mogu biti različite po vrsti i trajanju. One predstavljaju metod vanjskopolitičkog djelovanja države i u tijesnoj su vezi sa razvojem i radom savremenih bezbjednosno-obavještajnih službi. Subverzivnu djelatnost obuhvataju različite unaprijed isplanirane i prikrivene, tj. tajne akcije kao što su *psihološko-propagandne aktivnosti (psihološki rat, subverzivna propaganda, ideološko-politička indoktrinacija), korištenje političke agenture, tajno*

¹²⁷ Mijalković, V., S., cit. dj., str. 261. i 262.

pomaganje opozicionih političkih subjekata, izazivanje i korištenje društvenih kriza i distanciona dejstva.

6.4.2.1. Psihološko-propagandna aktivnost

Psihološko-propagandna aktivnost kao oblik subverzivne djelatnosti jeste destruktivna, psihološka i propagandna akcija usmjerena od strane jedne države ili više njih u najčešćem slučaju prema ciljnoj državi. Tim aktivnostima se vrše pripreme za izvođenje drugih i složeniji djestava, kao npr. prevratnička dejstva (državni udar ili puč), a koja takođe ostvaruju psihološke i propagandne efekte. U zapadnoj literaturi za ovakav vid dejstava koristi se termin „*psihološko ratovanje*“ (*Psychological Warfare – PSYWAR*) što predstavlja svako djelovanje upotrebom propagande sa ciljem uticaja na javno mjenje uz primjenu sredstava masovne komunikacije. U jugoslovenskoj doktrini i praksi, za takav oblik aktivnosti koristio se termin „*psihološki rat*“ u kome se ne biraju sredstva i metode kako bi se otvoreno postigli što jači psihološki efekti prema državi, odnosno ostvarivanje domaninacije nad drugom državom.¹²⁸

Takođe u psihološko-propagandnu aktivnost ubraja se i *subverzivna propaganda*. Ova aktivnost odnosi se svakako na smišljenu i organizovanu aktivnost u cilju širenja ideološko-političkih, kulturnih i drugih ideja, kao i kolektivnog mišljenja. Krajnji ishod je, da ih grupa ljudi ili veća populacija ljudi, odnosno javno mjenje u ciljnoj državi usvoje, tj. prihvate i postupe sa takvim uvjerenjima. Konačni cilj predstavlja da se pridobijanjem takvih mišljenja i postupaka za politiku i ciljeve, koji su suprotni sa aktuelnom politikom ciljne države, stvore uslovi za ugrožavanje i rušenje postojećeg ustavnog poretka i aktuelne vlasti u državi. U svakom slučaju takve djelatnosti sprovode obavještajne službe, smatrajući tu i diplomatsko-konzularna predstavništva, koja predstavljaju takve službe. Ostvaruju se prikrivenim i tajnim metodama kako bi se izbjegao otvoreni sukob sa ciljanom državom.¹²⁹

Poseban vid psihološko-propagandne aktivnosti predstavlja *ideološko-politička indoktrinacija*. Ona je takva djelatnost koja sistematskim i dugotrajnim širenjem uticaja preko političkih, medijskih kao i drugih institucija, kao što su međunarodne nevladine organizacije i dr. manipulišu sa svješću ljudi u ciljnoj državi, sa ciljem da se nametnu „obojena“ mišljenja, stavovi

¹²⁸ Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 242-245.

¹²⁹ Isto

i ideologija koji se prikriveno nameću. U svakom slučaju psihološko-propagandna djelatnost kao oblik subverzivne djelatnosti predstavlja medijski rat. Koristi se psihološkim pritiskom od strane diplomatsko-konzularnih predstavnika, političkih lobija, međunarodnih nevladinih organizacija radi ostvarivanja političkih ciljeva od strane države koja takve djelatnosti i sprovodi. U tu svrhu koriste se razni simpozijumi, konferencije, manifestacije, sastanci, kao i sredstva masovnog informisanja u većem vremenskom razdoblju. Cilj je da propagandne poruke budu jasne, ubjedljive i pristupačne, te da se takvim porukama na duži period izazovu masovne emotivne reakcije stanovništva u ciljnoj državi.

6.4.2.2. Politička agentura

Obavještajno-diplomatske službe prilikom preduzimanja subverzivne djelatnosti nerijetko koriste i političku agenturu. Korištenje političke agenture treba razlikovati od klasičnog *agenturnog rada*¹³⁰, koji podrazumijeva metod kojim se klasične obavještajne službe koriste u sprovođenju obavještajne djelatnosti. Za lica koja su uključena u političku agenturu od strane druge države, u ovom slučaju lica koja su ostvarila saradnju sa diplomatsko-konzularnim predstavnicima druge države, nazivaju se često imenom agent od uticaja, politički agent i slično. To su lica koja uspostavljaju odnos sa stranim diplomatsko-konzularnim predstavnicima iz čisto moralnih, političkih, ideoloških ili vjerskih interesa. Lica su ubjeđena da čine dobro za svoju državu, radeći za račun stranih diplomatsko-konzularnih predstavnika. Takva lica pripadaju krugovima istaknutih naučnika, novinara, stručnjaka, privrednih funkcionera, sve do istaknutih političara. Međutim, takva lica u mnogim slučajevima prilikom obavljanja svojih poslova, uključujući i komunikaciju sa diplomatsko-konzularnim predstavnicima drugih država, nisu ni svjesna da sa njima manipulišu za interese druge države. Ako takve ličnosti imaju različite političke i ideološke poglede koji su različiti od vladajućih struktura u državi, zatim različite poglede na ukupan društveno-politički sistem u državi, prema takvim ličnostima indoktrinacija će biti još čvršće usmjerena. Cilj indoktrinacije je, da se njihovi lični politički stavovi maksimalno iskoriste, tako da sami povjeruju da njihovo angažovanje u korist druge države, na način da su uspostavili određen saradnički odnos sa diplomatsko-konzularnim predstavnicima predstavlja iskreni patriotizam za svoju državu. Takav politički agent koji je pridobijen na taj

¹³⁰ Šire v. Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 158-182.

način nema osjećaj da radi za stranu obavještajno-diplomatsku službu, tako da samoinicijativno i dobrovoljno pruža različite informacije. Značajnu i dragocijenu političku agenturu predstavljaju agenti od uticaja. Ovdje je riječ o ličnostima koje se nalaze na relativno značajnim pozicijama u institucijama svoje države. Oni predstavljaju saradničku elitu, a pored ideologije koju zastupaju njihovi glavni motivi za djelovanje u interesu strane države uključuje lična težnja za osvajanjem vlasti u državi, sticanje veće materijalne koristi, težnja za slavom i drugo.

6.4.2.3. Tajno pomaganje opozicionih političkih subjekata

Jedan od oblika subverzivne djelatnosti obavještajno-diplomatskih predstavništava uključuje i pružanje različitih oblika pomoći političkim pokretima i partijama, udruženjima, nevladinim organizacijama, koje im je zajedničko da se nalaze u opoziciji u odnosu na trenutni društveni i politički sistem u državi, a prema kojima će realizovati tajne aktivnosti. Diplomatsko-konzularna predstavništva u državi prijema nastoje da takve aktivnosti i svoju umiješanost drže u potpunoj tajnosti, jer se zasigurno radi o neposrednom mješanju u unutrašnje stvari druge države, odnosno države prijema, a što je već obrazloženo u utvrđivanju funkcija diplomatskih misija i Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima. Ta pomoć može da bude različita i ona se podrazumijeva u obliku davanja savjeta i upustava pa sve do organizacione i finansijsko-materijalne pomoći. Takve vrste pomoći će poslužiti za političko djelovanje subjekata koji su u opoziciji u odnosu na aktuelnu političku vlast u državi prijema.

6.4.2.4. Izazivanje i korištenje društvenih kriza

Izazivanje i korištenje društvenih kriza predstavlja takođe oblik subverzivne djelatnosti i poznat je kao „strategija posrednog nastupanja“. Ovaj oblik subverzivne djelatnosti predstavlja dugogodišnju američku vanjskopolitičku strategiju, prvobitno nazvan „specijalni rat“ (*Special Warfare*). Krajem XX vijeka ovakav oblik je transformisan u novu doktrinu imena „sukob niskog inteziteta“ (*Low-Intensity Conflict*). Za upravljanje društvenom krizom neophodno je da u ciljnoj državi stvarno postoji društvena kriza, koja je poremetila dotadašnje društvene odnose. Kao subverzivno dejstvo obavještajno-diplomatskih predstavništava u državi prijema, izazivanje i korištenje društvene krize će početi, tako što će se iskoristiti postojeća društvena kriza, ili će se

vještački izazvati određeni politički, ekonomski, međunacionalni, međuvjerski ili drugi društveni problem. Od strane diplomatsko-konzularnog osoblja u državi prijema, vrši se prikriveno istraživanje ekonomskih i političkih prilika u državi prijema, stanje njene odbrane, odnos javnog mnjenja i slično. Ovaj oblik subverzivnog djelovanja predstavlja složen i dugotrajan proces, pa se iz tog razloga preduzima tamo gdje realno postoji mogućnost da će konflikti nastati u državi kao posljedica unutrašnjeg političkog i ekonomskog razvoja ili su pak izazvani vještački. Prvi znaci krizne situacije su demnostracije ili neredi.¹³¹

Preduzimanjem takvog oblika subverzivnog djelovanja od strane obavještajno-diplomatskih predstavnika može dovesti do državnog udara u državi prijema, pa čak i još težim posljedicama kao što su oružana pobuna ili neko drugo dejstvo. Izazivanje društvene krize u većini slučajeva počinje oko vjerskog, nacionalnog, ekonomskog, političkog, ili drugog problema. Bitno je da dođe do što većeg prikrivenog uticaja i djelovanja diplomatsko-konzularnih predstavnika u društvene strukture države prijema, misleći na sredstva javnog informisanja, sindikalne institucije, prosvetne ustanove, studentske i omladinske organizacije i slično.

6.4.2.5. Distanciona dejstva

Distanciona dejstva kao oblik subverzivne djelatnosti razlikuju se od navedenih oblika u jednom segmentu, a to je da ona nisu prikrivena, odnosno tajna, što znači da se izvode javno, odnosno oglašavaju se putem sredstva diplomatije. Suština distancionih dejstava je takođe kao kod ostalih oblika subverzivne djelatnosti, odnosno promjena društveno-političkog poretka u ciljnoj državi kao i dominacija nad tom državom. Distanciona dejstva izvode se sa ciljem „kažnjavanja“ države, njenog rukovodstva, uz najčešće obrazloženje da ista pruža podršku određenim snagama i grupacijama koje „ugrožavaju“ međunarodnu bezbjednost. Danas takve ugrožavajuće snage i grupacije predstavljaju u prvom planu terorističke organizacije. Takođe za države koje ugrožavaju međunarodnu bezbjednost smatraju se i one koje finansiraju terorističke organizacije.¹³²

¹³¹ Isto, str. 312.

¹³² Mijalković, S., Milošević, M., cit. dj., str. 312.

Generalno gledano, strateški cilj subverzivne djelatnosti sa svim svojim oblicima, predstavlja destabilizaciju društveno-političkog sistema ciljne države iznutra, zatim širenje nezadovoljstva kod stanovništva države u vezi njene postojeće političke situacije, stvaranje kolektivnog osjećaja nesigurnosti, nepovjerenja i panike. Ako se postignu željeni efekti, onda su stvoreni sulovi za naredne subverzivne aktivnosti koje za sobom povlače još veće posljedice. U takve aktivnosti ubrajaju se izvođenje pojedinačnih akata sabotaze, diverzije i terorizma, a zatim i nasilnih prevrata koji uključuju državne udare i pučeve.

Nakon realizovanja subverzivnih aktivnosti može se javiti još jedan oblik koji podrazumijeva korištenje *specijalnih operacija*, ali potrebno je napomenuti da one nisu u domenu aktivnosti diplomatsko-konzularnih predstavništava u državi prijema, nego podrazumijevaju aktivnosti od strane vojno-obavještajnih službi i oblik su ograničenog oružanog dejstva specijalnih vojnih ili paravojnih formacija na teritoriji ciljne države.

ZADATAK:

Navesti poznate slučajeve *subverzivne djelatnosti (Subverzio)* u praksi, kao oblik prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještanja diplomatskih misija.

Slučaj 8.

Albanija (Tirana) „Iran osudio protjerivanje dvojice svojih diplomata iz albanije, trump joj zahvalio“

Izvor, Tportal.hr (decembar 2018.)

Jedan od poznatijih pokušaja izvršenja subverzivnih djelatnosti primjer je iz 2018. godine na relaciji Albanije i Irana. Iranski ambasador u Tirani kao i još jedan diplomata proglašeni su kao „*Persona Non Grata*“ i protjerani su iz Albanije zbog optužbi da su vršili djelatnosti koje su u suprotnosti sa funkcijama diplomatskih misija, odnosno da su vršili djelatnost koja ugrožava nacionalnu bezbjednost Albanije.

Naime „Albanija je objavila za javnost da je protjerala dva iranska diplomata jer su zloupotrebljavali diplomatski status. Po ovom pitanju i Sjedinjene Američke Države su se oglasile preko Majka Pompea, američkog državnog sekretara koji je saopštio da Sjedinjene Američke Države pozdravljaju odluku o protjerivanju iranskih diplomata, a koji su pripremali

teroristički napad u Albaniji. Takođe Pompeo je u ime SAD-a zahvalio albanskom rukovodstvu na naporima da se Albanija suprostavi Iranu u suzbijanju njegove destabilizacijske djelatnosti. Na sve ove optužbe oglasilo se iransko ministarstvo vanjskih poslova koje je saopštilo da je neopravdan stav albanske vlade, da osuđuju takvu odluku, da je ista donesena pod pritiskom SAD-a i da se temelji na izmišljenim i unaprijed pripremljenim obavještajnim podacima. Takođe zvanični Teheran je izašao u javnost sa tvrdnjama da SAD zajedno sa Izraelom pokušava da naruši dobre onose i veze evropskih država i Irana. Takođe se navodi da je takav scenarij unaprijed pripremljen pod pritiskom SAD-a, kao i da ta država interveniše u trenutku kada je pojačana saradnja Evrope i Irana u cilju slabljenja američkih sankcija koje su uvedene Iranu. Sjedinjene Američke Države u maju 2018. godine samoinicijativno su se povukle iz ugovora u vezi iranskog nuklearnog programa, što se evropske države takvoj američkoj odluci protive, te su odlučne da pronađu rješenje da se ugovor održi na međunarodnoj sceni“. (Izvor: Zagreb – Tportal.hr, decembar, 2018.).¹³³

Slučaj 9.

Ruska Federacija (Moskva) „Rusija optužila SAD da tvrdnjama o umješanosti u izbore ismijavaju svoj cijeli politički sistem“

Izvor, Dnevni avaz (avgust 2018.)

Poznati primjer mješanja u unutrašnje stvari države predstavlja navodna umiješanost Ruske Federacije u predsjedničke izbore u Sjedinjenim Američkim Državama, koji su održani 2016. godine. To je predstavljalo svojevremeno veliki diplomatski skandal koji je praćen velikim medijskim publicitetom i međusobnim optužbama, u kome su američke institucije optužile ruske diplomate da su zajedno sa obavještajnim službama učestvovali u izbornom američkom procesu i uticali na konačni ishod izbora u kojima je pobjedu odnio Donald Tramp, sadašnji predsjednik Sjedinjenih Američkih Država.

„Nakon dvije godine od održanih američkih izbora, posebni američki istražilac Robert Miler (Robert Mueller) završio je istragu o umiješanosti Ruske Federacije u američke predsjedničke izbore 2016. godine, koji su rezultirali pobjedom Donalda Trumpa. On je svoj

¹³³ Dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/iran-osudio-izgon-dvojice-svojih-diplomata-iz-albanije-trump-joj-zahvalio-20181220>, (novembar 2019)

izvještaj o opsežnoj istrazi predao ministarstvu pravosuđa, odnosno američkom državnom tužiocu Viljemu Baru (Williamu Barru), koji će ga po dužnosti predati američkom Konkresu na razmatranje i odluku. Informacije koje su izašle u javnost, pokazuju da američki istražilac Miler neće podizati nove optužnice po okončanju istrage. Do sada su javnosti poznati optuženi, i to bivši Trampov voditelj kampanje Paul Manafort (Paul Manafort) zbog optužbi da je lagao istražiocima i zbog utaje poreza, kao i njegov bivši advokat Mihel Čon (Michael Cohen) pod optužbom utaje poreza i bankarske prevare. Takođe državni istražiocima su podignuli optužnice protiv 13 ruskih državljana zbog optužbi da su objavljivali lažne vijesti na društvenim mrežama u cilju da utiču na izborni proces. Američki predsjednik Donald Tramp od samog početka izbijanja diplomatske afere u javnost negirao je bilo kakvu povezanost svoje kampanje sa ruskim zvaničnicima i diplomatama. Međutim nakon sprovedene opsežne istrage, nije otkrivena Trampova direktna povezanost sa Rusima, ali istraga se ipak negativno odrazila na predsjednički mandat. Da li će ona uticati na Trampovu kampanju za reizbor, a koja će se održati 2020. godine, odlučit će američki birači. Zvanična Rusija o navodnoj umiješanosti u američke izbore, kao i američke optužbe da se Moskva i dalje upliće u američki politički proces nazvala je „histerija koja ismijava“. Portparol ruske diplomatije, Marija Zaharova na konferenciji za novinare u martu 2019. godine je saopštila da, „ne samo da ta histerija, koja već traje više od dvije godine, a radi se o navodnoj umiješanosti Rusije u američki predizborni process, potkopava bilateralne odnose, nego ujedno ismijava cijeli američki politički process“. Izjava portparola ruske diplomatije uslijedila je nakon što je više američkih visokih zvaničnika, između ostalih i šefa FBI-a, optužili ponovo Rusiju da i dalje pokušava „oslabiti i podijeliti“ Sjedinjene Američke Države. Direktor obavještajne zajednice SAD-a, Den Kuts (Den Coats) saopštio je za američke medije i javnost da prijetnja „jesete stvarna i nastavlja se“ od strane Rusije, ali da američki zvaničnici čine mnogo kako bi održali naredne izbore u koje bi američki narod imao povjerenje. On je dalje saopštio da ilegalne aktivnosti uključuju nastojanja Rusije da se ometaju glasanje i obezbjede nezakonita finansiranja izbornih kampanja, uključujući cyber-napade na američku infrastrukturu za glasanje uz kompjuterske upade i „hakovanja“ koji su usmjereni na izabrane zvaničnike i druge visoke ličnosti. Na sve ove optužbe na račun Rusije, Vladimir Putin, predejsnik Ruske Federacije više puta je saopštio za javnost, ali i Majku Pencu (Mike Pence), potpredsjedniku SAD-a, tokom susreta u Singapuru da se njegova država nije miješala u američke izbore 2016. godine. Glasnogovornik Kremlja Dimitrij Peskov, takođe je saopštio da amerikanci bez prestanka

ponavljaju priču o ruskoj umiješanosti u izbore. Peskov je izrazio zvanični ruski stav da ruska vlada i njena diplomatija nemaju ništa sa slučajevima umiješanosti u američke unutrašnje poslove ili američki izborni postupak. Takođe, direktor FBI-ja Kristofer Rej (Christopher Wray) rekao je, da je FBI zvanično otvorio istragu o ruskom miješanju u izbore. U pogledu ruskog miješanja u izbore na sredini mandata, i dalje se vidi opsežna ruska kampanju širenja poruka u nastojanju da se SAD oslabe i podijele. Rekao je da će se nastaviti pratiti i upozoravati na sve takve ruske pokušaje. Kristofer je saopštio da američke bezbjednosne službe znaju sa sigurnošću da su Rusi pokušali „hakovati“ i zaplijeniti informacije od zvaničnika američke vlade i kandidata za predstojeće američke predsjedničke izbore, ali je i dodao da Rusija nije jedina država koja pokušava ometati američke izbore.“ (Izvor: Sarajevo – Dnevni Avaz, avgust, 2018. i Planet, mart, 2019.).¹³⁴

Slučaj 10.

Grčka (Atina) „Počeo diplomatski rat grčke i Rusije, u centru Makedonija“

Izvor, Banjaluka.com (juli 2018.)

Jedan od poznatih primjera miješanja u unutrašnje stvari države, takođe je iz 2018. godine. Grčka je odlučila da proglasi „*Persona Non Grata*“ dva ruska diplomata iz države, zbog optužbi da su se miješali u postizanje sporazuma Atine i Skoplja u vezinog imena Makedonije, a što predstavlja aktivnosti koje ne odgovaraju diplomatskom statusu, te je jasno saopšteno za javnost da Grčka neće tolerisati aktivnosti koje krše međunarodno pravo.

„U optužbama se navodi da su ruske diplomate pokušavale da dobiju i objave nezakonite informacije, te nastojale i da podmite pojedine državne zvaničnike, kako bi proširili ruski uticaj u Grčkoj, ali i da utiču na odluku grčke vlasti u vezi dodjeljivanja novog imena Makedonije. Na ove optužbe oglasio se Andrej Klimov, zamjenik komiteta Savjeta federacije Rusije za međunarodne odnose koji je saopštio da zvanična Moskva ima spreman konkretan odgovor na odluke grčkih zvaničnika, odnosno da će deportovati dva grčka diplomata iz Ruske Federacije.

¹³⁴ Dostupno na: <https://avaz.ba/globus/svijet/402558/rusija-optuzila-sad-da-tvrđnjama-o-umijesnosti-u-izbore-ismi-javaju-svoj-cijeli-politicki-sistem> i <https://planet.hr/geopolitika/završena-istraga-o-umijesnosti-rusije-u-americke-izbore/>, (novembar, 2019.)

Takođe Andrej je izjavio da princip reciprociteta se primjenjuje u svim takvim slučajevima i da on predstavlja osnovni princip diplomatije“. (Izvor: Banja Luka – Banjaluka.com, juli, 2018.).¹³⁵

Slučaj 11.

Grčka (Atina) „Katar izoliran zbog podrške terorizmu“

Izvor, Aljazeera Balkans, Radio Slobodna Evropa (april 2017.)

Zasigurno jedan od najpoznatijih primjera miješanja u unutrašnje stvari jedne države i koji nesumnjivo još traje, predstavlja sada poznatog naziva Katarska diplomatska kriza ili Diplomatska aneksija Katara, koja je započela 5. aprila 2017. godine. Ova velika diplomatska kriza odnosi se na iznenadno prekidanje diplomatskih odnosa sa Katarom od strane šest azijskih i dvije afričke države.

„Ovakva odluka došla je od katarskih arapskih komšija i suosnivača Zaljevskog savjeta za saradnju (GCC) i to Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE) i Bahreina, kao i njihovog saveznika Egipta. Ove države iznenada su prekinule sve diplomatske veze sa Katarom i uvele su zabrane na putovanja i trgovinsku razmjenu. Njima su se naknadno pridružile Maldivi, Mauritanija i Komori. Takođe iako pogođena građanskim ratom, međunarodno priznata jemenska vlada naknadno se pridružila navedenim državama. Države koje su smanjile diplomatske aktivnosti kao i trgovinsku razmjenu sa Katarom ali ih ipak nisu potpuno prekinule su Senegal, Libija, Jordan i Džibuti. Sve je počelo kao iznenadna odluka ambasadora Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata i Bahreina iz Dohe, kao razlog protesta država protiv vanjske politike Katara. Ovakav potez država upoznao je svjetsku javnost da posotoje ozbiljna neslaganja unutar Savjeta za zaljevsku politiku. Saudijska Arabija je usloвила Katar, da ako odmah ne ispuni postavljenih 13 zahtjeva, da će mu uvesti kopnenu i pomorsku blokadu. Kako se navodi u medijima Zvanični Rijad zahtjeva od Katara da isti između ostalog prekine sve veze sa „Muslimanskom braćom“, a koju je proglasio „terorističkom organizacijom“, da zatvori satelitsku televizijsku mrežu „Al Jazeera“, ukine ispostave dva istraživačka instituta u Dohi, odnosno Brookings i Rand, koji predstavljaju najuticajnije globalne centre za geostratešku politiku, redukovanje diplomatskih veza sa Iranom i zatvaranje turske vojne baze u blizini Dohe.

¹³⁵ Dostupno na: <https://www.banjaluka.com/aktuelno/svijet/poceo-diplomatski-rat-grcke-i-rusije-u-centru-makedonija/>, (novembar, 2019.)

Takođe je zatraženo da Katar plati odštetu za višegodišnju navodnu štetu koju su pretrpjele države blokatori zbog katarskih politika. Kako navode saudijski mediji Saudijska Arabija je optužila Katar za „prikrivenu destabilizaciju“ režima u Rijadu. Zvanični Rijad zahtjeve koje je postavio Katru opravdava zabrinutošću za „bezbjednost i stabilnost regije“. Donald Tramp, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država stao je u odbranu Saudijske Arabije i njenih saveznika, dok su turski predsjednik Redžep Tajip Erdogan (Recep Tayyip Erdoğan), Sigmar Gabriel, njemački ministar vanjskih poslova i Iranski parlament osudili prekide diplomatskih odnosa. Turska, Rusija i Iran pozvali su na apsurdan način, tj. na rješenje krize diplomatskim putem. Katar je bio iznenađen ovom diplomatskom ofanzivom na čelu sa Saudijskom Arabijom i bio je nespreman na takvu veliku eskalaciju. Međutim, ova blokada nije uspjela slomiti državu i učinila je Dohu dosta otpornijom. Iako se osjetio ogromni diplomatski pritisak praćeno distanciranjem država, Katar je pokrenuo koordinisanu diplomatsku ofanzivu prema međunarodnoj zajednici, na način da mu je prioritetni zadatak bio da se u što kraćem vremenu zamrzne sukob i dalji potezi država blokatora. Katar se diplomatski usmjerio prema SAD-u, tačnije Vašingtonu i nakon nekoliko mjeseci kampanje, uspio je promijeniti zvanični stav SAD-a. Donald Tramp, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država 30. januara 2018. godine oglasio se u javnosti sa zvaničnim stavom da će SAD sarađivati sa Katarom, da će nastojati da se odvrati i suprotstavi bilo kakvoj eksternoj prijetnji katarskom teritorijalnom integritetu, koja nije u skladu sa poveljom Ujedinjenih Nacija. Tačnije, Katar je putem diplomatskog mukotrpnog rada ipak dobio podršku SAD-a u rješavanju svojih bezbjednosnih prijetnji. Takođe diplomatska ofanziva Katara se nastavila, te je Katar uspio da potpiše implementaciju sporazuma u vezi osnivanja vojnog saveza sa Turskom. Taj sporazum potpisan je tokom 2014. godine, koji dozvoljava širenje turskog vojnog prisustva u Kataru. Katar je ostvario još jedan rezultat putem diplomatije. Imajući u vidu činjenicu da su bili prisiljeni da letove za i iz Dohe preusmjere preko iranskog zračnog prostora, Katar je ponovo vratio svog ambasadora u Teheran, čime su diplomatski odnosi između te dvije države dosegli viši diplomatski nivo. Između ostalog, države blokatori koji su presjekli nabavne rute kroz svoje teritorije, upravo su učinili da je Iran postao jedini katarski sigurni dobavljač hrane, vode i medicinskih zaliha. U suštini cijela diplomatska kriza je na kraju proizvela upravo suprotan efekat i rezultat od onog koji su države blokatori imale na umu. Umjesto da se redukuju veze Katara sa Iranom, dovela je do jačanja, dok je Turska, po prvi put, postala dio zaljevske bezbjednosti, kroz svoje vojno prisustvo u Kataru. Al Jazeera se još

emituje i nastavlja objavljivati ključne izvještaje diplomatskoj krizi Katara“. (Izvor: Sarajevo – Al Jazeera Balkans, mart, 2014, juni, 2018. i Radio Slobodna Evropa, juni, 2017.).¹³⁶

Slučaj 12.

BiH (Sarajevo) „Mektić: Hrvatski obavještajci i diplomati pokušali vrbovati selefije u BiH“

Izvor, N1 (mart 2019.)

Takođe u slijedećem primjeru će se navesti poznata diplomatska afera, koja je zabilježena u 2019. godini, između država Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a koja je praćena velikom medijskom pažnjom kako u regionu, tako i u Evropi. Naime, diplomatski skandal je otkriven u javnosti onog trenutka, kada je Dragan Mektić, ministar bezbjednosti Bosne i Hercegovine izašao u Sarajevu na vanrednu pres konferenciju za medije i objavio da „Hrvatski obavještajci i diplomate su pokušale da vrbuju selefije u Bosni i Hercegovini.“

„Dragan Mektić, ministar bezbjednosti bosne i Hercegovine optužio je hrvatske obavještajce i diplomate za tajnu operaciju kako bi se opravdale tvrdnje Kolinde Grabar Kitarović, predsjednice Republike Hrvatske. Mektić je pojasnio medijima kako su „hrvatski obavještajci“ i „diplomate“ u Bosni i Hercegovini, bili uključeni u tajnu operaciju čiji je prvenstveni cilj bio, pokazati da u Bosni i Hercegovini djeluju naoružane grupe radikalnih islamista-selefija, odnosno kako su opravdane ranije izjave hrvatske predsjednice, Kolinde Grabar-Kitarović o hiljadama islamističkih ekstremista koji borave na teritoriji Bosne i Hercegovine, a koji su prijetnja bezbjednosti cijele regije. Mektić je kao lica direktno umiješane u navodne aktivnosti prozvao Ivana Bandića, generalnog konzula Hrvatske u Tuzli, kao i Matu Đakovića, novinara Radio-televizije Republike Srpske. Mektić je izjavio da unazad nekoliko godina je dokumentovano, odnosno da se došlo do saznanja da hrvatska služba radi na vrbovanju državljana Bosne i Hercegovine, a za vršenje poslova i interesa hrvatskih diplomata. Takođe je navedeno da je u Bosni i Hercegovini, tačnije u Tuzli angažovan hrvatski konzul, Ivan Bandić kao i još određeni broj lica koje su pokušale izvršiti obavještajnu operaciju, koja je vezana za naoružavanje selefija na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ova izjava je došla u javnost, nakon što je drugi portal „Žurnal“ ranije objavio zamršenu priču u kojoj opisuje kako su hrvatski

¹³⁶ Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/zasto-se-velika-saudija-boji-malog-katara>, <https://www.slobodnaevropa.org/a/saudijska-arabija-katar/28529028.html> i <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kako-je-propala-blokada-katara>, (novembar, 2019.)

obavještajci i diplomate pod pritiskom i prijetnjama navodili neke državljane Bosne i Hercegovine da u mesdžide (islamske bogomolje) u Bosni i Hercegovini, dostave različito oružje, što bi potom bilo prijavljeno policiji, a takve priče bi poslužile kao podrška tvrdnjama o opasnostima od radikalnih islamista koji su stacionirani u Bosni i Hercegovini. Portal „Žurnal“ je objavio kako je u takvoj navodnoj operaciji pored hrvatskog konzula Bandića bio umiješan i Mijo Krešić, zamjenik ministra bezbjednosti Bosne i Hercegovine, te pri tom podsjećaju na njegove izjave o brojnim zajednicama radikalnih islamista u Bosni i Hercegovini koje okupljaju na hiljade svojih članova. Takođe je navedeno da je novinar Đaković prilikom tih priprema koristio se službenim vozilom hrvatskog konzulata u Tuzli, sa diplomatskim tablicama. Navedeno je, da je Đaković navodno bio to lice koje je posredovao u tome da lica koje bi vrbovali hrvatski obavještajci i diplomate na teritoriju Republike Srpske preuzmu pakete sa oružjem. Za medije Mektić je saopštio kako su to provjerene informacije i da su se one pratile duže vremensko razdoblje, i da je naporima bezbjednosnih službi u Bosni i Hercegovini ta operacija spriječena u namjeri da se realizuje. Takođe u obraćanju javnosti Mektić je saopštio da je u toj operaciji bio uključen novinar Mato Đaković, koji je čak za obavljanje tih poslova koristio diplomatsko vozilo Ivana Bandića, a da je krajnji cilj takve operacije bilo „brutalno diskreditovati Bosnu i Hercegovinu“ dokazati tvrdnje hrvatske predsjednice da je BiH država u kojoj postoje teroristički logori i koja je remetilački faktor za bezbjednost u regionu.“ (Izvor: Sarajevo – N1, maj, 2019.).¹³⁷ U vezi gore navedene „diplomatske afere“ hrvatski predstavnici negiraju čitav slučaj i bilo kakvu umiješanost svojih obavještajnih službi ili diplomatsko-konzularnog osoblja diplomatske misije u Bosni i Hercegovini u vezi djelovanja diplomatske špijunaže na teritoriji Bosne i Hercegovine. U vezi čitavog slučaja uključeno je i Tužilaštvo Bosne i Hercegovine koje će unarednom periodu nastaviti rad na predmetu.

6.5. Sveobuhvatna bezbjednosna preventiva

Na osnovu opšteg cilja istraživanja, potrebno je predložiti adekvatne mjere prevencije i suzbijanja prekoračenja obavještajne djelatnosti, koje izvršavaju diplomatsko-konzularni

¹³⁷ Dostupno na: <http://hr.n1info.com/Regija/a377416/Mektic-Hrvatski-obavjestajci-i-diplomati-pokusali-vrbovati-selefije-u-BiH.html>, (novembar 2019.)

predstavnicima, što za posljedicu ima narušavanje međunarodnih odnosa između država, što opet može dovesti do ozbiljnih međunarodnih političkih kriza i posljedica.

Takođe potrebno je obrazložiti sveobuhvatnu bezbjednosnu preventivu, kao posebnu bezbjednosnu cjelinu na međunarodnom nivou u pogledu prevencije i suzbijanja prekoračenja dozvoljenih granica obavještajne djelatnosti diplomatsko-konzularnih predstavnika.

Sve do kraja XIX vijeka bezbjednosna preventiva u sadržajnom pa i u funkcionalnom smislu primarno je bila usmjerena prema ratu. Danas je više nego očigledno da je bezbjednost svake države, a tako i međunarodne zajednice u cijelini daleko kompleksnija i zahtjeva njeno redizajniranje, kako u organizacionom, tako i u funkcionalnom smislu. Bezbjednosna preventiva, istorijski posmatrano predstavlja relativno novu pojavu, sa značenjem koje sve više dobija primarno, a često i prioritarno mjesto i ulogu po pitanju savremene bezbjednosti države, pa i međunarodne bezbjednosti.

Da bi međunarodna bezbjednost imala svoju ulogu, prethodno mora biti usklađena sa državnim, odnosno nacionalnim interesima država ponaosob, a što je veoma teško u današnje vrijeme i postići. Bezbjednosna preventiva i pored objektivne mogućnosti nastanka ratnih sukoba, danas mora biti usmjerena na širem spektru oblika i vrsta ugrožavanja bezbjednosti. U kom će se pravcu usmjeriti bezbjednosna preventiva, zavisilo je ustvari oduvijek od bezbjednosnih interesa i bezbjednosne politike država. S druge strane zavisilo je od same izgrađenosti i uloge bezbjednosne preventive. U suštini razvoj bezbjednosne preventive zavisi prevashodno od riješenosti, tj. potrebe država za bezbjednim razvojem, sa jedne strane i bezbjednosnih rizika i bezbjednosnih prijetnji sa druge strane.

Razvoj bezbjednosne preventive bio je podložan različitim uticajima. Najveći uticaj na nju je ostvarivala politika. Takođe, na razvoj bezbjednosne preventive uticaj je ostvarivala i ekonomija, ekologija, vojni faktor, razvoj demokratskih i drugih savremenih odnosa u državama. Sistem međunarodne bezbjednosti mora dati kompleksne odgovore na pitanja zašto, od koga, od čega i sa čime treba štititi osnove vrijednosti kako država ponaosob, tako i globalne međunarodne bezbjednosti. Problem bezbjednosne preventive se ogleda u činjenici da ni ona, kao u ostalom ni bezbjednost, nema zakonsku definiciju pa samim tim u praksi je otvorena mogućnost njenog tumačenja i odnosa prema njoj.

Kada se govori o obavještajnoj dejlatnosti u diplomatskim misijama, zatim primjenom adekvatnih mjera prevencije i suzbijanja prekoračenje dozvoljenih granica funkcije obavještanja diplomatskih misija, a što za posljedicu ima narušavanje odnosa između država, mora se naglasiti da, s tim u vezi, posebnu pažnju zaslužuju Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, usvojena 18. aprila 1961. godine i Bečka konvencija o konzularnim odnosima od 24. aprila 1963. godine. U članu 3. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima, funkcije diplomatske misije u državi prijema naročito se sastoje u sljedećem: predstavljanju države koja akredituje kod države kod koje se akredituje, zaštiti u državi kod koje se akredituje interesa države koja akredituje i njenih državljana, u granicama koje dozvoljava međunarodno pravo, pregovaranju s vladom države kod koje se akredituje, „obavještanju svim dozvoljenim sredstvima o uslovima i razvoju događaja u državi kod koje se akredituje i podnošenju izvještaja o tome vladi države koja akredituje“ i unapređenju prijateljskih odnosa i razvijanju privrednih, kulturnih i naučnih odnosa između države koja akredituje i države kod koje se akredituje. Slično tome, u članu 5. Bečke konvencije o konzularnim odnosima navedeno je da se konzularna funkcija, između ostalog, sastoji u „obavještanju svim dopuštenim sredstvima, o uslovima i razvoju trgovinskog, privrednog, kulturnog inaučnog života države prijema, podnošenju izvještaja o tome državi imenovanja i davanju obavještenja zainteresovanim“.

Predlažu se određene promjene koje nude međunarodno običajno pravo, Konvencije i drugi međunarodni instrumenti, a koje mogu koristiti države prijema u suočavanju sa slučajevima ozbiljnog kršenja međunarodnog prava. Kako bi izazvala apsolutnu prirodu diplomatskog imuniteta od krivične jurisdikcije, država prijema mogla bi se pozvati na pravo na samoodbranu i zadržati diplomatskog predstavnika ukoliko su ugroženi javni poredak i bezbjednost države. Kako diplomatski imunitet pripada državi imenovanja, a ne diplomatskom agentu, samo ga se država imenovanja ima pravo odreći. Međutim, jako je malo slučajeva u kojima se to dogodilo. Uglavnom se povlači diplomatski predstavnik ili ga se otpušta iz službe. Odricanje od imuniteta neće spriječiti ozbiljne zločine, ali može dopustiti pravdi „da dođe na red“ tamo gdje su počinjeni.

Premda u članu 41. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima¹³⁸ navodi da sve osobe koje uživaju privilegije i imunitete moraju poštivati zakone i propise države prijema, u slučaju

¹³⁸ Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član član 41., Dostupno na: <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>, (novembar 2019.)

krivičnih djela, dokle god uživaju privilegije i imunitete, diplomatskim predstavnicima se ne može suditi. Stoga je teško očekivati da će se netko strogo pridržavati odredaba, ukoliko ne postoji neki mehanizam prisile. Načini na koje se do sada reagovalo na zloupotrebe imuniteta su proglašenje osobe „*Persona Non Grata*“, oduzimanje imuniteta i tek nakon toga provođenje daljnjih radnji (istrage, suđenja i sl.). Međutim, ne samo što se sve to odvija nakon zlupotrebe, a ne djeluje se preventivno, nego ti mehanizmi nerijetko nisu dovoljni. Naime, postupci poput proglašenja „*Persona Non Grata*“ ne sprovode se često jer mogu dovesti do tenzija među državama. Zbog načela reciprociteta, nije svejedno kako postupiti prema diplomatskim predstavnicima. Isto tako, događa se da nakon povlačenja diplomatskog predstavnika s dužnosti, ne dođe do suđenja u državi slanja. Moguća opcija bila bi naprimjer revizija ili nadopunjavanje Konvencije. Takva promjena je nužna dokle god postoje različite interpretacije pojedinih odredbi. Daljnje dopune Konvencije i sklapanje bilateralnih ugovora pomogli bi državama da njihovi postupci ne narušavaju načelo reciprociteta.

6.6. Izazovi i budućnost savremene diplomatije

Za mnoge koji su davali podršku međunarodnoj političkoj sceni koja je bila na osnovama bipolarizma, biće sve manje mjesta, jer na međunarodnoj sceni pojavile su se mnoge međunarodne organizacije koje imaju vodeću ulogu zajedno sa međunarodnim pravom. U suštini dolazi do globalizacije koja ima veliki uticaj na međunarodne organizacije, te se time postavljaju osnovi za neki novi svjetski poredak u XXI vijeku. Međunarodna politička scena dominira u svim medijskim oblicima u svijetu. Akteri međunarodne politike su postali javne ličnosti. Međunarodna politika je danas podložna kritikama javnog mjenja. Mediji zahtjevaju intervjue dok javnost traži obajšnjenja, a državni parlamenti informacije o ostvarenim rezultatima rada njihove diplomatije. Veliki broj pitanja u vezi međunarodne politike ulaze u domen nacionalnih politika, a nerijetko regionalnih i lokalnih. Takođe veliki broj odluka u međunarodnoj politici, reflektuje se na svakodnevni život građana.

Diplomati koji su se bavili samo politikom na međunarodnom nivou, počinju da se bave i pitanjima iz oblasti stranih investicija i trgovine, zaštite životne sredine, tranzitnih puteva, migracija i drugo.

Tradicionalni način uloge i poslova ministarstava vanjskih poslova zamjenjuje se sa novim načinom i djelokrugom rada. U periodu stvaranja globalizacije ova ministarstva uključuju i ostala ministarstva u državi da vrše funkciju i ulogu aktera u diplomatiji po pitanju različitih oblasti iz međunarodne politike. Druga ministarstva otpočela su ostvarivati svoje međunarodne kontakte, a diplomata je postao osposobljen da učestvuje u debatama iz oblasti koja se odnose na pojedina ministarstva.

Ipak diplomatama na sceni međunarodne politike u određenoj mjeri znatno pomažu profesionalni agenti, odnosno savjetnici, jer diplomate još uvijek ne posjeduju veliki broj vještina koje su potrebne za današnju savremenu diplomatiju.

Diplomata mora da bude sposoban da snosi eventualne političke posljedice za svoj rad iz domena međunarodne politike. Diplomate moraju da savladaju novi model saradnje i komunikacije sa kolegama iz ostalih ministarstava. Moraće da dijele svoje nadležnosti sa drugim zvaničnicima, kako ne bi postali suvišni.

Savremena diplomatija će u budućnosti vjerovatno postati profesija koja će takođe uključivati usluge profesionalnih agenata – savjetnika, a koji nisu direktno angažovani u okviru diplomatskog opštenja, već se nalaze u određenim međunarodnim organizacijama, nevladinim organizacijama, oblasti biznisa, sportskim federacijama, kao i drugim organizacijama koje djeluju na međunarodnoj sceni.

U korak sa savremenom diplomatijom, a krajem prve i početkom druge decenije XXI vijeka, odnosno sa ubrzanim razvojem sofisticiranih informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) stvoreni su uslovi za stvaranje novog oblika diplomatije, a to je svakako *savremena digitalna diplomatija*. Savremena digitalna diplomatija predstavlja sasvim novi oblik diplomatije koja je još u razvojnoj fazi, a koju je uslovlila ubrzana informatizacija i globalno umrežavanje putem planetarne mreže kao što je Internet. Ona predstavlja funkcije u organizovanju i usmjeravanju donošenja odluka, zatim komunikacije i ostvarivanje vanjske politike koji se realizuje uz podršku informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT).

Savremena digitalna diplomatija zasigurno postaje sredstvo prilikom kojeg će se realizovati vanjske politike na jedan novi savremeni način, a kojom prilikom će se uticati na javno mnjenje u državama, kao i sredstvo za ostvarivanje brže i efikasnije saradnje na političkim, ekonomskim i drugim nivoima u okviru međunarodne saradnje. Zasigurno će umanjiti troškove

diplomatskih misija. Takođe će stvoriti uslove za uspostavljanje „virtuelne kulture“ koja će uz ličnost diplomate postojecu i dopunjavati.

Sa razvojem sofisticiranih informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) polako se mjenja društveno i političko okruženje međunarodne zajednice. Savremenu diplomatiju i njene aktivnosti će u skorijoj budućnosti zadesiti velike promjene. One će se odnositi na organizaciju, procese, sredstva i metode diplomatije.

7. ZAKLJUČAK

Danas je diplomatija važnija nego ikada u istoriji. Savremeni svijet je toliko međuzavisan da se sporovi više ne mogu rješavati vojnom silom. Jednostavno diplomatija je nužnost koja opstaje.

Generalno govoreći, diplomatija se nije bitnije promijenila u posljednjih 200 godina, od kada su na Bečkom kongresu postavljeni osnovi protokola i organizacije diplomatske mreže, a svijet se itekako suštinski promijenio. Zanimljivo je da se za sve ovo vrijeme nije promijenila percepcija diplomatije u javnosti. I danas mnogi diplomatiju vide kao ekskluzivnu i misterioznu profesiju. Diplomatiiju vide kroz glamur, prijeme i život na visokoj nozi. Ipak, realnost je bitno različita. U osnovi to je profesija kao i svaka druga profesija. Puno je administracije, rutine i tehničkih poslova u diplomatsko-konzularnim odjeljenjima. Glamura je sve manje, ali i kada ga ima, dio je poslovne rutine.

Novi akteri u savremenoj diplomatiji XXI su službenici specijalizovanih ministarstava. Proces „diplomatzacije“ resornih ministarstava već je odmakao u Evropskoj uniji. Na primjer, o međunarodnim finansijskim pitanjima pregovaraju ministri finansija, a ne diplomate. U mnogim državama sve više se razvijaju male diplomatske službe resornih ministarstava poljoprivrede, finansija, trgovine, transporta, itd. To je očigledan trend i nužno je da resorna ministarstva budu obučena da učestvuju u diplomatskim procesima. Kao novi akteri sve više se pojavljuju predstavnici lokalnih vlasti i regiona. Mnogi evropski regioni imaju svoje predstavnike u Briselu, a „Male“ diplomatije pregovaraju o pitanjima kao što je na primjer saradnja u oblasti saobraćaja i kulture. Nevladine organizacije su postale sve uticajnije u diplomatije. Takođe, nevladine organizacije pokušavaju da se u međunarodnim tijelima čuje glas svih onih čiji interesi se ne mogu čuti kroz tradicionalne diplomatske kanale.

Danas u dobu sveopšte digitalizacije, diplomatija je takođe doživjela određene promjene. Dolaskom na scenu novih informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) izazvalo je digitalnu revoluciju i dovelo do opšteg pojma „Mass-komunikacija“. Upotreba Interneta kao najveće globalne mreže u istoriji čovječanstva, predstavljajući najmoćniji medij dosptupan svima, izvršilo je veliki uticaj na diplomatiju. U vremenu elektronske digitalizacije, uključujući i Web sajt-ove zvaničnih medijskih kuća, zatim društvene mreže kao što su Facebook, Instagram i

Twitter, takođe predstavljaju „nepresušan izvor“, a koji se mogu iskoristiti za prikupljanje kvalitetnih informacija i podataka o trenutnom stanju u okruženju kao i o pojedinim državama.

Kroz istoriju se pokazalo da tokom tehnološkog razvoja i pojavljivanja u javnost određene tehnike za svrhu komunikacije, često puta se stvaralo mišljenje da će diplomatija nestati sa međunarodne scene. Ipak desilo se suprotno, diplomatija je u kontinuitetu pratila tehnološki razvoj i prilagođavala se novitetima. To je dovelo da se diplomatija neprestano mijenjala sa razvojem i napretkom čovječanstva, a što iz današnje perspektive izgleda da je u drugačija nego što je bila u XIX vijeku. Takođe diplomatija će zasigurno nastaviti da se mijenja i prilagođava potrebama svim međunarodnim subjektima i naučno-tehnološkog razvoja. Digitalna tehnologija za komunikaciju danas ima na usluzi brz i lagan uspjeh za prikupljanje informacija i razmjenu istih. Pristup potrebnim informacijama kao i brže slanje informacija putem globalne mreže kao što je Internet i Intranet takođe promijenio je strukturu ministarstva vanjskih poslova sa diplomatskom mrežom. Razmjena informacija u svijetu zasigurno neće biti još dugo monopolizovana i kontrolisana od strane visokih pozicija i sistema.

Profili diplomata koji će uspješno odgovoriti postavljenim zadacima su unaprijed definisani. Takođe definisane su i vještine koje diplomata mora poznavati, kao i kvalifikacije koje diplomata mora posjedovati. Do pripreme i obučenosti budućih diplomata doći će se poslije preciznog utvrđivanja ciljeva i strategije vanjske politike države. Danas je potrebno mnogo više nego prije, da diplomate u javnosti objašnjavaju svoje tradicionalne aktivnosti kao i vanjsku politiku koju sprovode u interesu svoje države. Takve stvari su u istoriji bile stroga tajna i javnost nije mnogo znala o njima, ali danas mediji predstavljaju jedan od ključnih faktora i posrednika u sprovođenju vanjske politike država. U medijima je vanjska politika svakodnevno prisutna, te se u svakom momentu zahtjeva podrška javnog mnjenja. U budućnosti će diplomatama i dalje trebati da posjeduju vještine kako bi obavljali informisanje, pregovaranje i analiziranje, ali takođe moraće da savladaju i nove informaciono-komunikacione tehnologije (IKT) i vještine kako bi se mogli nositi sa novim izazovima informaciono-digitalnog i tehnološkog razvoja.

Svaka konkretna država će odrediti kakvu diplomatiju, njenu organizaciju i kadrovsku politiku želi, sa kojim utvrđenim ciljevima i kapacitetima će voditi tu kadrovsku politiku. Takođe država će unaprijed utvrditi šta želi i očekuje na vanjskopolitičkoj sceni, odnosno na međunarodnom planu, zatim u čijoj funkciji i za koje interese je njeno trenutno mjesto na

međunarodnoj sceni, da li će ostvariti svoje vanjskopolitičke planove i dostići rješenja u pogledu istinskih potreba države.

U novom vremenu, vremenu savremene diplomatije određene definisane kategorije koje su se donedavno mogle čuti u medijima, postepeno su isčezle sa međunarodne scene, kao npr. podjele na istočne i zapadne, sjeverne i južne. Danas su postale aktuelne sasvim nove kategorije u diplomatskom okruženju kao što su bogati i siromašni, države uključene i države isključene iz procesa globalizacije, demokratske i nedemokratske države, remetilački faktor u regionu ili faktor stabilnosti u regionu i druge.

Danas čovječanstvo živi u novom modernom dobu, dobu digitalizacije, stvarajući novi svjetski poredak u sasvim novim uslovima. Uzimajući u obzir navedeno diplomate moraju da prihvate novi imidž za novi savremeni svijet, uz obavezno sa novom političkom strategijom i taktikom, kao što je saradnja država, a nikako takmičenje između istih, međuzavisnost nacija kao novi dio supranacionalnih tijela, decentralizacija moći država, značaj zajedničkih vrijednosti, prekompozicija i balansiranje nacionalnih interesa, prihvatanje novog svjetskog poretka, odnosno svjetske globalizacije, i na kraju brenda, odnosno novog fenomena na kojem će u većini država biti zasnovana vanjska politika. Da li je to moguće, da li će društvo dosegnuti takav novi svjetski poredak...budućnost će zasigurno pokazati.

Globalizacija nacionalnih politika u međunarodnim odnosima stvara novu važnu funkciju u diplomatiji. Diplomata polako postaje menadžer globalizacije, odnosno već je primorana da funkcioniše u novim uslovima i ambijentu na globalnom nivou. Diplomata učestvuje na diskusijama i davanju rješenja po pitanju globalnih interesnih sfera. Globalna pitanja o kojima se već debituje na međunarodnoj sceni su zaštita ljudskih prava, razvojna saradnja, osiguranje stranih investicija, promocija održivog razvoja, prevencija protiv klimatskih promjena i globalnog zagrijavanja, pitanja vanjske trgovine, održavanje mira, mirovne misije, prevencije konflikta, razoružavanje država, vojni standardi, mjere u borbi protiv međunarodnog terorizma, organizovanog kriminala, trafikinga ljudi oružja i narkotika i mnoga druga pitanja.

Diplomate treba u kontinuitetu da prate i da se obučavaju iz gore navedenih oblasti. Takođe treba da tim oblastima posvete pažnju u svakodnevnom vršenju svojih poslova. Diplomate trebaju da uključe javno mišljenje u pogledu globalnih diskusija, kao i da budu savjetnici donosiocima odluka na političkom nivou. Diplomate treba da vode brigu u pogledu globalnih trendova i šta ti trendovi predstavljaju za njihovu državu.

Globalizacija nacionalnih politika u međunarodnim odnosima zasigurno neće riješiti problem mogućnosti svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještavanja od strane obavještajne djelatnosti diplomatsko-konzularnih predstavnika.

Države će i dalje biti u utrci što bržeg prikupljanja potrebnih informacija o drugim državama, dipomatija će nastaviti da izvršava svoje funkcije obavještajne djelatnosti na legalan ili pak na nelegalan način. U savremenoj diplomatiji prikupljanje informacija za poslove diplomatskog obavještavanja prilagodiće se samo novim načinima, oblicima i savremenom trendu koji nadolazi, ali zasigurno neće nestati njena funkcija na međunarodnom planu.

Na osnovu naprijed iznijetih stavova, brojnih primjera iz prakse, može se zaključiti da zloupotrebe diplomatskih i konzularnih funkcija obavještavanja neće nestati u skorijoj budućnosti sa međunarodne scene. Države imenovanja će preko diplomatsko-konzularnih predstavništava, njihovog diplomatskog osoblja i dalje na prikriven ali sigurno i modifikovaniji način sprovoditi klasične obavještajne djelatnosti prema državi prijema, koja je rezultat svjesnog prekoračenja dozvoljenih granica funkcije obavještajne djelatnosti. Države će sprovoditi obavještajne djelatnosti prema trećim državama. Takođe vršiće destruktivnu psihološko-propagandnu aktivnost koja je usmjerena prema državljanima države prijema i državljanima trećih država. Mnoge države će nastaviti obavljati svoju nelegalnu diplomatsku aktivnost putem propagandno-subverzivne djelatnosti koja će biti i dalje usmjerena prema državljanima države prijema. Države će vršiti i dalje bilo na prikriven način ili u javnosti svoje političke, ekonomske i druge prijetnje i pritiske prema državama, a sve u cilju ostvarivanja svojih vanjskopolitičkih interesa. Diplomatsko osoblje će po instrukcijama svoji nadređenih po potrebi uspostavljati saradničke veze, pružati prikrivenu pomoć u mnogim segmentima opozicionim grupama, institucijama i organizacijama u državi prijema koje djeluju protiv postojećeg društveno-političkog poretka. Države će na prefinjen način kao što se danas u praksi može vidjeti (pod olakšanim uslovima liberalizacije prelaska državnih granica, povoljnih životnih standarda, visokim novčanim naknadama, savremenom socijalnom i zdravstvenom osiguranju i mnogim povoljnim uslovima za spajanje porodica) vršiti plansko i organizovano odvođenje stručnih i naučnih kadrova države prijema poznato kao „krađa mozgova“ u sopstvenu državu radi jačanja naučne i tehnološke osnove sopstvene države i slabljenju države prijema na istim osnovama i drugo. Takođe države će nastaviti da planski i organizovano odvođe i radnu snagu koja je najbrojnija i takođe potrebna za mnogobrojne poslove u razvijenim državama.

Svi ti oblici svjesnog prekoračenja diplomatskih i konzularnih funkcija obavješćavanja kao što su diplomatska špijunaža, subverzivna djelatnost, odnosno psihološko-propagandna aktivnost, psihološki rat, subverzivna propaganda, ideološko-politička indoktrinacija, korištenje političke agenture, tajno pomaganje opozicionih političkih subjekata, izazivanje i korištenje društvenih kriza i distanciona dejstva i dalje će biti prisutni na prikriven i tajan način od strane država. Za njih će se u javnosti saznati onog trenutka kada u medijima budu otkrivene i dobiju veliki medijski publicitet. U suštini doći će do „zahlađenja“ diplomatskih odnosa, ili potpunog njihovog prekida, što će za posljedicu imati narušavanje međunarodnih odnosa između država, a opet što može dovesti do dalekosežnih međunarodnih političkih kriza za države i bezbjednost u regionu.

Na kraju, treba napomenuti da čovječanstvo danas živi u novom savremenom svijetu gdje je na sceni stvaranje novog svjetskog poretka u sasvim novim uslovima. Aktuelne svjetske pojave u savremenoj diplomatiji izazivaju određene promjene i prilagođavanja. Neodbacivajući osnovne principe tradicionalne diplomatije, a stvaranjem i usavršavanjem nove savremene digitalne diplomatije, dolazi do uvođenja novih trendova u diplomatiji.

Ipak, danas u savremnom svijetu globalnih i digitalnih komunikacija, niti jedna profesija, pa tako i savremena diplomatija, ne može biti sakrivena od očiju javnosti.

8. BIBLIOGRAFIJA

1. Ahmetović, S., *Ekonomska diplomatija u aktuelnim procesima globalizacije*, Završni rad, Visoka škola za primjenjene i pravne nauke „Prometej“, Banja Luka, 2014.
2. Avramov, S., Kreća, M., *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008.
3. Collins, A., (prevod Jakešević, R., Suknaić, M.), *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije, Fakulteta političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010.
4. Dašić, Đ., D., *Diplomatija – savremena i ekonomska*, Beograd, 2013.
5. Dašić, Đ., D., *Istorija diplomatije*, Beograd, 2012.
6. Đorđević, O., *Osnovi državne bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 1987.
7. Ibler, V., *Međunarodni odnosi*, Politička misao, Zagreb, 1971.
8. Ilić, P., *Bezbednosni izazovi, rizici i pretnje ili činioci ugrožavanja bezbednosti*, Pravne teme, Godina 1, broj 2, Beograd 2015.
9. Krivokapić, B., *Međunarodno javno pravo*, Poslovni i pravni fakultet, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2017.
10. Krstić M., *Špijunaža sa aspekta međunarodnog prava*, Pregledni rad, Šabac, 2016.
11. Lončar, J.: *Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja*, Geografski odsjek, PMF Zagreb, Zadar, 2005.
12. Mijalković, S., Milošević, M., *Obavještajno-bezbjednosna djelatnost i službe*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2011.
13. Mijalković, V., S., *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2009.
14. Milosavljević, S., Radosavljević, I., *Osnovi metodologije političkih nauka*, Beograd, 2008.
15. Milošević, M., *Sistem državne bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2001.
16. Nešković, S., *Mogućnosti implementacije tehnika prikupljanja podataka u konzularnim poslovima*, Pravo – teorija i praksa, broj 10-12, Novi Sad, 2015.
17. Nye, S. J., (prevod Simić, R., D.), *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Beograd, 2006.

18. Pejanović, Lj., Vejnović, D., Rakić, M., *Karakteristike sistema bezbjednosti – društvenopolitički defendološki aspekt*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka i Univerzitet modernih znanosti Mostar – Fakultet za sigurnosne studije Mostar, Banja Luka, 2017.
19. Savić, M., *Bečka konvencija o diplomatskim odnosima – temelj savremenog međunarodnog prava predstavljanja*, Godišnjak pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2016.
20. Savić, M., *Diplomatsko – konzularno pravo i međunarodnopravni poredak: razvojni put međudržavnih odnosa*, Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2016.
21. Savić, M., *Teorijske koncepcije međunarodnopravnog subjektiviteta*, Pravni život, broj 12/2018, Banja Luka, 2018.
22. Simeunović, D., *Političko nasilje*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1989.
23. Stajić Lj., *Osnovi bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd, 2004.
24. Šolaja, M., *Međunarodni odnosi s javnošću kao osnova imidža države*, Fakultet političkih nauka, Univerziteta u Banjoj Luci, Pregledni članak, Banja Luka, 2018.
25. Todorović, B., Vilić, D., *Krize – Izazivanje i upravljanje krizama*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1997.
26. Vejnović, D., *Defendologija – društveni aspekti bezbjednosti moderne države*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2002.

MEĐUNARODNOPRAVNI AKTI

1. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima (Vienna Convention on Diplomatic Relations), Sl. list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 2/64.
2. Bečka konvencija o konzularnim odnosima (Vienna Convention on Consular Relations), Sl. list SFRJ, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 5/66.
3. Bečka konvencija o predstavljanju država u njihovim odnosima sa međunarodnim organizacijama univerzalnog karaktera, (Vienna Convention on the Representation of

States in Relations with International Organizations of Universal Character), http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0132.htm.

4. Bečka konvencija o ugovornom pravu (Vienna Convention on the Law of Treaties), Sl. list SFRJ *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br. 30/72.
5. Konvencija o specijalnim misijama (Convention on Special missions, New York), http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0148.htm.
6. Povelja Ujedinjenih nacija (Charter of the United Nations), https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Povelja_Ujedinjenih_nacija.pdf.

INTERNET IZVORI

1. https://www.academia.edu/38788827/TEORIJSKE_KONCEPCIJE_ME%C4%90UNARODNOPRAVNOG_SUBJEKTIVITETA
2. <https://velikirecnik.com/2017/11/11/ad-hoc/>
3. <https://studenti.rs/skripte/politicke-nauke/specijalne-misije-3/>
4. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi?lang=lat>
5. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32210>
6. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
7. <https://www.dw.com/bs/diplomatski-pritisak-priznanjem-palestine/a-18104204>
8. <https://velikirecnik.com/2016/10/15/ambasada/>
9. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/konzularni-poslovi?lang=lat>
10. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/zvanicnici?lang=lat>
11. https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_19855/objava_19400/fajlovi/becka_konvencija_o_konzularnim_odnosima.pdf
12. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_spoljnim_poslovima.html
13. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
14. https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Povelja_Ujedinjenih_nacija.pdf
15. http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/12/medj_unarodno-javno-pravo-zbirka-dokumenata.pdf
16. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>

17. http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/12/medj_unarodno-javno-pravo-zbirka-dokumenata.pdf
18. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
19. <https://www.academia.edu/35990277/>
20. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>
21. <https://www.academia.edu/35990277/>
22. <https://www.academia.edu/35990277/>
23. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
24. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>
25. https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_19855/objava_19400/fajlovi/becka_konvencija_o_konzularnim_odnosima.pdf
26. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>
27. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0148.htm
28. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_12/t12_0132.htm
29. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>
30. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3713/2015/0352-37131512001N.pdf>
31. https://www.academia.edu/8712151/ekonomija_i_globalizacija
32. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/solaja_sr.pdf
33. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
34. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/My%20Documents/Downloads/Loncar_10_1.pdf
35. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>
36. http://kpolisa.com/KP31/KP31-III-3_Krstic.pdf
37. <https://www.danas.rs/nedelja/obavestajci-diplomate-i-diplomate-obavestajci/>
38. <https://www.danas.rs/nedelja/obavestajci-diplomate-i-diplomate-obavestajci/>
39. <https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Ambasada-SAD-optuzena-za-spijunazu/104389>
40. <https://www.dw.com/bs/diplomatski-%C5%A1amar-sjedinjenim-dr%C5%BEavama/a-17776894>
41. http://sanela.info/blog/stolac_bola/11453-velika-spijunska-afeta-u-hrvatskoj

42. http://sanela.info/blog/stolac_bola/11453-velika-spijunska-afeta-u-hrvatskoj
43. http://novilist.hr/Vijesti/Svijet/TESKI-SPOR-DONEDAVNIH-SAVEZNIKA-Erdoganova-Turska-bjezi-od-Trumpove-Amerike?meta_refresh=true
44. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vise-od-100-ruskih-diplomata-protjerano-sirom-svijeta>
45. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/crna-gora-protjeruje-jednog-ruskog-diplomata>
46. <https://www.blic.rs/vesti/svet/blicsaznaje-srbija-nece-proterivati-ruske-diplomate/7q7rlxr>
47. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-4793275>
48. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/3415322/velt-brisel-vrvi-od-ruskih-i-kineskihspijuna.html>
49. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Subverzija>
50. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/iran-osudio-izgon-dvojice-svojih-diplomata-iz-albanije-trump-joj-zahvalio-20181220>
51. <https://avaz.ba/globus/svijet/402558/rusija-optuzila-sad-da-tvrđnjama-o-umijesanosti-u-izbore-ismi-javaju-svoj-cijeli-politicki-sistem>
52. <https://planet.hr/geopolitika/zavrsena-istraga-o-umijesanosti-rusije-u-americke-iz-bore/>
53. <https://www.banjaluka.com/aktuelno/svijet/poceo-diplomatski-rat-grcke-i-rusije-u-centru-makedonija/>
54. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/zasto-se-velika-saudija-boji-malog-katara>
55. <https://www.slobodnaevropa.org/a/saudijska-arabija-katar/28529028.html>
56. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kako-je-propala-blokada-katara>
57. <http://hr.n1info.com/Regija/a377416/Mektic-Hrvatski-obavjestajci-i-diplomati-pokusali-vrbovati-selefije-u-BiH.html>
58. <http://www.voa.mod.gov.rs/dokumenti/becka-konvencija-o-diplomatskim-odnosima.pdf>

BIOGRAFIJA AUTORA

Ognjen Sredojević rođen je 26.07.1980. godine u Bosanskoj Gradišci, Bosna i Hercegovina (SFRJ). U Upravi za policijsko obrazovanje, Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske završio je Visoku školu unutrašnjih poslova u Banjoj Luci. Diplomirao je 21.09.2009. godine odbranivši temu pod nazivom „Sociološki aspekti traženja nestalih lica“ i stekao stručno zvanje diplomirani pravnik unutrašnjih poslova – policijsko usmjerenje. U Upravi za policijsko obrazovanje u Banjoj Luci, pred komisijom za polaganje stručnih ispita za ovlaštena službena lica i druge zaposlene u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, dana 06.06.2011. godine položio je Stručni ispit po programu stručnog ispita sa VSS spremom i statusom policijskog službenika. Na Visokoj školi unutrašnjih poslova, Univerziteta u Banjoj Luci završio je osnovne studije prvog ciklusa, studijski program Bezbjednost i kriminalistika. Diplomirao je 25.12.2013. godine odbranivši temu pod nazivom „Policijske agencije u Bosni i Hercegovini“ i stekao akademsko zvanje diplomirani pravnik unutrašnjih poslova – policijski smjer. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, dana 06.10.2014. godine sa Rješenjem o prijemu u radni odnos na neodređeno vrijeme u MUP RS-a raspoređuje ga na radno mjesto komandir, Stanično odjeljenje policije Podgradci, Policijska stanica Gradiška, Centar javne bezbjednosti Banja Luka u statusu policijskog službenika. Dana 10.11.2014. godine MUP RS-a izdaje mu Rješenje o utvrđivanju čina „mlađi inspektor“. MUP RS-a dana 15.09.2016. godine Rješenjem sa utvrđenim činom „mlađi inspektor“, raspoređuje ga na radno mjesto komandir, Stanično odjeljenje policije Podgradci, Policijska stanica Gradiška, Stanica javne bezbjednosti Gradiška, Centar javne bezbjednosti Banja Luka sa statusom policijskog službenika. Dana 24.04.2017. godine Rješenjem sa utvrđenim činom „mlađi inspektor“, raspoređuje se na radno mjesto komandir, Stanično odjeljenje policije Podgradci, Policijska stanica Gradiška, Odjeljenje policije, Policijska uprava Gradiška sa statusom policijskog službenika. Od dana 11.10.2017. godine Rješenjem sa utvrđenim činom „mlađi inspektor“, raspoređuje se u drugu organizacionu jedinicu, odnosno na radno mjesto inspektor kriminalističke policije, Odjeljenje kriminalističke policije, Policijska uprava Gradiška sa statusom policijskog službenika gdje i danas obavlja poslove inspektora kriminalističke policije. Dana 12.12.2018. godine Rješenjem o utvrđivanju čina, redovno se unaprijeđuje u čin „inspektora“. U periodu od 2014. do 2016. godine u Upravi za policijsko obrazovanje, Odjeljenja

za stručno usavršavanje, MUP RS-a pohađao je više stručnih seminara na teme „Ljudska prava i policija“ (2014), Bezbjednosne politike informaciono-komunikacionog sistema u ministarstvu“ (2015), „Primjena Zakona o javnom redu i miru“ (2015), „Upotreba sile“ (2015), „Rad policije sa maloljetnicima“ (2016) i „Kurs za niži rukovodni kadar“ (2016). U mjesecu aprilu 2018. godine učestvovao je na tri ciklusa seminara u organizaciji Ministarstva pravde Republike Srpske, implementiran od strane UNICEF-a, a uz podršku Švicarske i Švedske o stručnom usavršavanju lica koje rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, te mu je Ministarstvo pravde Republike Srpske u novembru 2018. godine izdalo Sertifikat o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika. U oktobru 2018. godine na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Banjoj Luci upisuje drugi ciklus studija – Master studije, na studijskom programu politikologija – međunarodne studije. U septembru 2019. godine data je saglasnost na Izvještaj o ocjeni podobnosti teme i kandidata za izradu Master rada na temu pod nazivom „Savremena djelatnost obavještavanja kao funkcija diplomatskih misija“.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Комисија за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу студија

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА	
ПРИМЉЕНО: 17. 03. 2020	
	272/20

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

ПРЕДМЕТ: Извјештај о оцјени завршног рада кандидата Огњена Средојевића

Наставно-научно вијеће Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци је на 114. сједници одржаној 17. октобра 2019. године донијело Одлуку број: 08/3.1130-12/19 о именовању ментора и Комисије за оцјену и одбрану завршног рада под називом: „Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија“ у саставу:

1. Проф. др Милош Шолаја, ванредни професор, ужа научна област Међународни односи и безбједност, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, предсједник;
2. Доц. др Матеј Савић, доцент, ужа научна област Међународно право, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан-ментор;
3. Мр Жељко Будимир, виши асистент, ужа научна област Међународни односи и безбједност, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан.

Након проведених свих неопходних процедура, те извршеног увида у текст завршног рада кандидата Огњена Средојевића и његове анализе Комисија подноси Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци сљедећи:

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени завршног рада на другом циклусу студија под називом:
Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Огњен Средојевић рођен је 26.07.1980. године у Босанској Градишци, Босна и Херцеговина (СФРЈ). У Управи за полицијско образовање, Министарства унутрашњих послова Републике Српске завршио је Високу школу унутрашњих послова у Бањој Луци. Дипломирао је 21.09.2009. године одбравивши тему под називом „Социолошки аспекти тражења несталих лица“ и стекао стручно звање дипломирани правник унутрашњих послова – полицијско усмјерење. У Управи за полицијско образовање у Бањој Луци, дана 06.06.2011. године положио је Стручни испит по програму стручног испита са ВСС спремом и статусом полицијског службеника. На Високој школи унутрашњих послова, Универзитета у Бањој Луци завршио је основне студије првог циклуса, студијски програм Безбједност и криминалистика. Дипломирао је 25.12.2013. године одбравивши тему под називом „Полицијске агенције у Босни и Херцеговини“ и стекао академско звање дипломирани правник унутрашњих послова – полицијски смјер. Министарство унутрашњих послова Републике Српске, дана 06.10.2014. године са Рјешењем о пријему у радни однос на неодређено вријеме у МУП РС-а распоређује га на радно мјесто командир, Станично одјељење полиције Подградци, Полицијска станица Градишка, у статусу полицијског службеника. Дана 12.12.2018. године Рјешењем о утврђивању чина, редовно се унапријеђује у чин „инспектора“. У периоду од 2014. до 2016. године у Управи за полицијско

образовање, Одјељења за стручно усавршавање, МУП РС-а похађао је више стручних семинара на теме „Људска права и полиција“ (2014), Безбједносне политике информационо-комуникационог система у министарству“ (2015), „Примјена Закона о јавном реду и миру“ (2015), „Употреба силе“ (2015), „Рад полиције са малољетницима“ (2016) и „Курс за нижи руководни кадар“ (2016). У мјесецу априлу 2018. године учествовао је на три циклуса семинара у организацији Министарства правде Републике Српске, имплементиран од стране УНИЦЕФ-а, а уз подршку Швицарске и Шведске о стручном усавршавању лица које раде на пословима преступништва младих и кривичноправне заштите дјеце, те му је Министарство правде Републике Српске у новембру 2018. године издало Сертификат о стручној оспособљености за обављање послова из области преступништва младих и кривичноправне заштите дјеце и малољетника.

УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ЗАВРШНОГ РАДА

Завршни рад под називом: „Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија“ текстуално је написан на 110 страница, при чему обухвата укупно 118 страница компјутерски сложеног текста заједно са садржајем, апстрактном и библиографијом. Рад је подијељен у седам поглавља уз библиографију, биографију кандидата и изјаве као посебних секција рада. Централна два поглавља рада одређена предметом истраживања подијељена су у посебна потпоглавља у којима је кандидат ушао у меритум проблема који је постављен насловом завршног рада. Поштујући правила израде научног рада, а у складу са свим методолошким пропозицијама кандидат је на коректан начин обрадио све неопходне теме које чине структуру овог завршног рада, при чему се ухватио у коштац са свим релевантним питањима, а која се односе на функције дипломатских мисија и саму дјелатност обавјештавања у контексту дипломатских односа.

У Уводу рада кандидат Огњен Средојевић утврђује радну хипотезу и помоћне хипотезе, уз одређење метода које су кориштене у раду. У поглављу под насловом **Предмет истраживања**, кандидат Огњен Средојевић се бави прелиминарним одређењем предмета истраживања, а затим и теоријским одређењем предмета истраживања. У истом поглављу кандидат дефинише најзначајније појмове за истраживање, постављајући дефиниције. Такође, у овом поглављу је обрађено и просторно, временско и дисциплинарно одређење предмета истраживања.

У трећем поглављу под насловом **Циљеви истраживања** кандидат Огњен Средојевић дефинише научне и прагматске циљеве истраживања и то наглашавајући да је с научног аспекта циљ, прије свега утврдити утицај функција дипломатске мисије у погледу њиховог легалног рада, као и утицај прекорачења активности дипломатских мисија на дипломатске односе између држава.

У четвртном поглављу, под насловом **Појам дипломатије и дипломатске мисије** кандидат Огњен Средојевић анализира појам дипломатије, кодификацију дипломатско-конзуларног права, право посланства, дипломатске мисије и дипломатску службу.

У поглављу под насловом **Функције дипломатске мисије** кандидат је обрадио значајнија питања у вези рада дипломатске мисије и поставио оквир за главну расправу у раду, а која је извршена у сљедећем поглављу под насловом **Обавјештајна дјелатност**.

У седмом поглављу изведена су **закључна разматрања**, гдје је кандидат Огњен Средојевић сублимирао све претходно наведено и дао нам цијелокупни преглед изведених истинитости на основуведеног истраживања.

САДРЖАЈ РАДА

1. УВОД

2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Прелиминарно одређење предмета истраживања

2.2. Теоријско одређење предмета истраживања

2.3. Просторно одређење предмета истраживања

2.4. Временско одређење предмета истраживања

2.5. Дисциплинарно одређење предмета истраживања

3. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

4. ПОЈАМ ДИПЛОМАТИЈЕ И ДИПЛОМАТСКЕ МИСИЈЕ

4.1. Појмовно одређење и дефинисање дипломатије

4.2. Појмовно одређење и дефинисање дипломатске мисије

4.3. Кодификација дипломатског и конзуларног права – појмовно одређење и значај

4.4. *Corpus Diplomaticus*

4.5. Дипломатска служба

4.6. Право посланства

5. ФУНКЦИЈЕ ДИПЛОМАТСКЕ МИСИЈЕ

5.1. Утврђивање функција дипломатске мисије

5.1.1. Бечка конвенција о дипломатским односима

5.1.2. Бечка конвенција о конзуларним односима

5.1.3. Њујоршка конвенција о специјалним мисијама

5.1.4. Бечка конвенција о представљању држава у њиховим односима са

међународним организацијама универзалног карактера

5.2. Дипломатско обавјештавање (комуницирање, информисање, извјештавање)

5.2.1. Слобода општења са представницима трећих држава

5.2.2. Улога средстава јавног информисања

5.2.3. Кориштење електронских средстава за извиђање

5.2.4. Слобода општења са појединцима

5.2.5. Непосредно посматрање (опсервирање)

6. ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ

6.1. О безбједности уопште

6.2. Обавјештајна служба у дипломатији

6.3. Обавјештајна дјелатност – појмовно одређење и дефинисање

6.4. Облици прекорачења функција дипломатских мисија

6.4.1. Дипломатска шпијунажа

6.4.2. Субверзивне дјелатности

6.4.2.1. Психолошко-пропагандна активност

6.4.2.2. Политичка агентура

6.4.2.3. Тајно помагање опозиционих субјеката

6.4.2.4. Изазивање и кориштење друштвених криза

6.4.2.5. Дистанциона дејства

6.5. Свеобухватна безбједносна превентива

6.6. Изазови и будућност савремене дипломатије

7. ЗАКЉУЧАК

8. БИБЛИОГРАФИЈА

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања овог завршног рада, односно његова насловна тема јесте „Функције дипломатских мисија: Савремена обавјештајна дјелатност“. Садржај овог рада је указао на остваривање савремених облика обавјештајне дјелатности, како у погледу легалног рада тако и у прекорачењу активности дипломатских мисија, а које су од значаја за реализацију стратешких интереса државе. У том правцу, овај рад је анализирао начине и облике легалне обавјештајне дјелатности од стране дипломатско-конзуларних представника и осталог особља ангажованог у дипломатским мисијама. Такође овај рад се бавио начинима и облицима прекорачења дипломатске функције обавјештавања приликом вршења спољнополитичке дјелатности, као и уласка у нову област илегалне обавјештајне дјелатности, а што за посљедицу има негативну рефлексију у погледу међународних односа између држава.

У раду је са посебном пажњом указано на значај прекорачења дипломатске функције обавјештавања од стране запослених у дипломатским мисијама, односно изазова, ризика и пријетњи како по безбједност истих, тако и опасност од откривања, њихове посљедице, а што даље доводи до нарушавања међународних односа, односно нарушавању односа међу државама. Такође постоји реална процјена да држава као субјект међународног права има значајну улогу у појави мотивисаности и спровођењу прекорачења легалних обавјештајних дјелатности усмјереним према другим државама.

У вези извршења функције обавјештавања дипломатских мисија, односно дипломатско-конзуларних представника и могућностима прекорачења дозвољених граница њихових функција, може се навести, да се злоупотребе дипломатских и конзуларних права, привилегија и имунитета у пракси најчешће манифестују: у спровођењу класичне обавјештајне дјелатности према држави пријема, а која је резултат свјесног прекорачења дозвољених граница функције обавјештавања, спровођењу обавјештајне дјелатности према трећим државама, затим пропагандној активности усмјереној према држављанима државе пријема и држављанима трећих држава. Горе наведено се предузима све у циљу њиховог придобијања за вриједности које су одлика друштвених односа у држави именовања, пропагандно-субверзивној активности усмјереној према држављанима државе пријема, потом политичким, економским и другим пријетњама и притисцима, успостављању тијесне везе, затим пружању помоћи на свим пољима опозиционим групама, институцијама и организацијама у држави пријема, а које дјелују против постојећег државног поретка, као и организованом одвођењу стручних и научних кадрова државе пријема тј. “крађа мозгова” у сопствену државу, а ради јачања научне и технолошке основе сопствене државе и слабљењу државе пријема на истим основама и друго.

Прекорачења дипломатске функције обавјештавања су пратиле међудржавне односе током развоја међународне заједнице, нарочито у XX, те у првим деценијама XXI вијека, а што се данас потврђује у свијету савремених информационих технологија и њиховој трци у медијском обавјештавању јавности.

Прекорачења дипломатске функције обавјештавања имају за посљедицу политичку нестабилност и превирања како у државама понаособ, тако и у односима међу државама, а све наведено јесте суштинска препрека за успостављање и одржавање прихваћених међународних норми понашања и односа између држава.

ОСНОВНЕ МЕТОДЕ РАДА

У раду су кориштене следећи методе: 1. Општи научни метод, односно статистички метод који се примјењује у циљу утврђивања учесталости прекорачења дипломатске функције обавјештавања, од стране дипломатских представника који су акредитовани у држави пријема. 2. Емпиријски метод који се односи на трагање за мотивима, појавним облицима и ризицима прекорачења дипломатске функције обавјештавања, као и облика нарушавања међународних односа, односно нарушавању односа између држава. Такође овим методом се врши позивање на различите теоријске и емпиријске радове и црпљење релевантних информација у погледу прекорачења дипломатске функције обавјештавања. 3. Метода анализе која обухвата анализу кључних докумената у погледу успостављања функција и дјелокруга легалног рада у дипломатским мисијама. 4. Метода структуралне анализе која ће се користити у сврху прикупљања података за боље разумијевање савремених облика обавјештајне дјелатности, како у погледу легалног рада тако и у прекорачењу активности дипломатских мисија, а које су од значаја за реализацију стратешких интереса државе. 5. Упоредни метод поређење конкретних примјера из праксе као и учесталост прекорачења дипломатске функције обавјештавања, вршене од стране дипломатских представника који су акредитовани у држави пријема, фокусирајући се првенствено на европско просторно одређење али без ограничења, тј. укључујући како регионални, тако и међународни ниво. 6. Метода синтезе разматрање утицаја обавезујућих међународних норми дефинисаних у међународним конвенцијама о дипломатским и конзуларним односима, а на остваривање савремених облика обавјештајне дјелатности. 7. Дедуктивни метод, односно извођење закључака на бази анализе садржаја и коришћења осталих метода, а са циљем утврђивања оправданости постојања међународних конвенција о дипломатским и конзуларним односима.

РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Научна допринос истраживања се односи на унапређењу бољег разумијевања савремене обавјештајне дјелатности, која се врши од стране дипломатско-конзуларних представника ангажованим у дипломатским мисијама. Такође односи се и на унапређењу јаснијег разумијевања мотива, а затим облика и циљева прекорачења дипломатске функције обавјештавања, извршене од стране дипломатско-конзуларних представника државе (одашиљања) слања, односно у спровођењу класичне обавјештајне дјелатности према држави пријема, затим спровођењу обавјештајне дјелатности према трећим државама, као и пропагандној активности усмјереној према држављанима државе пријема и држављанима трећих држава. Ово истраживање је дало значајан научни допринос јер потврђује сазнања из међународне праксе у погледу суштине предмета истраживања, а уједно, проширујући већ посотјећа сазнања на околности функција дипломатских мисија као и савремене обавјештајне дјелатности.

Такође, наведени допринос се огледа и у аргументованом презентовању негативних рефлексија, као резултата откривања прекорачења активности дипломатских мисија, а приликом вршења спољнополитичке дјелатности од стране државе слања. Посљедице које наступају погађају узајамно како државу пријема, тако и државу слања. Посљедице које ће наступити или су већ наступиле су различитог карактера и интензитета, које погађају политички, војни, економски, научно-технолошки, еколошки сегмент државе, али такође и различите области друштвеног живота као што су образовни, здравствени, спортски, културни и друго. Све ово је на адекватан и квалитетан начин обрађено у раду.

Друштвени допринос се налази у јединству критичког размишљања и предузимања конкретних мјера и активности, од стране цијелокупне међународне заједнице, превасходно мислећи на државе чланице Европске уније, као и универзалне међународне организације, односно Организације Уједињених нација. Овакав приступ свеобухватној анализи, а који је присутан у раду би требало да укаже на значај и стварне посљедице, које наступају као резултат спровођења класичне обавјештајне дјелатности усмјерене према другим државама, а што може довести до озбиљних политичких криза између држава. Наведени подаци су довољни да се овај рад оцјени позитивном научном оцјеном и да се верификује као научни и друштвени допринос политиколошким, међународноправним и безбједносним расправама.

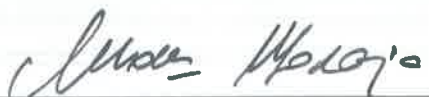
ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Комисија сматра да је кандидат Огњен Средојевић извршио истраживање у складу са пријављеном темом и да његов рад садржи све елементе квалитетног завршног рада на студијама другог циклуса. Комисија сматра да је тема логички досљедно и методолошки коректно обрађена, да су истраживања и налази доведени у везу са хипотетичким оквиром, те да сазнања и анализе у раду могу да користе будућим истраживањима из ове области.

Кандидат Огњен Средојевић испуњава све законске услове за одбрану завршног рада на другом циклусу студија и Комисија Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци предлаже да кандидату Огњену Средојевићу одобри јавну одбрану завршног рада под називом „Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија“.

КОМИСИЈА:

1. Проф. др Милош Шолаја, ванредни професор, предсједник

2. Доц. др Матеј Савић, доцент, ментор

3. Мр Жељко Будимир, виши асистент

Бања Лука, 12. март 2020. године

Број:08.257/20

Датум: 12.03.2020.

На основу члана 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци број 02/04-3.2688-4/17 од 28.09.2017. године издаје се

У В Ј Е Р Е Њ Е

Овим се потврђује да је мастер рад кандидата **Огњена Средојевића** под називом **„Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија“** провјерен путем званичног софтвера за откривање плагијата дана 20. 02 .2020. године.

Шеф библиотеке

Нина Кузјага

В.Д. ДЕКАНА

[Signature]

ДОСТАВЉЕНО:

- Ментору
- А/А

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Огњен Средојевић;

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 26.07.1980. године, Босанска Градишка, Босна и Херцеговина;

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Висока школа унутрашњих послова Универзитета у Бањој Луци, дана 25.12.2013. године;

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: 25.12.2013. године;

Наслов завршног/дипломског рада аутора: „Полицијске агенције у Босни и Херцеговини“;

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Дипломирани правник унутрашњих послова полицијски смјер - 240 ECTS;

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Мастер политикологије – 300 ECTS – Међународни односи;

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци;

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: „Савремена дјелатност обавјештавања као функција дипломатских мисија“, датум обране: 05.06.2020. године;

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: Политичке и управне науке (S 170);

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

1. Проф. др Милош Шолаја, председник Комисије;
2. Доц. др Матеј Савић, члан-ментор;
3. Мр Жељко Будимир, члан;

У Бањој Луци, дана 10.06.2020. године;

В. п. Декан - а

Проф. др Ранка Перић Ромић

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада САВРЕМЕНА ДОСТАТНОСТ ОБОЗНАЧЕЊА КАО ФУНКЦИЈА ДИПЛОМАТСКИХ МИСИЈА

Наслов рада на енглеском језику CONTEMPORARY INTELLIGENCE GATHERING AS A DIPLOMATIC MISSIONS FUNCTION

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 16. 06. 2020.

Потпис кандидата

Изјава којом се овлашћује _____ факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

САДРЕЖЕНА УМЈЕТНОСТ ОБОЗНАЧЕЊА КАО ФУНКЦИЈА ДИПЛОМАТСКИХ МИСЛИ

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

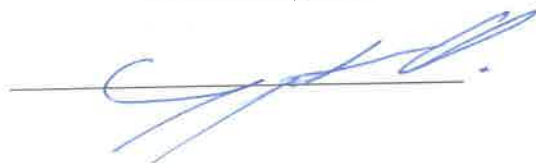
Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци 16. 06. 2020.

Потпис кандидата

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора

Огњен Сребровић

Наслов рада

САЗРЕТУНА ДЕЈАТНОСТ ОБЈЕКТИВАЊА КАО ФУНКЦИЈА
ДИПЛОМАТСКИХ МИСИЈА

Ментор

Д-р Матеј Савић

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 16. 06. 2020.

Потпис докторанта

